

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ.— **Ἄριστεροχειρία : Τὸ πρόβλημα τῆς ἀριστεροχειρίας καὶ ἡ ἀγωγή τῶν ἀριστερόχειρων παιδιῶν.** Κοινωνιολογικὸ - παιδαγωγικὸ δοκίμιο μὲ ἀναφορὰ σὲ νευρο - ψυχολογικὰ δεδομένα, ὑπὸ *Ρήγα Διον. Ρηγοπούλου* *. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Νικ. Κ. Λούρου.

ΓΕΝΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ — ΤΑ ΔΥΟ ΒΑΣΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Ἡ «ἀριστεροχειρία» καὶ γενικότερα ἡ διαφορτικὴ «πλευρίωση» ἢ «πλευρική ἐπικράτηση», ἡ φυσικὴ διαφορὰ δηλαδὴ τῶν ἰκανοτήτων ποὺ παρουσιάζεται πρὸς τὴ δεξιὰ ἢ τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ σώματος (χέρι, πόδι, μάτι, αὐτί), εἶναι ἓνα φαινόμενο ποὺ ἐπηρεάζει σημαντικὰ τὴν ὑπόσταση καὶ τὴν ἀπόδοση πολλῶν ἀτόμων μὲ αἰσθητὸ ἀντίκτυπο στὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Τὸ πρόβλημα ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἓνα παιδί μὲ τάσεις ἀριστεροχειρίας πρόκειται νὰ πρωτοπάει σχολεῖο.

«Μὲ ποῖο χέρι πρέπει νὰ συνηθίσει νὰ γράφει ; Νὰ τὸ διδάξουμε νὰ γράφει μὲ τὸ δεξιὸ ἢ νὰ τὸ ἀφήσουμε στὴν αὐθόρμητη προτίμησή του ; Ἄν μείνει ἀριστεροχέρο μήπως θὰ συναντᾷ δυσκολίες σὲ ὅλη τὴ ζωὴ του ; Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀλλάξουμε τὴ φυσικὴ του ροπὴ μήπως τοῦ κάνουμε κακό ;»

Οἱ εἰδικοί παρουσιάζουν σήμερα κατὰ κανόνα μιὰ τρομερὴ εἰκόνα τῶν συνεπειῶν ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει γιὰ τὸ παιδί ἢ παρὰ τὴν κλίση του ἄσκηση τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ. Τραυλισμός, στραβισμός, δυσλεξία, δυσγραφία, δυσπροσανατολισμός καὶ ἄλλες ἀνωμαλίες φέρονται σὰν ἀποτελέσματα μιᾶς κακῆς μεταστροφῆς.

Τί πρέπει λοιπὸν ν' ἀποφασίσει κανεὶς γιὰ τὸ παιδί του ; Τὸ δίλημμα εἶναι σοβαρό, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὴν πλευρική ἐπικράτηση βρίσκεται ἀκόμα σὲ ἐξέλιξη, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε τὰ μέχρι σήμερα συμπεράσματα γιὰ ὀριστικά.

Βασικὰ τὸ πρόβλημα πρέπει νὰ ἐξεταστῆ ἀπὸ δύο ἀλληλοεξαρτώμενες ὀπτικές γωνίες : Τὴν «κοινωνιολογική» καὶ τὴ «βιολογική».

Ἡ κοινωνιολογικὴ θέωρηση θὰ μᾶς ἐπιτρέψει, πρὶν ἀπ' ὅλα, νὰ ἀπαντήσουμε στὸ ἐρώτημα ἂν ἡ ἀριστεροχειρία παρουσιάζει πραγματικὰ μειονεκτήματα στὴν πρακτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ. Γιατί, ἂν διαπιστωθεῖ ὅτι δὲν ὑπάρχουν μειονεκτήματα, τὸ θέμα

* RIGAS D. RIGOPOULOS, **Left-handedness : The problem of left-handedness and appropriate treatment of left-handed children.** A sociological and educational essay with reference to the results of neuro-psychological research.

πρέπει να πάψει να μᾶς ἀπασχολεῖ. Κανένας λόγος δὲν θὰ ἀποκλείει νὰ ἀφήνουμε τὰ παιδιά νὰ μεταχειρίζονται τὸ χέρι ποὺ προτιμοῦν σὲ ὅλες τους τὶς ἐκδηλώσεις.

Ἐάν ὅμως διαπιστώσουμε ὅτι τὰ μειονεκτήματα γιὰ τοὺς ἀριστερόχειρους ὑπάρχουν καὶ εἶναι σοβαρά, τότε εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ στραφοῦμε πρὸς τὴ βιολογικὴ θεωρήσιμη γιὰ νὰ βεβαιωθοῦμε ἂν ἡ μετὰδοσιμὴ ἱκανοτήτων στὸ μὴ ἱκανὸ χέρι εἶναι βιολογικὰ δυνατὴ. Εἰδικότερα πρέπει νὰ ἐξετάσουμε ἂν ὑπάρχουν πραγματικοὶ κίνδυνοι διαταραχῶν, τί προκαλεῖ τὶς ἐνδεχόμενες διαταραχὲς καὶ ποιά εἶναι ἡ σοβαρότητα καὶ ἡ συχνότητά τους.

Τὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὴ συσχέτιση τῶν «κοινωνιολογικῶν» μὲ τὰ «βιολογικὰ» δεδομένα καὶ ἀπὸ τὴν ἀξιολογικὴ ἀντιπαράβολή τῶν στοιχείων ποὺ συνηγοροῦν μὲ τὴ μεταστροφή τῆς ἀριστεροχειρίας πρὸς τὰ στοιχεῖα ποὺ τὴν ἀποκρούουν, θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ προχωρήσουμε ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ διερεύνηση τοῦ προβλήματος πρὸς τὴν πρακτικὴ ἀντιμετώπιση.

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Μία μᾶλλον ἀβασάνιστη ἀπάντηση δίνεται σήμερα ἀπὸ πολλοὺς παιδαγωγοὺς καὶ ψυχολόγους στὸ ἐρώτημα ἂν ἡ ἀριστεροχειρία παρουσιάζει μειονεκτήματα στὴν πρακτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωή.

Ἐποστηρίζεται δογματικὰ ὅτι ἡ ἀριστεροχειρία δὲν ἐνοχλεῖ σὲ τίποτε. Ὅτι ἡ γραφὴ μὲ τὸ ἀριστερὸ εἶναι ὅσο εὐκόλη καὶ ἡ γραφὴ μὲ τὸ δεξιόν. Ὅτι τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ κάθε ἄλλῃ χρῆση τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ. Ὅτι ἡ συχνότερη χρησιμοποίηση τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ ἐπιγράφηκε ἀπὸ μίμηση. Ὅτι ὑπάρχει κατὰ τῶν ἀριστερόχειρων μία προκατάληψη ποὺ πηγάζει ἴσως ἀπὸ παλιὰς δεισιδαιμονίες. Ὅτι χωρὶς τὴν ἀναιτιολόγητη συστηματικὴ προτροπὴ πρὸς τὰ παιδιά, νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ δεξιόν τους χέρι, ἴσως οἱ ἄνθρωποι στὴ γῆ, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τῶν πιθανοτήτων, νὰ ἦσαν ἴσοι περίπου δεξιόχειροι καὶ ἀριστερόχειροι. Ὅτι σήμερα προμηθεύουν εἰδικὰ ἐργαλεῖα καὶ σκεύη γιὰ ἀριστερόχειρους. . . . μερικὰ καταστήματα τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἓνα κατάστημα τοῦ Λονδίνου! Καὶ ὅτι, σὲ τελευταία ἀνάπτυξη, δὲν ὑπάρχει κἂν πρόβλημα ἀλλὰ «ψευδοπρόβλημα» ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ αἰτίες ἄσχετες μὲ τὴ βιολογικὴ καὶ κοινωνικὴ πραγματικότητα.

Ὅμως τὸ πρόβλημα τῆς ἀριστεροχειρίας ὑπάρχει καὶ τὰ μειονεκτήματα ποὺ παρουσιάζει ἡ χρῆση τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ εἶναι σὲ πολλὰς περιπτώσεις σοβαρά.

Σὲ δύο βασικὰς κατηγορίας μποροῦν νὰ χωριστοῦν αὐτὰ τὰ μειονεκτήματα. Σὲ μειονεκτήματα «πρακτικὰ» καὶ μειονεκτήματα «κοινωνικὰ».

1) Πρακτικά μειονεκτήματα.

α. Δυσκολίες στη γραφική εργασία.

Ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ γραφὴ κατευθύνονται ἀπὸ τὰ ἄριστερὰ πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἔτσι, τὸ δεξιὸ χέρι φεύγει πρὶν ἀπὸ τὰ γράμματα χωρὶς νὰ ἐμποδίζει τὴν ὀρατότητα, ἐνῶ τὸ ἄριστερὸ χέρι προχωρώντας ἀπάνω στὶς σειρὰς τὶς σκεπάζει. Ἀλλὰ καὶ ἡ πέννα κρατημένη ἀπὸ τὸ δεξιὸ γλιστράει ἄνετα στὸ χαρτί, ἐνῶ μὲ τὸ ἄριστερὸ σπρώχνεται μὲ τὴ μύτη ἔμπρὸς καὶ σκαλώνει.

Παρατηρήσετε πῶς γράφουν οἱ ἄριστερόχειροι. Ἀναγκάζονται νὰ ἀναστρέψουν τὴ φυσιολογικὴ θέση τοῦ χεριοῦ, τοῦ χαρτιοῦ καὶ τῆς γραφίδας γιὰ νὰ βλέπουν αὐτὰ πού γράφουν καὶ νὰ μὴ σκίζουν τὸ χαρτί. Ἡ γραφὴ γίνεται κοπιαστικὴ καὶ ἡ στρέβλωση τοῦ χεριοῦ δίνει τὴν εἰκόνα ἀναπηρίας.

Ὁ φωτισμὸς τῶν γραφείων κανονίζεται συνήθως νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὰ ἄριστερὰ γιὰ νὰ φωτίζει αὐτὰ πού γράφονται μὲ τὸ δεξιὸ χέρι. Ἄν κανεὶς γράφει μὲ τὸ ἄριστερὸ ἢ σκιά τοῦ χεριοῦ του πέφτει ἀπάνω στὰ γραφόμενά του. Ἰδιαίτερα οἱ αἰθουσες διδασκαλίας εἶναι πάντοτε μελετημένες γιὰ δεξιόχειρο γράψιμο. Ἀρχιτέκτονες καὶ διακοσμητὲς προνοοῦν, ὅταν μποροῦν, γιὰ ἓνα σωστὸ φωτισμὸ, ἐναρμονίζοντας τὶς θέσεις τῶν παραθύρων ἢ τοῦ τεχνητοῦ φωτισμοῦ μὲ τὸν προσανατολισμὸ τῶν γραφείων.

Ἐνας ἄριστερόχειρος πού ἐργάζεται ἀτομικά, θὰ ἔχει μόνο τὸν μπελὰ νὰ φροντίσει, ἂν γίνεται, νὰ τακτοποιήσει τὸ φωτισμὸ του. Σὲ περιπτώσεις ὅμως ὁμαδικῆς γραφικῆς ἐργασίας αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο. Ὁ ἄριστερόχειρος θὰ ὑποχρεωθεί νὰ ἐργάζεται «ὑπὸ σκιά», ἀντιμετωπίζοντας ὅχι μόνο μία κατάσταση δυσάρεστη ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερα βλαβερὴ γιὰ τὴν ὄραση.

β. Δυσκολίες στὶς τεχνικὲς ἐργασίες.

Ἐπειδὴ οἱ ἄριστερόχειροι ζοῦν καὶ ἐργάζονται μέσα σὲ μία κοινωνία πού οἱ δεξιόχειροι πλεονάζουν συντριπτικά, ὅλα τὰ ἔπιπλα, ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα, πού σχετίζονται μὲ τὴ θέση ἢ τὴν κίνηση τοῦ χεριοῦ εἶναι προσαρμοσμένα στὴ δεξιόχειρία.

Τὰ χέρια ἀπὸ ἀνατομικὴ κατασκευὴ περιστρέφονται εὐκολώτερα καὶ δυνατότερα ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦ σώματος πρὸς τὰ ἔξω καὶ ὄχι πρὸς τὰ μέσα. Οἱ κοινὲς λοιπὸν βίδες καὶ τὰ παξιμάδια ἔχουν σπειρὲς δεξιόστροφες. Τόρνοι, χειροκίνητες πρέσες, χειριστήρια πεδήσεως, μέγγενες, βαροῦλκα, μανιβέλες καὶ ἄπειρα ἄλλα τεχνικὰ σύνεργα, πού ὁ χειρισμὸς τους ἀπαιτεῖ κάποια μυϊκὴ δύναμη καὶ ἐπιδεξιό-

τητα, είναι φτιαγμένα για τὸ δεξιὸ χέρι. Ἐάν μεταχειριστεῖ κανεὶς τὸ ἀριστερό, καὶ ἡ θέση τῆς χειρολαβῆς θὰ τοῦ εἶναι ἄβολη καὶ ἐσωστρέφοντα ἀναγκαστικὰ τὸ χέρι, θὰ καταβάλλει πολὺ μεγαλύτερο κόπο, θὰ κουράζεται εὐκολώτερα καὶ θὰ ἀποδίδει λιγότερο.

Ντουλάπια, ψυγεῖα, παράθυρα καὶ μπαλκονόπορτες ἀνοίγουν πάντοτε πρὸς τὰ δεξιά. Ἐκόμα καὶ στὶς δουλειῆς τοῦ σπιτιοῦ, ἡ ἀριστερόχειρη νοικοκυρὰ συναντᾷ καθημερινὲς δυσκολίες. Τὰ ψαλίδια τῆς ραπτικῆς προσαρμόζονται μόνο στὰ δάχτυλα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ. Ὅλες οἱ κατσαρόλες καὶ τὰ μπρίκια ἔχουν τὸ στόμιο ἀριστερὰ ἀπὸ τὴ χειρολαβὴ γιὰ νὰ τὰ ἀδειάζει κανεὶς μπροστὰ του μὲ τὸ δεξιὸ χέρι. Χειροκίνητες μηχανὲς τοῦ κυμᾶ, μηχανὲς γιὰ φέτες κρέατος, τρίφτες τοῦ τυριοῦ καὶ ἄλλα ὄργανα τῆς κουζίνας, ἔχουν τὴν περιστρεφόμενη χειρολαβὴ δεξιὰ ἢ πάντως δεξιόστροφη καὶ ὁ χειρισμὸς τῆς μὲ τὸ ἀριστερὸ εἶναι τρομερὰ ἄβολος. Ἐλλὰ καὶ τὰ ἠλεκτροκίνητα ἀνάλογα μηχανήματα ἔχουν χειρολαβὲς καὶ διακόπτες προσαρμοσμένα στὴ δεξιοχειρία. Τὸ ἄθροισμα πολλῶν τέτοιων μικροπροβλημάτων γιὰ τὸ ἀριστερόχειρο ἄτομο τοῦ κάνουν τὴ ζωὴ δύσκολη.

Μιὰ χαρακτηριστικὴ τέλος περίπτωση μὲ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη δεξιοχειρίας εἶναι πὼς ὅλα τὰ αὐτόματα ὄπλα καὶ πολυβόλα ἀπορρίπτουν τοὺς κάλυκες τινάζοντάς τους μὲ δύναμη πρὸς τὰ δεξιά. Αὐτὸ προβλέπεται γιὰ τὸ δεξιὸ χέρι βρισκεται πίσω χαμηλὰ πιέζοντας τὴ σκανδάλη, ἐνῶ τὸ ἀριστερὸ τεντώνεται μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἀντίθετη πλευρὰ στηρίζοντας τὸ ὄπλο. Ἐάν τὸ ἀριστερὸ πλευριωμένο ἄτομο πιᾶσει τὸ ὄπλο ἀντίστροφα, σκοπεύοντας μὲ τὸ ἀριστερὸ μάτι καὶ πυροδοτώντας μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι, τὸ δεξιὸ του χέρι θὰ στηρίξει τὸ ὄπλο ἀπὸ τὴ μεριὰ πὺ ἀπορρίπτονται οἱ κάλυκες καὶ θὰ ἀχρηστεύεται ἀπὸ τὶς ριπὲς τους.

2) Κοινωνικὰ μειονεκτήματα.

α. Δυσκολίες στὴ συμβίωση.

Ὁ ἀριστερόχειρος ἀποτελώντας μιὰ ἰδιότυπη μονάδα μέσα σ' ἓνα ὁμοίτυπο σύνολο δημιουργεῖ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἀφορμὲς ἀνωμαλιῶν καὶ ἀντιθέσεων μὲ τὸ περιβάλλον του.

Ὅταν σ' ἓνα γεῦμα τρώει τὴ σούπα του μὲ τὸ ἀριστερό, ἐνοχλεῖ τὸν ἐξ ἀριστερῶν διπλανό του πὺ τρώει μὲ τὸ δεξιόν. Δυσκολεύεται ἔκόμα καὶ νὰ τσουγκρίσει μαζί του μὲ τὸ ἀριστερὸ ἓνα ποτήρι κρασί γιὰ τὸ τὰ χέρια κινουῦνται πολὺ κοντὰ καὶ παράλληλα. Στὰ βιολιά μιᾶς ὀρχήστρας τὰ δοξάρια πὺ κινουῦνται ὁμοίμορφα μὲ τὸ δεξιὸ χέρι, παρουσιάζουν ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἄκουσμα καὶ ἓνα θεαματικὸ σύνολο. Ἐάν ἓνα δοξάρι κρατηθεῖ μὲ τὸ ἀριστερὸ ἀποτελεῖ πραγμα-

τική οπτική παραφωνία. Προκαλεί δυσαρέσκεια. Είναι σὰ νὰ βαδίζει κανείς σὲ παρέλαση μὲ ἀνάποδο βῆμα. Ἐὰς ἀφήσουμε πὼς ἀπειλεῖται καὶ σύγκρουση μὲ τὰ δοξάρια πὸν κινουῦνται ἀντίθετα. Ἐνας χειροῦργος ἀριστερόχειρος δημιουργεῖ σοβαρὰ προβλήματα στὴ χειρουργικὴ ομάδα. Σὲ στιγμὲς κρίσιμες γιὰ τὸν ἐγχειρζόμενο οἱ βοηθοὶ ὑποχρεώνονται νὰ ἐργασθοῦν ἀντίστροφα πρὸς τὶς συνήθειές τους γιὰ νὰ συντονισθοῦν μὲ τὶς κινήσεις τοῦ χειρουργοῦ. Συνήθως δλόκληρη ἡ χειρουργικὴ ομάδα μεταφέρεται ἀπὸ τὴν ἀντίθετη πλευρὰ τοῦ ἀσθενοῦς πρᾶγμα πὸν συντελεῖ στὴ διατάραξη τοῦ καθιερωμένου αὐτοματισμοῦ κινήσεων.

Γενικὰ οἱ δύσκολες καταστάσεις, πὸν δημιουργεῖ ὁ ἀριστερόχειρος γιὰ τὴν εἰδικὴ ἐξυπηρέτησή του, προκαλοῦν γύρω του τὴ δυσαρέσκεια. Ἄκόμα καὶ σὲ θέματα ἀπλά, ὅπως τοῦ φωτισμοῦ κατὰ τὴν ὀμαδικὴ ἐργασία πὸν προαναφέραμε, προκαλοῦνται συχνὰ ἀντιθέσεις καὶ διενέξεις: «Δὲν θὰ στραβωθοῦμε ὅλοι μας ἐπειδὴ τὸ θέλει ἓνας ἀνάποδος».

β. Δυσκολίες στὴν ἐπαγγελματικὴ ἀπόδοση.

Ὁ ἀριστερόχειρος ἐμφανίζοντας ἐλαττωμένη ἀπόδοση ἐπειδὴ μεταχειρίζεται τεχνικὰ ὄργανα πὸν προορίζονται γιὰ τὸ δεξιὸ χέρι, προκαλεῖ παρατηρήσεις ἢ ἐπιείκεια πὸν τὸν μειώνουν καὶ παρασύρεται ὁ ἴδιος σὲ ἀντιδράσεις πὸν τὸν ἀδικοῦν.

Οἱ δίκαιες ἀπαιτήσεις του δὲν μποροῦν πάντοτε νὰ ἱκανοποιηθοῦν. Ἐνα ἐργοστάσιο δὲν θὰ ἀλλάξει τὰ μηχανήματά του οὔτε ἓνα νοσοκομεῖο τὰ χειρουργικὰ ἐργαλεῖα του. (Παρ' ὅλο πὸν ἀναφέρονται ἀξιόλογοι ἀριστερόχειροι χειροῦργοι καὶ θὰ δοῦμε γιατί). Ἡ μειωμένη ἀπόδοση τοῦ ἀριστερόχειρου κρίνεται αὐστηρὰ καὶ ἐπιφέρει κυρώσεις. Τοῦ ἀναστέλλει τὴν πρόοδο στὴν καριέρα του ἢ τοῦ ἐλαττώνει τὴν ἐπιτυχία στὸν ἐλεύθερο ἐπαγγελματικὸ στίβο. Οἱ τεχνικὲς δυσκολίες καὶ οἱ συνεπαγόμενες καθυστερήσεις καὶ κακοτεχνίες τὸν ἀπογοητεύουν. Κλονίζονται τὴν αὐτοπεποίθησή του ἢ τὸν κάνουν νὰ πιστεύει ὅτι ἀδικεῖται ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους του. Διαστρέφονται τελικὰ τὸ χαρακτῆρα του καὶ ἐπηρεάζονται τὴ συμπεριφορὰ του.

Ἐτσι μιὰ ὑποἀπόδοση πὸν ξενίκησε ἀπὸ τὴν ἔλλειψη καταλλήλων γιὰ τὸν ἀριστερόχειρο τεχνικῶν μέσων, μπορεῖ νὰ μεταβληθεῖ σὲ πραγματικὴ ἀνεπάρκεια καὶ νὰ ὀδηγήσει τὸ ἄτομο σὲ μιὰν ἀδικὴ ἀλλὰ μοιραία ἀποτυχία.

γ. Οἱ καθημερινὲς μικροενοχλήσεις.

Ἐὰς συλλογιστοῦμε τέλος πὼς καὶ τὰ ἀπλούστερα πρᾶγματα στὴ ζωὴ, μποροῦν νὰ δημιουργοῦν προβλήματα στὸν ἀριστερόχειρο. Ὄταν δύο γνώριμοι

συνατηθοῦν, συνηθίζεται νὰ ἀπλώνουν τὸ δεξιὸν χέρι καὶ νὰ χαιρετιοῦνται μὲ χειραψία. Εἶναι μία ὠραία καὶ θερμὴ κίνηση ποὺ ἐκφράζει συμβολικὰ τὴ φιλία καὶ τὴν ἐγκαρδιότητα.

Μία ὠραία χειραψία προδιαθέτει εὐχάριστα. Μπορεῖ μάλιστα νὰ ἐκφράζει σταθερότητα, ἀποφασιστικότητα, εἰλικρίνεια. Ἀντίθετα μιὰ κακὴ χειραψία μπορεῖ νὰ ἐκφράζει μαλθακότητα, χλιαρότητα, δυστροπία, ἀδιαφορία ἢ ἀγένεια.

Τὸ ἄτομο ποὺ θὰ προτείνει τὸ ἀριστερὸ χέρι γιὰ νὰ χαιρετήσῃ θὰ συναντήσῃ κατὰ κανόνα ἓνα χέρι δεξί. Ἡ ἀπόπειρα θὰ εἶναι ἄστοχη. Τὰ χέρια θὰ ξεφύγουν. Ἴσως θὰ πιαστοῦν στὴν τύχη μερικὰ δάχτυλα. Ἡ χειραψία πάντως θὰ ἀποτύχει. Καὶ ἡ ἀποτυχία θὰ εἶναι εἰς βάρος τοῦ ἀριστερόχειρου ποὺ δὲν προσαρμόστηκε στὴ γενικὴ συμβατικὴ συνήθεια, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προκαλεῖ δυσάρεστες καταστάσεις ἀλλὰ καὶ νὰ αἰσθάνεται καὶ ὁ ἴδιος σὲ δυσάρεστη θέση.

δ. Ἀπομόνωση ἀπὸ ἀνομοιότητα.

Καταλήγοντας θὰ κλείσουμε τὸν κύκλο τῶν κοινωνικῶν δυσκολιῶν τοῦ ἀριστερόχειρου, ἐξετάζοντας τὴν περίπτωσή του σὰν ἀνθρώπου ποὺ ἀνήκει σὲ μιὰ ἀριθμητικὰ περιορισμένη κατηγορία, συγκριτικὰ μὲ τὸ πλατὺ κοινωνικὸ σύνολο.

Ὅλα τὰ κοινωνικὰ ζῶα αἰσθάνονται ἀσφάλεια ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα μεταξὺ τους. Καὶ σχηματίζουν κοπάδια σύμφωνα μὲ τὴν ἀπλὴ αὐτὴ καὶ ἐνστικτώδη διάκριση: Ὁ ὅμοιος εἶναι φίλος — ὁ ἀνόμοιος εἶναι ἐχθρός. Συμβαίνει μάλιστα νὰ ἐπιτίθενται καὶ νὰ ἐξοντώνουν ἓνα δύστυχο ζῶο τῆς ράτσας τους, ποὺ ἀπὸ κάποια φυσικὴ ἰδιοτροπία γεννήθηκε διαφορετικὸ. Τὸ ἀρχέγονο αὐτὸ ἐνστικτο ἐμφανίζει τὰ κατάλοιπά του καὶ στὴν ἐξελιγμένη κοινωνία τῶν ἀνθρώπων. Ὅσοι ἀποτελοῦν ἐξαίρεση ἢ ἀνήκουν σὲ μειονότητα μέσα στὸ πανομοιότυπο πλῆθος, εἶναι οἱ ἐχθροί. Τὸ διαφορετικὸ χρῶμα ἢ ἡ διαφορετικὴ συμπεριφορὰ προκαλοῦν ἀντιθέσεις. Ἀκόμα καὶ ἡ ὑπεροχὴ ἀπὸ τὴν κοινὴ στάθμη πολλὰς φορὰς βάλλεται. Ἐκεῖ ὑπάρχονται καὶ οἱ παλιὲς προλήψεις κατὰ τῶν ἀριστερόχειρων. Σήμερα καὶ ἂν ἡ καλλιέργεια ἐλαττώνει τὶς προκαταλήψεις, ὑπάρχει πάντα ἡ προτίμηση πρὸς τὸ ὁμοειδὲς καὶ ἡ ἀπάθηση πρὸς τὸ διαφορετικὸ. Ἡ κοινωνία φέρεται πρὸς τὴν ἐξομοίωση ἀγωγῆς καὶ τὴν τυποποίηση παραγωγῆς, ποὺ λύνουν πολλὰ ἀπὸ τὰ κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ τῆς προβλήματα, ὅπως θὰ ἐξετάσουμε ἀναλυτικότερα.

Ὁ ἀριστερόχειρος, σὰν μονάδα ἢ σὰν μειονότητα, δημιουργεῖ τέτοια προβλήματα, γυρεύοντας σὲ διάφορες περιπτώσεις εἰδικὴ μεταχείριση. Εἶναι ἀναπόφευκτο νὰ προκαλεῖ δυσφορία καὶ νὰ βάλλεται.

3) 'Ιστορικά στοιχεία

Ἐξετάζοντας τὰ πρακτικὰ καὶ κοινωνικὰ μειονεκτήματα τῆς ἀριστεροχειρίας, θεωρήσαμε δεδομένη τὴν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν δεξιόχειρων καὶ συνεπαγόμενη τὴν ὑποτέλεια τῶν ἀριστερόχειρων.

Ἡ ἱστορικὴ θεώρηση τοῦ φαινομένου θὰ αἰτιολογήσει αὐτὴ τὴν τοποθέτηση παρέχοντας στοιχεῖα γιὰ τὴν προαιώνια ἀριθμητικὴ ἀναλογία καὶ τὴν ψυχολογικὴ σχέση τῶν δύο ομάδων μεταξύ τους.

α. Ἱστορικὴ θεώρηση ὡς πρὸς τὴν ἀριθμητικὴ ἀναλογία.

Ἔχει διατυπωθεῖ, ὅπως εἶπαμε, ἡ εἰκασία ὅτι ἂν δὲν ὑπῆρχε μιὰ ἀδικαιολόγητη κακὴ προδιάθεση ποὺ προκάλεσε τὴν καταστολὴ τῆς ἀριστεροχειρίας, οἱ ἀριστερόχειροι θὰ ἦταν ἴσως ἀνάλογοι σὲ ἀριθμὸ μὲ τοὺς δεξιόχειρους. Σύμφωνα μὲ τὴ σκέψη αὐτή, ἡ ἀσύγκριτη ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ δεξιόχειρου πληθυσμοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τεχνητὴ καὶ νὰ ὀφείλεται σὲ μιὰν ὁμαδικὴ μονόπλευρη καλλιέργεια τῶν νεαρῶν ἀτόμων, μιὰ καλλιέργεια ἀπίθανη σὲ ἔκταση καὶ σὲ ἀποτέλεσμα ποὺ γίνεται ἀνὰ τοὺς αἰῶνες, αὐθόρμητα, ἐντατικὰ καὶ σὲ παγκόσμια κλίμακα, ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ, τελείως ἀναιτιολόγητα. Δὲν θὰ ἦταν λογικὸ νὰ υἰοθετηθεῖ μιὰ τέτοια θεωρία.

Στὴν ἱστορία τῶν κοινωνικῶν διαμορφώσεων ὑπάρχουν ἀρκετὲς ὁμαδικὲς διαφοροποιήσεις ποὺ δημιουργήθηκαν ἀπὸ περιστασιακὰ ρεύματα. Διαφοροποιήσεις ποὺ ἢ ἔλλειψη ὀργανικῆς ἀνάγκης γιὰ τὴ δημιουργία τους, τὶς περιορίσει πάντοτε σὲ μικρὴ χωρικὴ ἔκταση καὶ σὲ σύντομα χρονικὰ διαστήματα. Οἰκουμενικὲς καὶ ριζικὲς προσαρμογὲς ἔγιναν σὲ ελάχιστες περιπτώσεις καὶ μόνον ὅταν ὑπῆρχε πραγματικὴ ὀργανικὴ ἀνάγκη (π. χ. οἱ ἄνθρωποι τῆς κρηνητικῆς περιόδου τοῦ πολιτισμοῦ σταμάτησαν κάποτε τὶς περιπλανήσεις, ἐγκαταστάθηκαν σὲ οἰκισμοὺς καὶ προσαρμόστηκαν γενικὰ καὶ ὀριστικὰ πρὸς τὶς ἔξεις τῆς ἀγροτικῆς περιόδου. Μεταβολὴ ποὺ πραγματοποιήθηκε μὲ τοὺς αἰῶνες ἀπὸ οὐσιαστικὴ ἐξέλιξη τῶν ἀναγκῶν τους). Καμιά ὅμως μόνιμη καὶ γενικὴ προσαρμογὴ δὲν ἔγινε μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ συνέβη νὰ ἐπικρατήσῃ μιὰ ἀβάσιμη προκατάληψη.

Ἡ ἐπικράτηση λοιπὸν τῆς δεξιχειρίας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε τεχνητὴ οὔτε συμπτωματικὴ. Πρέπει νὰ ὀφείλεται σὲ κάποια φυσικὴ ἀναγκαιότητα ποὺ ὀδήγησε πρὸς τὴ δεξιὰ κατεύθυνση ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν ἀρχικῶν ἐξελίξεων τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους. Καὶ οὔτε εἶναι ἀποκλειστικὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀνθρώπου ἢ δεξιόπλευρη ἐπικράτηση. Στὴ φύση θὰ βρεῖ κανεὶς παραδείγματα ἀνάλογης μονομέρειας, ὅπως στὰ σαλιγκάρια καὶ τὰ κογγύλια ποὺ ἔχουν τὶς σπεῖρες τοῦ

ὄστράκου τους πάντοτε δεξιόστροφες. Σπανιότατη περίπτωση ἀποτελεῖ ἓνα ὄστρακο ἐπαρίστερο, πὸν εἶναι περιζήτητο ἀπὸ τοὺς συλλέκτες.

Ἐκτὸς παλιὰ κείμενα πληροφοροῦμαστε ὅτι οἱ ἀριστερόχειροι ἦταν συνήθως ἀνεπιθύμητοι. Ὅμως σὲ εἰδικὲς περιπτώσεις καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἦταν σπάνιοι ἦταν κι αὐτοὶ περιζήτητοι. Τὰ ἐναντίον τῶν ἀριστερόχειρων προέρχονται κυρίως ἀπὸ δεισιδαιμονίες. Οἱ ἄνθρωποι τοὺς φοβοῦνταν καὶ τοὺς ἀποφεύγανε. Τὰ ὑπὲρ τῶν ἀριστερόχειρων, ὅπως σὲ χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀναφέρονται ἰδιαίτερα στὰ πολεμικά τους προσόντα. Γιατί, ὅπως φαίνεται, τὸ ἀναπάντεχο χτύπημα ἀπὸ ἀριστερὰ αἰφνιδίαζε καὶ ἀχρήστευε τοὺς δεξιόχειρους ἐχθροὺς, πὸν εἶχαν μάθει νὰ φυλάγονται ἀπὸ δεξιόχειρους ἀντίπαλους. Καὶ στὴν καλύτερη λοιπὸν περίπτωση οἱ ἀριστερόχειροι θεωροῦνταν πάντοτε ἰδιόρρυθμα φαινόμενα γιὰ ἐχθροὺς καὶ φίλους. Ὅλ' αὐτὰ ὅμως, εἴτε τὰ ὑπὲρ εἴτε τὰ ἐναντίον, μᾶς δίνουν τὴν ἀπόδειξη ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀποτελοῦσαν ἀπὸ τὰ πανάρχαια ἐκεῖνα χρόνια μιὰν ἐξαίρεση στὸ γενικὸ κανόνα.

Ὅτε καὶ σὲ κανένα λαό, σὲ κανένα μέρος τῆς γῆς καὶ σὲ καμιὰν ἐποχὴ, δὲν παρατηρήθηκε ποτὲ ἀνάμεσα στοὺς δεξιόχειρους καὶ τοὺς ἀριστερόχειρους ἰσοτιμὴ ἀναλογία.

Μιὰ αὔξηση ἀριστερόχειρης γραφῆς πιθανολογεῖται σὲ λαοὺς πὸν γράφουν ἀπὸ δεξιὰ πρὸς τὰ ἀριστερὰ, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ ἀραβικά. Ὅμως ὁ τρόπος γραφῆς ἔχει τυποποιηθεῖ καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν περίπτωση γιὰ τὴν δεξιόχειρη πλειονότητα, ἔτσι πὸν ἡ γραφὴ τοῦ ἀριστερόχειρου νὰ ἐμφανίζεται καὶ πάλι ἀτυπικῆ.

Ἐλαφρὰ αὐξημένη ἀναλογία ἀριστερόχειρων παρατηρήθηκε καὶ σὲ πρωτόγονες ομάδες γιὰτὶ ἐκεῖ δὲν ὑπάρχουν πρακτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ λόγοι μεταστροφῶν. Ἰση ἀναλογία διαπιστώθηκε ἀπὸ παρατηρήσεις σὲ ἐργαλεῖα τῆς λίθινης ἐποχῆς. Τὰ εὐρήματα ὅμως εἶναι ἐλάχιστα καὶ ἡ ἀναλογία μπορεῖ νὰ εἶναι συμπτωματικῆ. Πάντως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ὄρειάλκου σημειώνεται γενικὴ ἐπικράτηση τῆς δεξιοχειρίας.

Μὲ μιὰ σύντομη λοιπὸν ἱστορικὴ θεώρηση καταρρέει ἀπὸ κάθε πλευρὰ ἡ ὑπόθεση ὅτι ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν ἀριστερόχειρων ὀφείλεται σὲ ἐξωτερικὴ παρέμβαση, ἐνῶ φυσιολογικὰ θὰ ἦταν ἴσως ἀνάλογος μὲ τῶν δεξιόχειρων.

Ὅμως καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ ἐπιχειρήματα, ἡ θεωρία τῆς τεχνητῆς δεξιοχειρίας δὲν ἔχει λογικὴ συνέπεια, γιὰτὶ ὑπονομεύει ὅλη τὴν ἐπιχειρηματολογία τῶν ἀντενδείξεων τῆς μεταστροφῆς πὸν ὑποτίθεται ὅτι ὑποστηρίζει. Πραγματικὰ ἀν ἀλήθειαν ὅτι οἱ μισοὶ ἄνθρωποι τῆς γῆς ἦταν ἀριστερόχειροι καὶ οἱ περισσότεροί τους μεταστράφηκαν σὲ δεξιόχειρους, θὰ ἔπρεπε ὁ μισὸς περίπου πληθυσμὸς τῆς γῆς νὰ παρουσιάζει ψυχο-νευρικὲς διαταραχάς. Τραυ-

λισμό, στραβισμό και όλα τα άλλα δεινά που θεωρούνται σαν ένδεχόμενα της μεταστροφής. Για να μην αντιμετωπίζουμε την εφιαλτική αυτή κατάσταση ή δεν υπάρχει ή υποστηριζόμενη αναλογία ή δεν υπάρχουν οι κίνδυνοι της μεταστροφής.

Έξω όμως από την αβάσιμη αυτή θεωρία που δεν είναι άσχετη και με την αλόγιστη υπερτίμηση των πραγματικών κινδύνων, ή ιστορική επισκόπηση της άριστεροχειρίας εμφανίζει πάντοτε μια μόνιμη εικόνα περιορισμένου αριθμού ανθρώπων μέσα σ' ένα παγκόσμιο διαφορετικό σύνολο. Οι άριστερόχειροι ήταν και θα είναι πάντα μια κοινωνική μειονότητα με προβλήματα που απαιτούν προσεκτική και επιστημονικά μεθοδευμένη λύση.

β. 'Ιστορική θεώρηση ως προς τις αντιδράσεις του συνόλου.

Οι άνθρωποι δεν είδανε ποτέ με καλό μάτι την άριστεροχειρία. Τη θεώρησαν μια κατάσταση ανάποδη και δυσάρεστη και μια ένδειξη μειονεκτικότητας. Γενικότερα επικράτησε να θεωρείται ελαττωματική ή άριστερή πλευρά ή η άριστερή κατεύθυνση. Ένω αντίθετα ένα τιμώμενο πρόσωπο τοποθετείται στα δεξιά. 'Η χριστιανική θρησκεία καθιέρωσε το σημείο του σταυρού με το δεξί χέρι.

Τόν άνθρωπο που ύστερεί σε επιτηδειότητα τον χαρακτηρίζουν σε πολλές γλώσσες με λέξεις που αναφέρονται στην άριστεροχειρία. Το ίδιο συμβαίνει και με το χαρακτηρισμό πολλών κακών καταστάσεων.

«'Επαρίστερ' έμαθες γράμματα» λέει στα «'Ελεγεία» του, γύρω στα 500 π.Χ., ο Θέογνις ο Μεγαρεύς, όνειδίζοντας έναν άμόρφωτο. Από την ελληνική αρχαιότητα προέρχονται και οι λέξεις *α δ έ ξ ι ο ς* και *α δ ε ξ ι ό τ η τ α* σε αντίθεση με τον *ε π ι δ έ ξ ι ο* και την *ε π ι δ ε ξ ι ό τ η τ α*. Έχουμε ακόμα τις υποτιμητικές λέξεις *ζ ε ρ β ο χ έ ρ η ς* και *ζ ε ρ β ο κ ο υ τ ά λ α ς*, χωρίς να υπάρχουν αντίστοιχοι χαρακτηρισμοί για τους δεξιόχειρους. Έχουμε και φράσεις όπως : Για την κακή διάθεση : «Αυτός ξύπνησε με το άριστερό». Για την καλοτυχία : «Μπαίνω στο σπίτι με το δεξί». 'Η λέμε : «Τάφερε ο Θεός δεξιά».

Οι Γάλλοι τον άνεπιτήδειο τον λένε *gauche* και την άδεξιότητα *gaucherie*. 'Ο επιδέξιος λέγεται και γαλλικά *adroit* με αντίθετο το *maladroit*. Οι Άγγλοι το σωστό το λένε *right*. Το δίκαιο και το δικαίωμα επίσης *right*. Συμφωνούν λέγοντας *all right*. Αντίθετα για το δύστροπο και για τον άμυαλο υπάρχουν οι εκφράσεις *left handed* και *left witted*. Παρόμοιες λέξεις και φράσεις υπάρχουν και στα γερμανικά. Το σωστό, το δίκιο, ή επιστήμη του δικαίου λέγονται *das Recht*. 'Η όρθογραφία λέγεται *rechtschreiben*. 'Ο σωστός δρόμος είναι *der rechte Weg*. Αντίθετα ή άδεξιότητα, ή στραβοξυλιά είναι *die Linkheit* και ό

κακορίζικος και άγαρμπος είναι linkisch. Ἐνάλογα πρέπει νά συμβαίνουν και σέ πολλές άλλες γλώσσες.

Ἐνας τόσο άρχαῖος και οἰκουμενικός κακοχαρακτηρισμός τῆς άριστερῆς πλευρᾶς μπορεῖ άραγε νά οφείλεται σέ μιάν άδικαιολόγητη κακή προκατάληψη πού επικράτησε ανά τούς αἰώνες; Και δέν εἶναι λογικότερο νά δεχτοῦμε ὅτι πηγάζει από μιá μακρόχρονη πραγματικότητα και αντίπροσωπεύει τή συμπύκνωση τῶν συναισθημάτων πού προκάλεσε ἡ διαφοροποίηση τῶν λιγάριθμων άριστερόχειρων μέσα στο δεξιόχειρο σύνολο, αλλά και ἡ μειονεκτική τους άπόδοση με τεχνικά μέσα προορισμένα για δεξιόχειρους;

Ἐποστηρίχτηκε ακόμα στίς άρχές τοῦ αἰώνα μας και ἡ θεωρία ὅτι οἱ ἐκ γενετῆς κακοῦργοι εἶναι κατά κανόνα άριστερόχειροι. Σωστοί ἢ ὄχι τέτοιοι ἰσχυρισμοί, εὐθυγραμμίζονται με τὸ κοινὸ αἴσθημα άποστροφῆς πρὸς τὴν άριστεροχειρία και προσφέρουν τροφή στή δημιουργημένη αντίδραση.

Ἐδῶ πρέπει νά αναφέρουμε ὅτι και ἡ πολιτική ἡ ἰδεολογική «άριστερά» διάλεξε τὸν χαρακτηρισμό της σάν τάξη άδικημένη, για νά ἐπισημάνει τὴν αντίθεσή της στα μέχρι τότε ἰσχύοντα. Κατέλαβε τὴν άριστερὴ πτέρυγα στήν προεπαναστατική γαλλική συντακτική συνέλευση για νά ὑψώσει μιá φωνή διαμαρτυρίας και νά διεκδικήσει τὰ δικαιώματά της. Και ἐδῶ ακόμα ἡ ἔννοια τοῦ «άριστεροῦ» ἐμφανίζεται σάν ἔκφραση ἀνθρώπων κατατρεγμένων από τὴν κοινωνία.

Ἡ ἀριθμητική λοιπὸν ὑποτέλεια, ἡ τεχνική ὑποαπόδοση και ὁ συνεπαγόμενος διαφορισμός, βάρυναν και στίς ψυχολογικές ἀντιδράσεις τῶν ἀνθρώπων πού ἐκφράστηκαν πάντοτε με μιάν εὐρύτατη ἀντίθεση κατά τῆς άριστεροχειρίας. Τὸ άριστερόχειρο ἄτομο, πού δέν ἐκπαιδεύτηκε κατάλληλα, εἶναι ἱστορικά καταδικασμένο νά περιβάλλεται από μιá φανερὴ ἢ λανθάνουσα γενική άποδοκιμασία.

Ἐπὸ τὸ παρελθὸν στο μέλλον.

Στα πλαίσια τῶν ἱστορικῶν ἀναζητήσεων μένει ακόμα νά ἐξετάσουμε μήπως ὁ σύγχρονος πολιτισμός δημιούργησε προϋποθέσεις πού νά ἐπιτρέπουν διαφορετική προοπτική για τὸ μέλλον. Γιατί ὅσο και ἂν ἡ μακρόχρονη διάρκεια παρέχει ὑπολογίσιμες ἐγγυήσεις και για τὴ μελλοντική ἐπιβίωση τῶν καταστάσεων, ἡ ραγδαία και συμπυκνωμένη πρόοδος τῆς ἐποχῆς μας ἐπιτρέπει ἐξελίξεις πού θά ἀπαιτοῦσαν άλλοτε διεργασία πολλῶν αἰώνων.

Μήπως λοιπὸν ἡ ἐξελιγμένη νοοτροπία και ἡ ὁργάνωση τῆς σύγχρονης κοινωνίας, αλλά και ἀκόμη περισσότερο οἱ τάσεις πρὸς τὴν ἀτομική ἀπελευθέρωση και τὴν ὁργανωτική τελειοποίηση, θά δημιουργοῦσαν εὐχέρεια για μιάν ἀνετη

συμβίωση ενός αυξανόμενου αριθμοῦ ἀριστερόχειρων με τὸ δεξιόχειρο σύνολο ; Τὸ ἐνδεχόμενο αὐτὸ ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ δομὴ τῆς κοινωνικῆς προόδου.

Οἱ τάσεις τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ δὲν ὀδηγοῦν πρὸς τὸν ἐπιμερισμὸ ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐναρμόνιση καὶ δὲν κατευθύνουν τὸ ἄτομο πρὸς διαφοροποιήσεις πού τὸ ἀνεξαρτοποιοῦν ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ σύνολο. Ἀντίθετα. Τὸ δένουν μαζί του σὲ μιὰ συντονισμένη προσπάθεια, με βάση τὸν ἀμοιβαῖο σεβασμὸ τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων ἀλλὰ καὶ τὶς ἐνσυνείδητες ὑποχωρήσεις τῶν ἀτόμων γιὰ νὰ ἐξυπηρετηθεῖ τὸ γενικότερο συμφέρον. Ἐνας τέτοιος συντονισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ πετύχει, ἂν οἱ εἰδικότερες ἀνάγκες δὲν παραμερίζονται ἀπὸ τὶς γενικὲς καὶ ἂν οἱ ἰδιόμορφες ἀπαιτήσεις δὲν συμμορφώνονται πρὸς τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ συνόλου.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς εἰδικότερες μεθοδολογικὲς θέσεις καὶ τὸ κοινωνικὸ τους πιστεύω, ἀποδέχονται τὴν ἀπόλυτη ἀνάγκη προσαρμογῆς τῶν ἀτόμων πρὸς τὶς συλλογικὲς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐξελισσόμενου παγκόσμιου πολιτισμοῦ.

Ὁ Lawrence Suhm τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Wisconsin ἀναφέρεται, με ζωηρὲς εἰκόνες, σὲ ἐποχὲς ἐξελίξεων πού οἱ ἀκτῆς πρόβαλλαν ἀπὸ τὴ θάλασσα γεμάτες πτώματα τῶν ἀπροσάρμοστων ὄντων. Γράφει : «Διασχίζουμε μιὰ περίοδο τραυματικὴ, ὅπως κατὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν προγόνων τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πλάσματα τῆς θάλασσας σὲ πλάσματα τῆς στεριᾶς . . . Αὐτοὶ πού μ πο ρ ο ῦ ν νὰ προσαρμοστοῦν θ ἄ τ ὸ κ ἄ ν ο υ ν. Αὐτοὶ πού δὲν μποροῦν, ἢ θὰ συνεχίσουν με κάποιον τρόπο τὴν ἐπιβίωσή τους σὲ χαμηλότερο ἐξελικτικὸ ἐπίπεδο, ἢ θ ἄ χ α θ ο ῦ ν ἐ ξ ο κ ε ἰ λ ο ν τ α ς σ τ ῖ ς ἄ κ τ ῆ ς ».

Ὁ βαθὺς ἀνατόμος τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας Gaston Berger, ὡς πρόεδρος τοῦ Γαλλικοῦ Συνεδρίου Ἐθνικῆς Ἐνώσεως γιὰ τὴν προστασία τῆς παιδικῆς καὶ ἐφηβικῆς ἡλικίας, ἐγκαινιάζει τὶς ἐργασίες του μ' αὐτὰ τὰ λόγια : «Ὁ κόσμος διέρχεται μιὰ κρίση ἐξελίξεως καὶ τὸ πρόβλημα τῆς προσαρμογῆς τίθεται πρὸς ἐμᾶς σήμερα με τρόπο ἐξαιρετικὰ λεπτό . . . Ἡ προσαρμογὴ εἶναι ἀναμφισβήτητα μιὰ ἔννοια πού προϋποθέτει τὴν παρουσία δύο ὄρων. Εἶναι μιὰ ἔννοια σχέσεως. Δὲν νοεῖται προσαρμογὴ «ἐν ἑαυτῷ». Ἡ προσαρμογὴ συνίσταται σ τ ἡ σ υ μ φ ω ν ῖ α ἑ ν ὸ ς ἄ τ ὸ μ ο υ με τ ὸ π ε ρ ι β ἄ λ λ ο ν τ ο υ καὶ εἰ δ ι κ ὸ τ ε ρ α με τ ὸ κ ο ι ν ω ν ι κ ὸ τ ο υ π ε ρ ι β ἄ λ λ ο ν ».

Καὶ ὁ σύντροφος τοῦ Marcuse καὶ νεωτεριστῆς Lucien Goldmann ἀναλύοντας τὶς σύγχρονες ἔρευνες γύρω ἀπὸ τὴν «κοινωνιολογία τῆς ἀγωγῆς» γράφει : « . . . Οἱ ἔρευνες γιὰ τὶς ὁποῖες μιλῶ καὶ πού σ' αὐτὲς περιλαμβάνονται καὶ οἱ ἀτομικὲς μου ἐργασίες, δέχονται τὴν κοινωνικὴ ζωὴ σὰν ἓνα σύνολο σ υ λ λ ο γ ι κ ῶ ν δ ι α δ ι κ α σ ι ῶ ν σ υ γ κ ρ ο τ ῆ ς ε ω ς , προσανατολισμένων, τόσο

στον ψυχικό τομέα όσο και στον τομέα ενεργειών, πρὸς τὴ δημιουργία ἐξισορροπήσεων στὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξὺ τους καὶ τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴ φύση».

Γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ ἑνὸς συντονισμένου προγράμματος προσαρμογῆς καὶ ἐξισορροπήσεων πὺν νὰ ἐξυπηρετεῖ τις ἐπερχόμενες ἐξελίξεις οὐσιαστικὸς καὶ ἀναπόφευκτος παράγων εἶναι ἡ τυποποίηση. Στὴν πολυδαίδαλη σύγχρονη κοινωνικὴ ζωὴ δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ ἐξυπηρετεῖται τὸ κοινὸ κατὰ μονάδες. Βαδίζουμε συνεχῶς πρὸς μιὰ μαζικὴ παραγωγή καὶ ἕναν ἑνιαῖο τρόπο ζωῆς, πὺν ἐξυπηρετεῖ ὅσο γίνεται μεγαλύτερες ομάδες ἀτόμων.

Ἡ ἀσύγκριτη ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν δεξιόχειρων ἀτόμων ἐπέβαλε νὰ τυποποιηθοῦν τὰ μηχανήματα, τὰ σκευῆ, ὁ φωτισμὸς καὶ γενικὰ τὰ μέσα τῆς ἐργασίας καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς σύμφωνα μὲ τις ἀπαιτήσεις τῆς δεξιοχειρίας. Τὸ νὰ ἀποσυνθέσουμε σήμερα μιὰ ὁμοιογένεια πὺν ἐπικράτησε φυσιολογικὰ ἐπὶ αἰῶνες καὶ νὰ προκαλέσουμε ἐπιμερισμὸ καταστάσεων, πολλαπλασιάζοντας τοὺς ἀριστερόχειρους καὶ δημιουργώντας χωριστοὺς κλάδους γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησή τους, σημαίνει χωριστὴ παραγωγή σὲ μεγάλες ποσότητες εἰδικῶν εἰδῶν, πρόνοια γιὰ συνθῆκες ἐργασίας διαφορετικῆς ἀπὸ τῶν δεξιόχειρων καὶ σὲ πολλές περιπτώσεις συγκρότηση χωριστῶν ομάδων ἐργασίας, ὅταν ὑπάρχει φόβος νὰ προκληθοῦν ἀντιθέσεις. Ἀντίθετα ἡ συστηματικὴ ἐξομοίωση στὰ ἐνοχλητικὰ σημεῖα τῶν ἀριστερόχειρων πρὸς τὸ εὐρύτερο κοινωνικὸ σύνολο ἐξουδετερώνει τὰ προβλήματα, ἐξομαλύνει τις ἀντιθέσεις καὶ συντελεῖ στὸ νὰ ἐκλείψει βαθμιαῖα ἡ προαιώνια ἀντιπάθεια κατὰ τῆς ἀριστεροχειρίας.

Ἡ διερεύνηση λοιπὸν τῶν πρακτικῶν, οἰκονομικῶν καὶ ἠθικῶν τάσεων τῆς ἐποχῆς μας, μᾶς πείθει πὺς θὰ ἦταν ἄστοχο νὰ ἀνατρέψουμε μιὰ συντονισμένη κοινωνικὴ κατάσταση πὺν μᾶς παρέδωσε τὸ παρελθόν, δοκιμάζοντας ἀνακατανομῆς καὶ διαφοροποιήσεις πὺν θὰ ἀποδιοργάνωναν τὴν κοινωνικὴ συμβίωση, δημιουργώντας σοβαρὰ προβλήματα γιὰ τὸ παρὸν καὶ γιὰ τὸ μέλλον.

Ἀπάντηση στὸ πρῶτο ἐρώτημα : Ἡ ἀνάγκη μεταστροφῆς ὑπάρχει.

Ἀπὸ τὴν κοινωνιολογικὴ θεώρηση πὺν ἐπιχειρήσαμε δίνεται αὐτόματα ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα ἂν ἡ ἀριστεροχειρία παρουσιάζει μειονεκτῆματα στὴν πρακτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ.

Τὰ μειονεκτῆματα ἀντίθετα πρὸς τὴ γνώμη πὺν ἔχει ἐπικρατήσει εἶναι πολλαὰ καὶ σοβαρά. Εἶναι μειονεκτῆματα, πὺν ὄχι μόνο παρεμβάλλονται

συνεχῶς σὰν ἐμπόδια στὴ ζωὴ τοῦ ἀριστερόχειρου, ἀλλὰ ἀπειλοῦν νὰ προκαλέσουν στὸ ἄτομο πραγματικά καὶ αἰτιολογημένα ψυχικά τραύματα καὶ συμπλέγματα μειο-νεκτικότητας, ὅπως θὰ δοῦμε ὅτι δέχονται καὶ οἱ εἰδικοί τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς ψυχιατρικῆς. Ἐπὶ αὐτὰ καὶ γενικότερα, ἡ ἀριστεροχειρία εἶναι ἀνασχαικὸς παράγων γιὰ τὴν ἁρμονικὴ συμβίωση τῶν ἀτόμων καὶ γιὰ τὴν ἀποδοτικότητα καὶ τὴν πρόοδο τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν καμία ἀμφιβολία ὅτι εἶναι ἀπαρᾶιτητο ὅταν καὶ ὅπου χρειάζεται νὰ διδάσκονται τὰ ἀριστερό-χειρα ἄτομα νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ δεξιὸν χεῖρ. Καὶ ἡ διαπίστωση αὕτη μᾶς ὑποχρεώνει νὰ ἐξετάσουμε τίς δυνατότητες ποὺ μᾶς παρέχει ὁ ἀνθρώπινος ὄργανισμὸς γιὰ τίς κοινωνικὰ ἀναγκαῖες αὐτὲς παρεμβάσεις.

ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Ἐπειδὴ πεισθήκαμε ἀπὸ τὴν κοινωνιολογικὴ ἀναδίφηση τοῦ θέματος ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἀριστεροχειρίας ὑπάρχει καὶ ἀπαιτεῖ τὴ λύση του, μένει νὰ προχωρήσουμε σὲ ἐκτάσεις ἄλλων εἰδικότητων γιὰ νὰ πληροφορηθοῦμε ὡς ποῖο σημεῖο μᾶς ἐπιτρέπει ἡ ἀνθρώπινη φύση νὰ παρεμβαίνουμε στὴν πλευρίωση καὶ τί δεδομένα ὑπάρχουν γιὰ τοὺς ἐνδεχόμενους κινδύνους ποὺ παρουσιάζει ἡ μεταστροφή.

Πολλοὶ εἶναι οἱ εἰδικοί ποὺ ὑποστηρίζουν σήμερα, ὅτι συχνὰ ἡ μεταστροφή τῆς ἀριστεροχειρίας κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικία ἔχει σὰν ἐπακόλουθα νευροψυχικὲς ἀνωμαλίες, μὲ ἐκδηλώσεις συγχύσεων ἢ ἐμπλοκῶν καὶ εἰδικότερα τραυλισμὸ, γλωσσικούς καὶ γραμματικούς ἀναγραμματισμούς, νευρικὰ τίκ, δυσκολία στὸν προσανατολισμὸ καὶ προσδιορισμὸ τῶν γεωμετρικῶν σχέσεων, ἀστάθεια στὸ βάδισμα, στραβισμό, δυσλεξία, δυσγραφία καὶ κατοπτρικὴ γραφή, ἀνορθογραφία, ἀδυναμία στὴν ἀρίθμηση, ἀνακολουθία στὴ μαθηματικὴ σκέψη, διαταραχὲς στὸν χαρακτήρα, διαταραχὲς προσωπικότητας ἀκόμα καὶ σχιζοφρενικὴ κατάσταση. Γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ σοβαρὰ αὐτὰ ἐνδεχόμενα οἱ περισσότεροὶ ἀποκρούουν κατηγορηματικὰ κάθε παρέμβαση, ποὺ ἐπηρεάζει τὴ φυσικὴ πλευρίωση, βασιζόμενοι τὴν ἄποψή τους σὲ δεδομένα ἀνατομικά, σὲ δεδομένα ψυχολογικά καὶ σὲ μελέτες, παρατηρήσεις καὶ ἀνακοινώσεις περιστατικῶν.

Τὰ εἰδικὰ αὐτὰ στοιχεῖα θὰ ἐξετάσουμε ἐδῶ συνοπτικά.

Ἀνατομικά δεδομένα.**α. Πλευρίωση ὡς πρὸς τὴν κίνηση.**

Ὅπως εἶναι γνωστὸ ὁ ἐγκέφαλος χωρίζεται σὲ δύο ἡμισφαίρια πού, μὲ τὶς νευρικές ἴνες πού τὰ συνδέουν μὲ τὸ σῶμα χιαστί, ἐλέγχουν τὶς κινητικὲς ἀνταποκρίσεις στὸ ἀντίθετό τους μισὸ μέρος τοῦ σώματος. Τὰ ἡμιμόρια ὁμως αὐτὰ τοῦ ἐγκεφάλου σχεδὸν ποτὲ δὲν ἀποδίδουν ἰσότημα. Ἐὰν λοιπὸν συμβαίνει νὰ ὑπερισχύει τὸ ἀριστερὸ ἡμιμόριο, τὸ ἄτομο μεταχειρίζεται εὐκολώτερα τὰ δεξιὰ του μέλη. Ἐὰν ὑπερισχύει τὸ δεξιὸ ἡμιμόριο, ὑπερισχύει καὶ ἡ εὐχέρεια στὰ ἀριστερὰ μέλη. (Ἐπάρχουν καὶ σπανιότερες περιπτώσεις ὁμόπλευρης ἀντιστοιχίας).

Ἡ ὑπεροχὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἀφορᾷ ἓνα ἢ περισσότερα μέλη καὶ ὄργανα πλευριωμένα πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση. Μπορεῖ κανεὶς δηλαδὴ νὰ ἔχει εὐχέρεια στὸ ἀριστερὸ του χέρι καὶ στὸ δεξιὸ πόδι καὶ μάτι ἢ ἀντίστροφα ἢ νὰ ἔχει γενικὴ εὐχέρεια πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἢ πρὸς τὰ δεξιὰ.

Μὲ πολλὰ καὶ διάφορα tests ἐξακριβώνεται ἡ ἔκταση καὶ ἡ ἔνταση στὴ δεξιὰ ἢ ἀριστερὴ πλευρίωση, σὲ σχέση μὲ τὰ διάφορα μέλη καὶ ὄργανα τοῦ σώματος. Πάντως δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ἐξακριβωθεῖ, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸν μὴ εἰδικό, ἂν ἓνα νήπιο προτιμᾷ νὰ μουντζουρώνει τὰ χερσιὰ μὲ τὸ δεξιὸ ἢ τὸ ἀριστερὸ του χέρι ἢ μὲ ποῖο πόδι προτιμᾷ νὰ κλωτσάει μιὰ μπάλα ἢ μὲ ποῖο μάτι θὰ κοιτάξει συχνότερα μέσα ἀπὸ μία τρύπα. Οἱ προτιμήσεις αὐτὲς τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ τὰ ἀριστερὰ δὲν ἔχουν καμία σχέση μὲ τὴ γενικὴ του ἀπόδοση. Ἐνα παιδί μὲ κανονικὴ πνευματικὴ ἀνάπτυξη θὰ πετύχει μὲ τὴν ἴδια ἀποτελεσματικότητά αὐτὸ πὸν ἐπιδιώκει, εἴτε δεξιὰ ἐνεργήσῃ εἴτε ἀριστερά.

β. Πλευρίωση ὡς πρὸς τὸ λόγο.

Μὲ τὴ θεωρία αὐτὴ πὸν ἐκθέσαμε περιληπτικὰ καὶ πὸν ἀφορᾷ τὴν κινητικὴν πλευρίωση πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ τὰ ἀριστερὰ, πὸν καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχὴ ἐπικρατέστερη πλευρὰ τοῦ ἐγκεφάλου, σχετίζεται καὶ ἡ θεωρία γιὰ τὸ κέντρο τοῦ λόγου πὸν ἐδρεύει στὸν ἐγκέφαλο καὶ κατευθύνει τὴ γραφὴ (γραπτὸ λόγο) καὶ πὸν μπορεῖ νὰ ὑπερέχει στὸ δεξιὸ ἢ τὸ ἀριστερὸ ἐγκεφαλικὸ ἡμιμόριο, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ γραπτὴ ἔκφραση νὰ γίνεται εὐκολώτερα μὲ τὸ χιαστί ἀντίστοιχο χέρι.

Στὴν περίπτωσιν τοῦ προφορικοῦ λόγου τὸ κέντρο αὐτὸ ἀρχίζει νὰ λειτουργεῖ ἀμέσως ἀπὸ τὴ βρεφικὴ ἡλικία καὶ νὰ «προσλαμβάνει» τὸν λόγο μὲ τὴν ἀκοή. Βαθμιαῖα τὸν «κατανοεῖ». Ὑστερὰ τὸν «ἀποδίδει». (Ἀκουστικὴ πρόσληψιν καὶ ἐξαγωγή τοῦ λόγου).

Στήν περίπτωση τοῦ γραπτοῦ λόγου, τὸ ἴδιο ἐγκεφαλικὸ κέντρο «προσλαμβάνει» μὲ τὴν ἀνάγνωση καὶ «ἀποδίδει» μὲ τὴ γραφή. Ἡ διαφορὰ δηλαδή τῆς ὁμιλίας ἀπὸ τὴ γραφή εἶναι πὼς ἡ διαδικασία τοῦ λόγου δὲν γίνεται μὲ «προφερόμενα σύμβολα» ἀλλὰ μὲ «γραπτὰ σύμβολα» (ὀπτική πρόσληψη καὶ ἐξαγωγή τοῦ λόγου). Κατευθύνεται λοιπὸν καὶ ἡ γραφή ἀπὸ τὴν πλευρὰ ἐκείνη τοῦ ἐγκεφάλου πὸν ὑπερισχύει στὴ συνολικὴ διαδικασία τοῦ λόγου, μὲ ἀνάλογη ὑπερίσχυση τοῦ δεξιοῦ ἢ ἀριστεροῦ χεριοῦ. Τὸ ἄτομο δὲν διαφέρει σὲ ἰκανότητα, ὅποια πλευρὰ του καὶ ἂν ὑπερισχύει.

Ὅλ' αὐτὰ πρέπει νὰ μᾶς πείθουν πὼς ἡ ἀριστεροχειρία εἶναι ἓνα φαινόμενο ἀπόλυτα φυσιολογικὸ καὶ ὁμοίμο μὲ τὴ δεξιοχειρία. Καὶ ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἀποτελεῖ ἀναπηρία, ἀλλὰ ἀντιπροσωπεύει μιὰ συνεπῆ πρὸς τὶς ὀργανικὲς προϋποθέσεις φυσικὴ ροπή.

Μποροῦμε λοιπὸν νὰ ὑποθέσουμε, ὅτι ὁποιαδήποτε παρέμβαση γιὰ μεταστροφή τῆς ἀριστεροχειρίας, διαστρέφει μιὰ πολύπλοκη φυσικὴ λειτουργία πὸν κατευθύνεται ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλο, μὲ τὶς δυσάρεστες συνέπειες πὸν ἀκολουθοῦν πάντοτε ὅταν κανεὶς ἀντιστρατεύεται τὴν κυρίαρχη φύση.

Ψυχολογικὰ δεδομένα.

Ἡ ψυχολογικὴ πλευρὰ τοῦ προβλήματος ἀφορᾷ τὴν καταπίεση τοῦ νεαροῦ ἀτόμου καὶ τὰ ψυχικὰ τραύματα πὸν προκαλοῦνται καὶ ἐπιφέρουν ψυχο-νευρικὲς διαταραχές. Ἐνα παιδί ἀπὸ καθαρὰ βιολογικὰ αἷτια, ἔχει μεγαλύτερη εὐχέρεια στὸ ἀριστερό του χέρι. Τὸ συγγενικὸ καὶ τὸ παιδαγωγικὸ του περιβάλλον ἀντιδροῦν καὶ τὸ ὑποχρεώνουν νὰ μεταχειρίζεται τὸ δεξί.

Εἶναι ἓνας ἀπειλητικὸς συνασπισμὸς μεγάλων παντοδύναμων ἀνθρώπων πὸν καταδυναστεύει τὸ μικρὸ ἀνίσχυρο πλάσμα. Οἱ συνεχεῖς παρατηρήσεις καὶ τιμωρίες ἢ καὶ αὐτὴ ἀκόμα ἡ ἐντύπωση πὸν προκαλεῖται στὸ παιδί ὅτι γεννήθηκε μ' ἓνα φοβερὸ ἐλάττωμα, τοῦ δημιουργοῦν συμπλέγματα μειονεκτικότητας μὲ ἐκδηλώσεις ἀγχωδῶν ἀντιδράσεων ἢ μὲ ἐσωστροφικὲς ἀπωθήσεις καὶ μὲ ἐπακόλουθα ψυχο-νευρικῶν περιπλοκῶν καὶ διαταραχῶν πὸν φανερόνται ἀμέσως ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἢ ἀργότερα κατὰ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία καὶ σημαδεύουν ἀνεπανόρθωτα τὸ ἄτομο γιὰ ὅλη τὴ διάρκειά τῆς ζωῆς του.

Σύμφωνα μὲ τὴν τοποθέτηση αὐτὴ τοῦ θέματος ἀπὸ ἀποψη ψυχολογική, πολλοὶ εἰδικοὶ ὀρθώσανε μπροστὰ στοὺς γονεῖς καὶ τοὺς δασκάλους τὸ φάσμα μιᾶς τεχνητῆς ἀναπηρίας πὸν θὰ προκαλοῦσαν στὸ ἀριστερόχειρο παιδί τους, ἂν τολμοῦσαν νὰ τὸ διδάξουν νὰ γράφει ἢ νὰ μεταχειρίζεται σὲ κάποια ἄλλη περίπτωση τὸ δεξί του χέρι.

Αὐτὴ εἶναι σὲ συντομία ἢ εἰκόνα τῶν ἀνατομικῶν καὶ ψυχολογικῶν δεδομένων, σὲ σχέσηη μὲ τὴν ἄποψη ποὺ ἐπικρατεῖ σήμερα, σὲ εἰδικοὺς καὶ μὴ, γιὰ τοὺς κινδύνους ποὺ παρουσιάζει ἢ μεταστροφή τῆς ἀριστεροχειρίας.

Ἐκ τῶν ἀντίστοιχα ὅμως στοιχεῖα ποὺ μᾶς παρέχουν οἱ ἔρευρες τῶν εἰδικῶν, προκύπτει ὅτι ὅλα ὅσα διαπιστώθηκαν ὅτι ἀφοροῦν τὶς διαφορὰς πλευρικῆς ἰκανότητος, εἴτε γιὰ κινήσεις τῶν μελῶν πρόκειται εἴτε γιὰ λόγο, δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθῶν ὅτι ἰσχύουν οὔτε γενικὰ οὔτε ἀπόλυτα.

Μελέτες καὶ παρατηρήσεις περιστατικῶν.

Πολλοὶ ψυχολόγοι, παιδοψυχίατροι, παιδίατροι καὶ παιδαγωγοί, ἔχουν ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα τῆς ἀριστεροχειρίας καὶ γενικότερα μὲ τὴν «πλευρίωση». Πολλὲς μελέτες ἔχουν δημοσιευθεῖ γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ θέμα. Καὶ διατυπώθηκαν πολλὲς καὶ λεπτομερειακὲς ἀπόψεις γιὰ τὰ ἀποτελέσματα ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει ἢ παρέμβαση γιὰ μεταστροφή τῆς φυσικῆς ροπῆς.

Ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων καὶ ἀνακοινώσεων μὲ στατιστικὰ στοιχεῖα ἀπὸ «Κλινικὲς γιὰ παιδικὴ καθοδήγηση» καὶ ἀπὸ «Κέντρα θεραπείας παιδικῶν ἀνωμαλιῶν». Εἰδικότερα ἔχουμε ὑπ' ὄψη ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα ἀπὸ τὸ «Κέντρο Ἑπαγγελματικῶν Προσανατολισμοῦ» καὶ ἀπὸ τὸ «Ἱατροπαιδαγωγικὸ Κέντρο» τῆς Γενεύης καθὼς καὶ ἀπὸ ἀνάλογα ἀμερικανικὰ ἰδρύματα.

Παρὰ τὸ ὀλιγάριθμο τῶν παιδικῶν ομάδων ποὺ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὰ σχετικὰ tests καὶ παρὰ τὸ ἀσυντόνιστο τῶν μεθόδων ποὺ χρησιμοποιήθηκαν στὶς διάφορες ομάδες, οἱ παρατηρήσεις ἔγιναν μὲ σύγχρονα ἐπιστημονικὰ μέσα καὶ πολλὲς ἀντίστοιχες ἐπώνυμες συγγραφικὲς ἐργασίες εἶναι ἀξιόλογες.

Τὰ γενικὰ ὅμως συμπεράσματα ποὺ διατυπώθηκαν, εἶναι σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἀνόμοια καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις ἀβέβαια.

Ἐκ τῶν ἀκόμα καὶ ἡ ἰσοτιμία ἰκανότητων τῶν ἀριστερόχειρων μὲ τοὺς δεξιόχειρους ἔχει σὲ πολλὰ σημεῖα ἀμφισβητηθεῖ.

Πρέπει ἀκόμα νὰ παρατηρήσουμε ὅτι οἱ ἀπόψεις πολλῶν συγγραφέων προκάλεσαν στὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ ἐρμηνεῖες μονόπλευρες καὶ ἀπόλυτες.

Τέλος πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ σημαντικότερη κοινωνιολογικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος δὲν συνδυάστηκε ὅσο θὰ ἔπρεπε μὲ τὶς διερευνήσεις τοῦ βιο-ψυχο-νευρικοῦ κύκλου.

Ἐδῶ πρέπει νὰ ποῦμε πὼς οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς, ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἔρευνα τῆς ἀριστεροχειρίας, συνοδεύουν σχεδὸν πάντοτε τὶς διαπιστώσεις τους μὲ ἄλλες τόσες ὑποθέσεις καὶ ἐπιφυλάξεις.

Οί διακεκριμένοι σύγχρονοι έρευνητές Henry Hécaen και Julian Ajuria-guerra στην έκτεταμένη μελέτη τους «Les Gauchers» αμφιβάλλουν σέ πολλά σημεία εξετάζοντας τις άπόψεις μεγάλου άριθμού συγγραφέων. Διαφωνώντας μάλιστα ριζικά με τις ύπερβολές όρισμένων έρευνητών, αναφέρονται με πολύ σωστό τρόπο στην κοινωνιολογική πραγματικότητα, γράφοντας: «Δέν πιστεύουμε ότι ή κακή πλευρίωση μπορεί νά έχει τόση σημασία, σύμφωνα με τά σημερινά μας δεδομένα. Άν σέ μερικές περιπτώσεις μπορεί νά συμβάλει στο νά τεθοῦν σέ λειτουργία αυτές οί διαταραχές ή στο νά επιμένουν, αυτό δέν γίνεται έξ αίτίας τοῦ άγώνα πού επιβάλλει για τήν επικράτηση ανάμεσα στα ήμισφαίρια, αλλά γιατί ό άριστερό χέριος μέσα σ' ένα ν κόσμο άπό δεξιόχειρους, μπορεί νά παρουσιάσει προβλήματα τύπου ψυχο-κοινωνικοῦ, όπου ή έναντίωση παίζει τó ρόλο τοῦ συναισθηματικοῦ τραύματος».

Άλλά και στα τελικά τους συμπεράσματα οί εξειδικειμένοι αυτοί συγγραφείς, όχι μόνο δέν αποκλείουν τή διδασκαλία τής γραφής με τó δεξιό χέρι, αλλά και ύποδεικνύουν αδυναμίες και κινδύνους τής έμμονής στο άριστερό.

Προσπαθώντας νά βοηθήσουν τοὺς γονεῖς, διατυπώνουν όρισμένους κανόνες πού μπορούν νά εφαρμόζονται κατά περιπτώσεις. Για τήν περίπτωση άριστερόχειρου παιδιοῦ με ίκανοποιητική και φυσιολογική ανάπτυξη και με καλό περιβάλλον, δέχονται ότι μπορούμε νά αντιμετωπίσουμε δύο λύσεις. Γράφουν:

«α. Νά τοῦ μάθουμε νά γράφει με τó άριστερό χέρι, ύπό τόν όρο νά μεταχειριστοῦμε μιὰ παιδαγωγική μέθοδο κατάλληλη Τó παιδί θά πρέπει νά μάθει νά μὴν κρύβει αυτό πού γράφει, με τó χέρι πού ενεργεί, νά κρατᾶ τήν πέννα του με τέτοιο τρόπο ώστε νά μὴ σκίξει τó χαρτί κλπ. Όλες αυτές οί τεχνικές λεπτομέρειες δέν μαθαίνονται αυθόρμητα. Αυτή ή μέθοδος παρουσιάζει τó πλεονέκτημα ότι επιτρέπει στο παιδί νά χρησιμοποιεί τó επιδέξιο χέρι, αλλά πρέπει νά βεβαιωθοῦμε ότι αυτή ή συμπεριφορὰ θά γίνει δεκτή στο σχολικό περιβάλλον, ότι αυτή ή άτυπική γραφή θά γίνει δεκτή άπό τοὺς δασκάλους και ότι τó παιδί δέν θά αισθανθεῖ άπομονωμένο μέσα στην ομάδα έξ αίτίας αυτής τής διαφορᾶς.

»β. Έπίσης, είναι δυνατó νά εκπαιδύσουμε τó δεξιό χέρι, παίρνοντας μερικές προφυλάξεις. Πρέπει νά παρουσιάσουμε αυτή τή μάθηση σάν προσθήκη στη φυσική ίκανότητα τοῦ παιδιοῦ και όχι σάν άπαγόρευση νά μεταχειριστεῖ τó «κακό χέρι». Πρέπει νά ξέρουμε, ότι για μερικούς μήνες τó γράψιμο δέν θά είναι άνετο και θά πρέπει νά ένθαρρύνουμε

τὸ παιδί νὰ ἀντέξει αὐτὴ τὴ δυσκολία. Ἐὰν οἱ παιδαγωγοὶ δὲν ἔχουν τραυματικὴ στάση, δὲν ὑπάρχουν δευτερογενεῖς ἀνωμαλίαι (τραύλισμα κλπ.). Ἐπίσης μποροῦμε νὰ μεταχειριστοῦμε ὀρισμένες μεθόδους, ποὺ ἐπιτρέπουν τὴ χρῆση τῶν δύο χειρῶν μὲ ἐλευθερία ἐκλογῆς ἀπὸ ἓνα ὀρισμένο σημεῖο καὶ πέρα».

Οἱ ὑπόλοιποι κανόνες τῶν Hécaen καὶ Ajuíaguerra ἀφοροῦν εἰδικὲς ἀντιμετωπίσεις, ἀνάλογα μὲ τὶς ἀδυναμίες ἢ τὶς ἀνωμαλίαι ποὺ προϋπάρχουν ἢ προκαλοῦνται στὰ παιδιά κατὰ περιπτώσεις. Ὁ Gerald G. Jampolsky, «Ψυχιατρικὲς Θεωρήσεις στὶς Ἀναγνωστικὲς Ἀνωμαλίαις», ἀναφέρει πάρα πολλὰ αἰτίαι ἀνωμαλιῶν, χωρὶς νὰ τὸν ἀπασχολεῖ ἰδιαίτερα ἡ μεταστροφή τῆς ἀριστεροχειρίας. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Ralph Rabinovitch μὲ τοὺς συνεργάτες του, σὲ εἰδικὴ μονογραφία τους, θεωροῦν ὑπευθύνους αὐτῶν τῶν ἀνωμαλιῶν πολλοὺς παράγοντες ἄσχετους μὲ τὶς ἐπεμβάσεις στὴν πλευρίωση.

Ποικιλότητα καὶ ἀδιερεύνητος παράγοντες ἐπισημαίνουν καὶ οἱ Flower, Gofman καὶ Lawson στὸ «Reading Disorders» καὶ ἀναφέρονται σὲ πολλοὺς συγγραφεῖς καὶ σὲ σημαντικὸ ἀριθμὸ περιστατικῶν τῆς κλινικῆς τους, ἐξατομικεύοντας τὶς περιπτώσεις: «Πολλὰ ἀναπάντητα ἐρωτήματα, γράφουν, περιβάλλουν τὰ προβλήματα τῆς “ὠριμάνσεως” καὶ “ἐτοιμότητος”. Αὐτὰ τὰ προβλήματα θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς παροτρύνουν ὅλους πρὸς προσφορότερα πεδία ἐρεύνης».

Ἄλλὰ καὶ ὁ ὑπερασπιστὴς τῶν δυνατοτήτων τοῦ ἀριστεροῦ χειροῦ H. Focillon (1948) δὲν διέκρινε ὅτι τὰ ἴδια ἀκριβῶς ἐπιχειρήματα ἰσχύουν καὶ γιὰ τὶς δυνατότητες τοῦ δεξιοῦ χειροῦ. Γράφει: «Τὸ ἀριστερὸ χέρι ποὺ ἄδικα συμβολίζει τὴν κακὴ πλευρὰ τῆς ζωῆς, τὸ ἀριστερὸ χέρι μ πο ο ρ εῖ νὰ ἀ σ κ η θ εῖ νὰ ἐ ξ α σ κ εῖ ὅλα τὰ κα θ ἡ κ ο ν τ α τοῦ δε ξ ι οῦ: Κατασκευασμένο ὅπως κι αὐτό, ἔχει ἴδιαις ἰκανότητες ποὺ τὶς ἀπαρνεῖται γιὰ νὰ βοηθήσει τὸ σύντροφό του».

Τέλος, οἱ Bakwin and Bakwin στὸ «Clinical Management of Behavior Disorders in Children» ποὺ ἀναφέρονται σὲ πολλὰ ἐργασίαι καὶ ἀπόψεις ἐρευνητῶν, ἐκφράζουν σκεπτικισμό σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ ἀποδέχονται ἐπίσης μία κλιμάκωση περιπτώσεων. Παρ' ὅλο ποὺ θεωροῦν προτιμότερο νὰ μὴν ἐπιχειρεῖται μεταστροφή, γράφουν: «Ἐνα τραῦμα στὸν ἐγκεφαλικὸ φλοιὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς θὰ δώσει ἀφορμὴ νὰ παραλύσει ἢ ἐκούσια κίνηση στὴν ἀντίθετη πλευρὰ καὶ τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὶς αἰσθήσεις τοῦ πόνου, τῆς θερμοκρασίας, τῆς ἀφῆς καὶ τῆς κιναισθησίας. Ἄλλὰ οἱ ἰκανότητες τῶν χειρῶν δὲν περιορίζονται μὲ κανένα τρόπο στὸ ἓνα χέρι. Ὅ,τι μ πο ο ρ εῖ νὰ κ ἄ ν εῖ τὸ π ρ ο ν ο μ ι ο ῦ χ ο χ έ ρ ι μ πο ο ρ εῖ καὶ τὸ ἄ λ λ ο ἐ π ί σ η ς».

Με την άποψη αυτή συνηγορεί το γεγονός ότι ενώ ένα τραύμα σε ένα ήμιμόριο του έγκεφάλου συμβαίνει να άχρηστεύει το αντίστοιχο χέρι, ένα τραύμα που άχρηστεύει το χέρι που έχει ευχέρεια στη γραφή, δεν στερεϊ από το άτομο την ικανότητα της γραφής. Το άλλο χέρι άσκειται εύκολώτα να γράφει, παίρνοντας έντολες από το αντίστοιχό του έγκεφαλικό ήμιμόριο, που ως τότε δεν χρειαζόταν να λάβει ενεργό μέρος στη διαδικασία της γραφής.

Πρόσφατα παρακολούθησα στο άμφιθέατρο του Νοσοκομείου Παίδων «Άγία Σοφία» όμιλία του διακεκριμένου παιδοψυχίατρου και Καθηγητή του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ Leo Eisenberg με θέμα τη «δυσλεξία». Οί περιπλοκές της άριστεροχειρίας δεν άπασχόλησαν καθόλου τον όμιλητή. Κατά τη συζήτηση υπέβαλα το έρώτημα, αν θεωρεί ότι ή άριστεροχειρία μπορεί να μεταστραφεί χωρίς δυσάρεστα έπακόλουθα. Η άπάντηση έντολίστηκε άρχικά στους κινδύνους από την «καταπίεση», που μπορεί να έπιφέρει «συναισθηματικές διαταραχές». Σε έρώτηση πώς αντιμετωπίζεται το θέμα αν δεν υπάρξει καταπίεση, ό καθηγητής δέχτηκε ότι ή μεταστροφή είναι «μάλλον άκίνδυνη». Τέλος αίτιολόγησε τις έπιφυλάξεις του, ύποδεικνύοντας με γραφικά σχήματα τη διαφοροποίηση λειτουργιών των έγκεφαλικών κέντρων κατά ήμιμόρια. Πάντως δεν τάχτηκε κατηγορηματικά κατά της μεταστροφής.

Παρατηρήσεις γύρω από τις έρευνες και τους έκφραζόμενους φόβους.

Όσα αναφέραμε πιο πάνω μās πείθουν, ότι ή άποψη που επικρατεί έναντιόν της μεταστροφής της άριστεροχειρίας δεν είναι καθόλου άκλόνητη και οί κίνδυνοι που έπισημαίνονται και τρομοκρατούν τους γονείς και τους παιδαγωγούς δεν είναι καθόλου γενικοί.

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα διάφορα κέντρα, παρ' όλη την έκταση και την έπιστημονικότητα των μεθόδων, έμφανίζει σοβαρές και άνυπέρβλητες άδυναμίες. Οί περισσότερες παρατηρήσεις έγιναν σε παιδιά που είχαν κίολας παρουσιάσει άνωμαλίες. Γιατί τότε συνήθως οί γονείς συμβουλεύονται τους ειδικούς. Αυτή είναι άμέσως μι ά χαρακτηριστική άδυναμία. Διαπιστώθηκε λοιπόν ότι ανάμεσα σε όρισμένο άριθμό παιδιών που παρουσίαζαν τραυλισμό, στραβισμό, δυσλεξία, δυσπροσανατολισμό κλπ. υπήρχαν όρισμένα ποσοστά δεξιόχειρων, μεγαλύτερα ποσοστά άριστερόχειρων και ακόμα μεγαλύτερα ποσοστά μεταστρεμμένων άριστερόχειρων. Διατυπώθηκαν όμως έπιφυλάξεις για πιθανές περιπτώσεις που οί άνωμαλίες δεν δημιουργήθηκαν από την άριστεροχειρία, αλλά προϋπήρξαν και την προκάλεσαν. Παράλληλα έγιναν άνάλογες μετρήσεις σε φυσιολογικές ομάδες

ἐλέγχου καὶ ἐκεῖ βρέθηκε μικρὸ ποσοστὸ ἀπὸ ἀριστερόχειρους. Μία ἀντιπροσωπευτικὴ δηλαδὴ ἀναλογία τοῦ μικροῦ ποσοστοῦ ποὺ ὑπάρχει γενικὰ στὴν κοινωνία.

Δὲν ὑπάρχει ὅμως ἡ δυνατότητα νὰ ἐξετάσει κανεὶς πόσες χιλιάδες ἢ ἑκατομμύρια ὁ μ α λ ῶ ν παιδιῶν σὲ ὅλο τὸν κόσμον, εἶναι ἢ ὑπῆρξαν ἀριστερόχειρα καὶ γράφουν ἢ ἐργάζονται μὲ τὸ δεξιὸ χερὶς νὰ παρουσιάσουν καμιά διαταραχή. Ἀπὸ στατιστικὴ λοιπὸν ἀποψη τὰ δεδομένα εἶναι πενιχρά. Σοβαρὲς ἀδυναμίες παρουσιάζει ἡ ἔρευνα καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἱστορικοῦ ποὺ σχετίζεται μὲ κάθε ἀτομικὴ περίπτωση.

Ἀπὸ ὅσα μεταστρεμμένα ἀριστερόχειρα παιδιά ἐξετάστηκαν εἶναι ἄγνωστο πόσα ὑ π ο χ ρ ε ὄ φ η κ α ν νὰ γράφουν μὲ τὸ δεξιὸ καὶ πόσα τὸ ἀ π ο φ ᾶ σ ι σ α ν ἀ β ῖ α σ τ α. Πόσα παιδιά τὰ τιμώρησαν, τὰ βασάνισαν, τὰ τρομοκράτησαν μὲ διάφορους τρόπους, ὑποβάλλοντάς τους καὶ τὴν ἰδέα ὅτι ἔχουν ἓνα τρομερὸ μ ε ι ο ν ἔ κ τ η μ α καὶ πόσα παιδιά τὰ δίδαξαν μὲ ἡρεμία καὶ τὰ παρότρυναν νὰ προσθέσουν στὴν ὥραία ἰ κ α ν ὄ τ η τ α τοῦ ἀριστεροῦ τους χεροῦ, μιὰ πρόσθετη ἰκανότητα τοῦ δεξιοῦ. Δὲν ὑπάρχουν λοιπὸν θετικὰ δεδομένα οὔτε γιὰ τὸ ἂν τὰ προβλήματα δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴ βιολογικὴ δυσπροσαρμοστικότητα τῶν ἀτόμων στὴ μεταστροφή τῆς φυσικῆς ροπῆς ἢ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ καταπίεση ποὺ συμβαίνει νὰ ἀσκεῖται γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἐπιδιωκόμενη μεταστροφή.

Ἄλλὰ καὶ ὡς ποιό σημεῖο ὑπάρχει σχέση ἀνάμεσα στὴν πλευρίωση ὡς πρὸς τὴν κίνηση τοῦ χεροῦ καὶ στὴν πλευρίωση ὡς πρὸς τὸ κέντρο τοῦ λόγου, δὲν συνάγεται ἀπὸ πούθενά. Δὲν παρέχονται δηλαδὴ ἀποδείξεις ὅτι ὅταν ἡ πλευρικὴ κυριαρχία ἐνὸς ἐγκεφαλικοῦ ἡμιμορίου διευκολύνει ἀντίστοιχα τὸ ἀριστερὸ χέρι, τὸ κέντρο τοῦ λόγου βρίσκεται καὶ αὐτὸ στὸ ἴδιο μέρος τοῦ ἐγκεφάλου ὥστε νὰ διευκολύνει τὸ ἴδιο χέρι. Ἀντίθετα παρατηρήθηκαν περιπτώσεις ποὺ τὰ δύο κέντρα ἐδρεύουν σὲ διαφορετικὰ ἡμιμόρια.

Ἡ ἀριστεροχειρία ἐξ ἄλλου δὲν συνδέεται ἀποκλειστικὰ μὲ τὴ γραφικὴ ἔκφραση τοῦ λόγου. Ἡ εὐκολία στὸ ἀριστερὸ χέρι, ὅταν ὑπάρχει, ἀφορᾷ καὶ ὅλες τὶς ἄλλες χρήσεις του, τὶς ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὸ λόγο.

Μήπως λοιπὸν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ διδάξουμε ἓνα ἀριστερόχειρο παιδί νὰ κάνει τὰ πάντα μὲ τὸ δεξιὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ γράφει; Ἡ καὶ ἀντίστροφα: Οἱ διαταραχὲς τοῦ λόγου ὅπως τὸ τραύλισμα μπορεῖ νὰ προκληθοῦν ἀπὸ τὴ μεθοδικὴ μεταστροφή τῆς ἀριστεροχειρίας σὲ ἀπασχολήσεις τεχνικὲς ἢ σχετίζονται ἀποκλειστικὰ μὲ τὴ γραφή; Ἡ μεταστροφή σὲ τεχνικὲς ἀπασχολήσεις ἐπιφέρει κανενὸς εἴδους διαταραχὲς ἢ ὄχι;

Τὰ δεδομένα ὅμως δὲν εἶναι ἀρκετὰ οὔτε γιὰ νὰ βεβαιωθοῦμε ἂν ἡ διδασκαλία τῆς γραφῆς μὲ τὸ δεξιὸ ἀποτελεῖ γιὰ τὸν ἀριστερόχειρο πραγματικὴ μετα-

στροφή της φυσικής ροπής ή μήπως πρόκειται για μίαν άπλή άσκηση του δεξιού χεριού, για ν' αποκτήσει μιὰ μεγαλύτερη ειδική ευχέρεια.

Σε χρήσεις που τὰ δύο χέρια προορίζονται νὰ συνεργαστούν, οί έντατικές ασκήσεις για κάθε χέρι χωριστά θεωρούνται τελείως ακίνδυνες. Ένδεικτική είναι ή περίπτωση του πιανίστα, που άσκει επίμονα τὸ άριστερό του χέρι παράλληλα με τὸ δεξιὸ καὶ κατορθώνει νὰ υπερνικήσει τὶς τεχνικές αδυναμίες του καὶ νὰ αὐξήσει τὶς δυνατότητές του, χωρὶς νὰ πάθει καμιά ψυχο-νευρική διαταραχή. Παρ' ὅλο που, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κινητική διαδικασία, ὑπάρχει, ὅπως συμβαίνει καὶ με τὸ λόγο, ειδικὸ κέντρο σὲ μιὰ πλευρὰ τοῦ ἐγκεφάλου που ἀφορᾷ τὴ μουσική.

Ἄλλη ένδεικτική ἀνάλογη περίπτωση που ἀφορᾷ ἀπ' εὐθείας τὸ λόγο, είναι τοῦ δακτυλογράφου. Τὰ δύο χέρια ἐκφράζουν τὸ λόγο στὰ πλήκτρα τῆς γραφομηχανῆς, με τὴν ἴδια ευχέρεια. Καὶ ναὶ μὲν ή διαδικασία τῆς γραφῆς συμβόλων είναι πολυπλοκώτερη ἀπὸ τὸ πάτημα τῶν πλήκτρων, ἀλλὰ με τὴ γραφομηχανή ὁ λόγος ἐκφράζεται πολὺ ταχύτερα. Πάντως ή ειδικότερη άσκηση τοῦ χεριού που ὕστερεῖ, δὲν στάθηκε ποτὲ ἐμπόδιο στὴν ἐκφραση τοῦ λόγου με τὴ γραφομηχανή, οὔτε προκάλεσε ποτὲ παθολογικές διαταραχές. Μήπως λοιπὸν ἔνα φυσιολογικὸ ἄτομο, σὲ νεαρή ἢ σὲ μεγαλύτερη ηλικία, μπορεῖ νὰ διδάσκεται ἄφοβα νὰ γράφει με ὁποιοδήποτε χέρι θεωρηθεῖ ἀναγκαῖο ;

Μερικὲς δευτερεύουσες ἐπιπτώσεις ἀπὸ τὴν άσκηση τοῦ δεξιού χεριού συμβαίνει νὰ διαπιστώνονται, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποτελοῦν ἀνωμαλίες οὔτε νὰ προκαλοῦν σοβαρὲς πρακτικὲς ἐνοχλήσεις. Ἡ διάκριση «δεξιὰ - ἀριστερά» αὐτοματίζεται δυσκολώτερα για τὸ μεταστρεμμένο ἀριστερόχειρο. Είναι ἔνα φυσικὸ ἐπακόλουθο, ἀπὸ τὴν ἐξισορρόπηση δυνατοτήτων που ἐπέφερε ή άσκηση τῆς μιᾶς πλευρᾶς σὲ σχέση με τὴν ἀρχική ευχέρεια τῆς ἄλλης. Δὲν ὑπάρχει πιά ή ἀποκλειστική προτίμηση πρὸς τὴ μία πλευρά, που ἀποτελεῖ ὑποσυνείδητο κριτήριο. Ὅμως ὑπάρχουν πάντοτε ἐξωτερικὰ στοιχεῖα που ἀναπληρώνουν τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἀποκαθιστοῦν τὸν προσανατολισμό. Ἐνας ὀδηγὸς αὐτοκινήτου θὰ ἀκολουθήσει πάντοτε τὴν κανονική πλευρὰ τοῦ δρόμου καὶ θὰ ἀντιδράσει με κανονικὸ αὐτοματισμὸ σὲ στιγμὲς κινδύνου, γιατί ή θέση τοῦ τιμονιοῦ καὶ ἄλλα στοιχεῖα προσφέρουν τὸν ἀπαιτούμενο συγκριτικὸ προσδιορισμό. Ἄνάλογη σύγχυση, που στὴν πράξη ἐπανορθώνεται ἀπὸ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα, μπορεῖ νὰ γίνεται στὸ βίδωμα ἢ ξεβίδωμα μιᾶς βίδας ἢ στὴ διάκριση γραμμάτων ὅπως τὸ b καὶ d, που με τὴν ἐξάσκηση προσανατολίζονται σωστά, σὲ σχέση με διπλανὰ τους ἀντικείμενα ἢ γράμματα. Καὶ σ' αὐτὲς λοιπὸν τὶς περιπτώσεις, δὲν φαίνεται νὰ εὐθύνεται ἀποκλειστικά ή ὀργανική δυσπροσαρμοστικότητα. Μήπως πρέπει λοιπὸν νὰ ἀποδεχοῦμε ὅτι οί περιπτώσεις

άνωμαλιῶν ἀφοροῦν μόνον ἐλαττωματικά ἄτομα ἢ ὀφείλονται σὲ ποικιλότερες ἐξωτερικὲς αἰτίες ἢ προέρχονται ἀπὸ ἀντιπαιδαγωγικὸν τρόπον διδασκαλίας;

Ἐάν οἱ ὑποθέσεις αὐτὲς ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητα, εἶναι ἔργο τῶν ψυχολόγων καὶ παιδοψυχιάτρων νὰ ὑποδεικνύουν στοὺς γονεῖς καὶ τοὺς παιδαγωγοὺς τὸν ψυχολογικὰ κατάλληλον τρόπον γιὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γραφῆς καὶ ἄλλων ἐνεργειῶν μὲ τὸ χέρι, πὺ δὲ διευκολύνεται ἀπὸ τὴν συνθῆκην τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, καὶ νὰ ἐξατομικεύουν τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς χειρισμοὺς στὶς περιπτώσεις πὺ παρουσιάζουν κινδύνους περιπλοκῶν. Ἐργὸ τῶν γονέων καὶ παιδαγωγῶν εἶναι νὰ καταβάλλουν τὴν ἀναγκαίαν προσοχὴν κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἀριστερόχειρων παιδιῶν καὶ νὰ ἀπευθύνονται στοὺς εἰδικούς, ὅταν συμβαίνει νὰ παρατηροῦν ἀνωμαλίαν κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀσκήσεων.

Ἀπάντησις στὸ δεῦτερον ἐρώτημα: Ἡ μεταστροφὴ εἶναι βιολογικὰ δυνατή.

Ἀπὸ τὴν βιολογικὴν θεώρησιν τοῦ προβλήματός μας προκύπτει μὴ ἱκανοποιητικὴ ἀπάντησις στὸ ἐρώτημα ἂν ἢ παρέμβασιν γιὰ μετὰδοσιν ἱκανότητων στὸ μὴ ἱκανὸν χέρι εἶναι βιολογικὰ δυνατή.

Ἐνα γενικὸν συμπέρασμα, πὺ συνάγουμε ἀπὸ τὴν ἔρευναν τῶν εἰδικῶν, εἶναι ὅτι οἱ κίνδυνοι διαταραχῶν ἔχουν μεγαλοποιηθῆναι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, κατὰ τὴν μετουσίωσιν τῶν ἐπιστημονικῶν πορισμάτων σὲ πρακτικὰς ὁδηγίας πρὸς γονεῖς καὶ παιδαγωγούς. Τίποτα δὲν φαίνεται νὰ ἀποκλείει τὴν μεθοδικὴν καὶ ἀβίαστην ἐκπαίδευσιν τοῦ φυσιολογικοῦ ἀτόμου, γιὰ νὰ ἐκτελεῖ μὲ τὸ δεξιὸν χέρι ἐργασίας πὺ γιὰ πρακτικὸν καὶ κοινωνικὸν λόγον θὰ δυσκόλευαν τὸ ἀριστερὸν καὶ γενικότερον τὴν ζωὴν του. Εἰδικὴν μέριμναν χρειάζεται μόνον γιὰ τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν. Ἀντίθετον τὸ φυσιολογικὸν ἄτομον κινδυνεύει ἀκόμα καὶ ἀπὸ ψυχικὸν τραυματισμούς, ἀποτελώντας ἰδιόμορφη μονάδα μέσα σ' ἕνα διαφορετικὸν ὁμοίμορφον σύνολον.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ

Πρὶν προχωρήσωμεν σὲ τελικὰ πορίσματα, χρῆσιμο θὰ εἶναι νὰ συνοψίσωμεν τὴν ἀπαντήσιν πὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν κοινωνιολογικὴν καὶ τὴν βιολογικὴν θεώρησιν τοῦ προβλήματός μας.

Σχετικὰ μὲ τὸ ἐρώτημα ἂν ἢ ἀριστεροχειρία παρουσιάζει μειονεκτήματα στὴν πρακτικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν, διαπιστώσαμε ὅτι τὰ μειονεκτήματα εἶναι πολλὰ καὶ σοβαρὰ, μὲ ἀντίκτυπον στὴν ἀτομικὴν ψυχο-

σύνθεση, τήν ατομική απόδοση, τὸν ἀποσυντονισμό τῆς κοινωνικῆς συνεργασίας καὶ τὴν δυσαρμονία τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται λοιπὸν μὲ κανέναν τρόπο νὰ ἀγνοήσουμε τὸν παράγοντα τῶν κοινωνικῶν συνεπειῶν καὶ νὰ ἀποδεχτοῦμε ἀνεπιφύλακτα τὴ λύση τῆς παραμονῆς τῶν ἀριστερόχειρων στὴ φυσική τους κατάσταση.

Στὸ ἐρώτημα ἂν ἡ ἐκπαιδευτικὴ παρέμβαση στὴν ἀριστεροχειρία εἶναι βιολογικὰ δυνατὴ ἢ ἂν καὶ σὲ ποιά ἔκταση ὑπάρχουν κίνδυνοι διαταραχῶν, ἀνατρέξαμε στὰ φῶτα τῶν εἰδικῶν γιὰ νὰ διαπιστώσουμε, πῶς οὔτε οἱ περιορισμένες δυνατότητες τῶν ἐρευνῶν, οὔτε ἡ διαφοροποίηση τῶν συμπερασμάτων κατὰ περιπτώσεις, οὔτε τὰ ἀδιερεύνητα πεδία τοῦ ὄργανισμοῦ καὶ τὴν ψυχρὴ σύνθεση τῶν ἀτόμων, οὔτε οἱ ἐπιφυλάξεις ποὺ ἐκφράζονται πολλοὶ καὶ σοβαροὶ ἐρευνητές, τεκμηριώνουν μιὰν ἀπόλυτη ἀντίθεση πρὸς τὴ δεξιόχειρη ἄσκηση.

Δὲν φαίνεται λοιπὸν νὰ ὑπάρχει ὀργανικὴ ἀδυναμία ποὺ νὰ ἀποκλείει τὴ μεταστροφή. Ὁ πιεστικὸς ἢ ὁ ἐλκυστικὸς τρόπος, ποὺ ἐφαρμόζεται κατὰ τὴν ἐκπαίδευση τῶν νεαρῶν ἀτόμων ὥσπου νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐπιθυμητὴ εὐχέρεια, φαίνεται νὰ παίζει πολὺ σημαντικότερο ρόλο.

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΥΠΕΥΘΥΝΩΝ

Βλέποντας τὴ στερεοσκοπικὴ αὐτὴ καὶ αὐτονόητη συναγωγὴ ἀπαντήσεων στὸ πρόβλημα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ, εἶναι εὐλόγο νὰ ἀναρωτηθοῦμε γιατί ἄραγε νὰ ὑπερογκωθεῖ σὲ τόση ἔκταση ἡ ἀντίθεση πρὸς τὴ μεταστροφή τῆς ἀριστεροχειρίας.

Πῶς συμβαίνει νὰ ἐπιλέγεται ἀπὸ ὑπεύθυνους παράγοντες ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν πορισμάτων καὶ νὰ ἀγνοοῦνται ὅλες οἱ ἀντίθετες ἐνδείξεις καὶ ὑποδείξεις, ποὺ περιλαμβάνονται στὰ συγγράμματα προσωπικοτήτων τῆς διεθνοῦς ἱατρικῆς βιβλιογραφίας. Πῶς εἶναι δυνατό, τόσοι παιδαγωγοὶ καὶ ψυχολόγοι καὶ γονεῖς καὶ οἱ ἴδιοι τέλος οἱ ἐνήλικοι ἀριστερόχειροι, νὰ υἱοθετοῦν μιὰν ἀντίληψη ποὺ δὲν ἀνταποκρίνεται οὔτε στὴν κοινωνικὴ οὔτε στὴ βιολογικὴ πραγματικότητα.

Ἀφετηρία σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ αἰτιολογήσουμε τὴ δημιουργημένη κατάσταση, μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν μερικὲς σκέψεις τοῦ παιδοψυχιάτρου Gerald G. Jampolsky ἀπὸ τὸ βιβλίο του «Ψυχιατρικὲς θεωρήσεις στὶς ἀναγνωστικὲς ἀνωμαλίες». Ὁ συγγραφέας, μὲ τὴν ἐμπειρία τοῦ ψυχιατρικοῦ συμβούλου σὲ σχολεῖα,

επεκτείνει τις διερευνήσεις του από τον κύκλο των παιδικών ανωμαλιών στην έκταση της ψυχολογίας των γονέων, των δασκάλων και των ίδιων των ψυχιάτρων : «Οί γονεῖς», γράφει, «ἔχουν συχνὰ δυσκολίες στὸ νὰ ποῦν “ ὄχι ” μὲ ἓνα τρόπο κατηγορηματικὸ πὺν δὲν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίες, παρερμηνεύοντας τὴν ψυχιατρικὴ θεωρία. Ὁδηγοῦνται ἀπὸ τὴν ἐσφαλμένη ὑπόθεση ὅτι ἓνα παιδί χρειάζεται πλήρη ἐπιτρεπτικότητα. Ἐμεῖς οἱ ἐνήλικοι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐμποδίζουμε τὴν ἀνάπτυξη τῶν παιδιῶν μας. Τὰ παιδιά χρειάζονται ὄρια καὶ χρειάζονται νὰ μάθουν νὰ δέχονται περιορισμούς». Ἐκφράζοντας καὶ τις ἀπόψεις ἄλλων ἐρευνητῶν γράφει γιὰ τὴν ψυχολογία τῶν δασκάλων : «Οἱ ἀπραγματοποίητες αὐτο-προσδοκίες τοῦ δασκάλου μποροῦν νὰ δημιουργήσουν μιὰ στάση αὐτο-ἤττας. Αὐτὴ ἡ στάση μπορεῖ νὰ προσθέσει ἔνταση στὴ σχέση μεταξὺ μαθητῆ καὶ δασκάλου». «Ἡ ἀτολία τοῦ δασκάλου καὶ ἡ καταστολὴ τῶν συναισθημάτων του, συντελοῦν στὸ νὰ ἀναχαιτίζεται ἡ πρόοδος καὶ ἡ μάθηση τῶν παιδιῶν».

Γιὰ τὴν ψυχολογία τῶν ψυχιάτρων ἀναφέρεται σὲ ἐμπειρίες ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς σταδιοδρομίας του : « . . . Ἀποθαρρύνθηκα πολὺν κι ἄρχισα ν' ἀναρωτιέμαι γιὰτὶ διάλεξα τὸ ἐπάγγελμα τοῦ παιδοψυχιάτρου. Ἀπευθύνθηκα στὸν καθηγητὴ γιὰ νὰ μὲ βοηθήσει. Τοῦ φανέρωσα τὰ συναισθήματά μου. Τὴ διάψευση, τὴν ἀνικανότητα, τὴν ἀνωφέλεια καὶ τὴν ὀργή. Ἡ μόνη ἀπάντηση ἦταν ἓνα σήκωμα τῶν ὤμων». « . . . Εἶναι ἐξαιρετικὰ σπουδαῖο γιὰ ὅλους ἐμᾶς πὺν ἐργαζόμαστε μὲ παιδιά, νὰ εἶμαστε ἀκριβῶς ἐνήμεροι τῶν αἰσθημάτων μας καὶ τῆς ἄδηλης ἐπικοινωνίας πὺν προκαλεῖται σὲ μία σχέση». «Ἡ ἐπίγνωση τῶν δικῶν μας συναισθηματικῶν ἀντιδράσεων εἶναι τῆς ἴδιας σπουδαιότητας μὲ τὴν ἐπίγνωση τῶν συναισθηματικῶν ἀντιδράσεων τοῦ παιδιοῦ». « . . . Ὁ Berlin ἔγραψε καὶ συμφωνῶ ἀμέσως : Ὁ σκοπὸς πὺν ἔχει ἡ ἐνημέρωση γιὰ τὰ αἰσθήματά μας καὶ τὸ νὰ μὴν τὰ ἀποκρύπτουμε, εἶναι νὰ ἀποφύγουμε τὴ φθορὰ καὶ νὰ σπάσουμε τὴν ἔντασή μας ἀπὸ τὴν ἀπόκρυψη. Ἐπίσης προστατεύει ἀπὸ τὸ ἐνδεχόμενο, μὲ τὸ ἔνδυμα τῆς καλωσύνης καὶ τῆς σταθερότητας, νὰ παρουσιάζονται σαδιστικὰ καὶ ἀντεκδικητικὰ αἰσθήματα πρὸς τὸ παιδί».

Αὐτὲς οἱ σκέψεις γύρω ἀπὸ τὰ πάθη, τὰ συμπλέγματα καὶ τοὺς συμβιβασμοὺς τῶν γονέων, τῶν δασκάλων καὶ τῶν ψυχιάτρων, ἐκφράζουν μιὰν ἀναμφισβήτητὴ ἀλήθεια : Οἱ ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν ἀγωγή καὶ τὴ σωστὴ ἀνάπτυξη τῶν παιδιῶν, εἶναι ἀναπόφευκτο νὰ ἐπηρεάζονται σὲ μεγαλύτερο ἢ μικρότερο βαθμὸ ἀπὸ προσωπικὲς τοὺς ἀδυναμίες, πὺν τείνουν νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴ σωστὴ κατεύθυνση.

Οἱ ἀδυναμίες αὐτὲς συνδέονται μὲ τὸ συνειδητὸ ἢ ὑποσυνείδητο φόβο μιᾶς ἐνδεχόμενης ἀποτυχίας, πὺν ἀλτρουϊστικὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνησυχία γιὰ τὸ ἐκπαιδευόμενον παιδί καὶ ἐγωϊστικὰ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀνησυχία γιὰ τὸ προσδοκώμενο προσωπικὸ ἐπίτευγμα.

Ἄλτρουϊστικὴ πηγὴ τοῦ φόβου.

Ἡ ἀνησυχία ὅτι μὲ τὶς ἐνέργειές μας μπορεῖ νὰ προκαλέσουμε ἀνωμαλίες στὸ ἀριστερόχειρο παιδί, ἀνωμαλίες ἴσως ἀνεπανόρθωτες, ἀναστέλλει τὴν ἀπόφασή μας νὰ ἐπιχειρήσουμε μεταστροφή. Ἐνας πατέρας ἢ γιαιτρός ἢ δάσκαλος πὺν θὰ πεισθοῦν νὰ κατανικήσουν τοὺς δισταγμούς τους καὶ θὰ παρέμβουν στὴ φυσικὴ πλευρῶση, θὰ αἰσθανθοῦν τρομερὰ ἄσχημα ἂν διαπιστώσουν ὅτι τὸ παιδί ἄρχισε ἐξ αἰτίας τους νὰ τραυλίζει ἢ νὰ παρουσιάζει νευρικὰ τίκ. Δὲν θὰ θέλαμε ποτὲ νὰ βρεθοῦμε σὲ τέτοια θέση. Ἀποφεύγουμε τὸ φρικτὸ αἴσθημα ἐνοχῆς πὺν θὰ δοκιμάζαμε ἀπὸ τὴν ἠθικὴ μας μέθεξη στὴ δυστυχία ἐνὸς παιδιοῦ πὺν ἢ παρέμβασή μας διατάραξε τὴ φυσιολογικὴ του κατάσταση. Τὸ φόβο πὺν μᾶς προκαλοῦν αὐτὲς οἱ σκέψεις ὅχι μόνον τὸν συνειδητοποιοῦμε καὶ τὸν δικαιολογοῦμε, ἀλλὰ καὶ δὲν δυσκολευόμαστε νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι σ' αὐτὸν ὀφείλεται ἢ ἀντίθεσή μας πρὸς τὴ μεταστροφή.

Πῶς ὅμως δὲν ἐπηρεαζόμαστε ἀπὸ τὴν πρόβλεψη, ὅτι τὰ ἀναπόφευκτα κοινωνικὰ μειονεκτήματα ἐνὸς παιδιοῦ πὺν θὰ τὸ ἀφήναμε ἀριστερόχειρο, θὰ ἀναστάτωναν μελλοντικὰ τὴ ζωὴ καὶ τὰ συναισθήματά του; Πῶς δὲν θεωροῦμε βαρύτερες τὶς βέβαιες καὶ ἀναπότρεπτες κοινωνικὲς συνέπειες τῆς ἀριστεροχειρίας, ἀπὸ τὶς ἀβέβαιες καὶ κατὰ μεγάλο μέρος ἐλεγχόμενες συνέπειες τῆς μεταστροφῆς; Πῶς συμβαίνει νὰ παραμερίζονται τὰ καθολικότερα ἀποτελέσματα ἀπὸ τὰ μερικότερα καὶ τὰ ἀναπόφευκτα ἀπὸ τὰ ἐνδεχόμενα;

Ἐδῶ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀτελῆ σιάθμιση τῶν πρακτικῶν καὶ κοινωνικῶν δυσκολιῶν, παρεμβαίνει καὶ μιὰ ἀρχέγονη καὶ γενικότερη ἀμυντικὴ ἀδυναμία: Ἡ αὐθόρμητη τάση τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀποκρούει τὴν ἀπειλούμενη δυσαρέσκεια ἀποφεύγοντας τὸ ἄμεσο καὶ φανερὸ ὀδυνηρὸ γεγονός, ἀκόμα καὶ ἂν ἀγνοεῖ μιὰ μεγαλύτερη ἀλλὰ μελλοντικὴ καὶ ἀφανέστερη περιπλοκή.

Ἡ ἀδυναμία αὐτὴ ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν ἐνστικτώδη αὐτοπροστασία, ὅπως θὰ φανεῖ παραστατικότερα κατὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς δεύτερης καὶ πιὸ ἀπόκρυφης μορφῆς τοῦ φόβου ἐνδεχόμενης ἀποτυχίας, πὺν σχετίζεται μὲ τὶς ἀτομικὲς ἐπιδιώξεις.

Ἐγωϊστικὴ πηγὴ τοῦ φόβου.

Ἡ ἀνησυχία ὅτι οἱ ἐνέργειές μας εἶναι πιθανὸν νὰ ἐπιφέρουν ἀποτέλεσμα ἀντίθετο πρὸς τὶς προσδοκίες μας δὲν ὀδηγεῖ σὲ τελευταία ἀνάλυση, παρὰ σὲ μιὰ συνειδητὴ ἢ ὑποσυνείδητη ἀποφυγὴ δυσκολιῶν καὶ εὐθυνῶν καὶ μιὰ προσφυγὴ σὲ λύσεις ποὺ νὰ συγκαλύπτουν τὴν ἐνδεχόμενὴ ἀποτυχία. Ὁ ἐνδόμυχος καὶ ἀνομολόγητος φόβος πηγάζει ἀπὸ τὴν, ἴσως καὶ λανθάνουσα, σκέψη, ὅτι ἂν συντελέσει κανεὶς στὴ μεταστροφὴ ἑνὸς ἀριθμοῦ ἀπὸ ἀριστερόχειρα παιδιὰ καὶ προκληθεῖ ἔστω καὶ σὲ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τραύλισμα ἢ δυσλεξία, ἢ ἀποτυχία τοῦ ὑπεύθυνου εἶναι ἄμεση καὶ φανερὴ. Ἐνῶ ἂν κανεὶς ὑπεκφύγει, ὑποστηρίζοντας τὴ διατήρησιν τῆς φυσικῆς ἀριστεροχειρίας, δὲν θὰ ὑπάρξει προσωπικὴ του ἥττα, ἀκόμα κι ἂν ὀλόκληρη ἢ ὁμάδα τῶν παιδιῶν θὰ ἀντιμετωπίσει μελλοντικὲς δυσκολίες στὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Γιατὶ οἱ δυσκολίες αὐτὲς θὰ εἶναι ἀπροσδιόριστες καὶ ἀνεξακριβώτες. Ἡ τάση αὐτὴ τῶν ὑπευθύνων πρὸς τὴν ἐγωϊστικὰ πρὸ ἀνόδυνη λύση, εἶναι δύσκολο νὰ ἐντοπιστεῖ καὶ ἀπὸ τὴν πρὸ εὐσυνείδητη αὐτοκριτικὴ. Ἀκόμα καὶ οἱ γονεῖς ποὺ εἶναι σύγουροι πὼς ὅλες οἱ ἐνέργειες ἢ οἱ ὑποχωρήσεις τους γίνονται γιὰ τὸ καλὸ τῶν παιδιῶν τους, κατευθύνονται πολὺ συχνὰ ἀπὸ κίνητρα ἐγωϊστικά. Ἀπὸ τὴν καταπιεστικὴ ἀστηρότητα ὡς τὴν ἀνεξέλεγκτὴ ἐλευθερία, ὑπάρχει μιὰ πολύμορφη κλίμακα ἀντιδράσεων καὶ ἐκδηλώσεων ποὺ ὀφείλονται σὲ λόγους καθαρὰ ἐγωκεντρικούς. Ὅμως ὑπάρχει πάντοτε καὶ ἡ ἀντίστοιχη αὐτοδικαίωση, ποὺ σκεπάζει τὰ πάντα μὲ χροιά παιδαγωγικῆς δεοντολογίας ἢ καὶ πολλὰς φορὲς ἀλτρουιστικῆς αὐτοθυσίας.

Ὅμοια καὶ οἱ παιδαγωγοὶ καὶ οἱ ψυχολόγοι ἢ οἱ παιδοψυχίατροι κινδυνεύουν νὰ καταφύγουν σὲ συμβιβασμοὺς ποὺ ἱκανοποιοῦν τὰ ἐσωτερικά τους αἰτήματα καὶ καθησυχάζουν τὴ συνείδησή τους. Εἰδικότερα, ἡ ἰατρικὴ δεοντολογία παρέχει μιὰ πρόσθετην ἠθικὴν ἀλλὰ καὶ νομικὴν δικαίωση στὴν ἄρνησιν τῶν γιαιτρῶν νὰ ἐπιχειρήσουν παρεμβάσεις, ποὺ θὰ εἶχαν ἴσως παθολογικὸ ἀποτέλεσμα. Ἐνῶ ἀνάλογη πρόνοια δὲν ἐξυπακούεται γιὰ τὶς μεταγενέστερες κοινωνικὲς συνέπειες.

Οἱ ἐξεταζόμενοι παραπλανοῦν τοὺς ὑπεύθυνους.

Οἱ ἴδιοι οἱ μὴ μεταστρεμμένοι ἀριστερόχειροι, ὅπως ἐμφανίζονται στὴν κοινωνικὴ ζωὴ, παρέχουν ἠθικὰ στηρίγματα σὲ τέτοιου εἴδους ὑποχωρήσεις. Γιατὶ πολὺ σπάνια παραδέχονται ὅτι ἀντιμετωπίζουν δυσκολίες.

Κατὰ γενικὸ κανόνα τὰ ἄτομα ποὺ ὑστεροῦν φυσικά, πνευματικά ἢ κοινωνικά, ἔχουν τὴν τάση ἢ νὰ υπερνικήσουν ἢ νὰ ἀποκρύψουν τὴν ἐλαττωματικότητά

τους. Πολλές φορές μάλιστα, όταν ούτε ξεπερνιέται ούτε κρύβεται ένα μειονέκτημα, προσπαθούν να το επιβάλλουν σαν πλεονέκτημα. Είναι μία υπεκφυγή που την υπαγορεύει ή αρχέγονη και πανανθρώπινη «ανάγκη ποιοτικής υπεροχής». (Πρωτότυπη διατύπωση και διερεύνηση: Ρ. Ρηγόπουλου, «Κοινωνία»).

Ακολουθώντας αυτή την τάση και οι αριστερόχειροι αποφεύγουν να ομολογήσουν πώς υστερούν ή πώς συναντούν εμπόδια στην καθημερινή τους ζωή. Προσπαθούν μάλιστα να αποδείξουν το αντίθετο, αντιδρώντας όπως περίπου οι κοντοί όταν ανταγωνίζονται τους ψηλούς και οι άσχημοι όταν είρωνεύονται τους ωραίους. Υπάρχουν ακόμα και οι περιπτώσεις που η ανθρώπινη θέληση κατορθώνει να ξεπεράσει τα τεχνικά εμπόδια της αριστεροχειρίας. Στις περιπτώσεις αυτές υπάγονται οι εξαιρετικοί άνθρωποι που, που ακριβώς επειδή συναντάνε δυσκολίες, καταβάλλουν έντονότερη προσπάθεια και εφοδιάζουν με υπέρμετρες ικανότητες το αριστερό τους χέρι. Εκεί ανήκουν τα παραδείγματα ικανότατων αριστερόχειρων χειρουργών, που εργάζονται άνετα ακόμα και με εργαλεία κατασκευασμένα για δεξιόχειρους και παρ' όλη την ανωμαλία στο συντονισμό με τη χειρουργική ομάδα. Σε τέτοιες περιπτώσεις η ζωηρή αντίδραση μετατρέπει τις δυσκολίες σε συντελεστές για ανάπτυξη ατομικών δυνατοτήτων.

Σε μερικές ειδικές καταστάσεις η αριστεροχειρία αποτελεί πραγματικό πλεονέκτημα. Αναφέραμε και πρωύτερα τους αρχαίους πολεμιστές. Και στην εποχή μας όμως, οι αριστερόχειροι ξιφομάχοι επιβάλλονται ευκολότερα στους άπροετοίμαστους δεξιόχειρους αντιπάλους τους. Το ίδιο συμβαίνει και σε διάφορα άλλα σπορ ή παιχνίδια που περιέχουν φάσεις μονομαχίας. Τα αριστερά πλευριωμένα άτομα συμβαίνει να πλεονεκτούν γιατί εμφανίζουν απροσδόκητες καταστάσεις.

Σε πολλές περιπτώσεις, τέλος, η αριστεροχειρία δεν έχει καμιάν απολύτως σημασία. Ο ζωγράφος μπορεί να ζωγραφίζει με όποιο χέρι τον εύκολύνει. Αν μάθει μάλιστα να ζωγραφίζει και με τα δύο χέρια θα εύκολύνεται πολύ περισσότερο, ιδιαίτερα σε μεγάλους πίνακες. Γενικά στις διάφορες τεχνικές εργασίες που γίνονται σποραδικά και όχι επαγγελματικά, οι δυσκολίες της αριστεροχειρίας είναι συνήθως ασήμαντες. Οι δεξιόστροφες βίδες βιδώνονται πολύ καλά και με το αριστερό. Για τις περιστρεφόμενες χειρολαβές ισχύει το ίδιο. Η διαφορά εύχερειας γίνεται αισθητή, μόνον όταν μεγάλη ποσότητα εργασίας γίνεται με εργαλεία ακατάλληλα για το χέρι που χρησιμοποιείται.

Η προσέγγιση του προβλήματος από τις διάφορες αυτές μη όδυνηρες πλευρές του, εύνοει την πλανημένη αντίληψη ότι η αριστεροχειρία δεν είναι ενοχλητική στην καθημερινή ζωή. Διευκολύνει την αντίθεση προς τη μεταστροφή και δίνει εύχερεια σε αιτιολογημένες υποχωρήσεις, αλλά και σε αποφυγή των αποτυ-

χιών πού θά σήμαιναν γιά τούς υπεύθυνους τὰ τυχόν δυσάρεστα ἐπακόλουθα τῶν παρεμβάσεων.

Ἡ ἐμμονή στήν ἀτομική ἀποψη.

Μιά ἄλλη, τέλος, ἐγωϊστική ἀντίδραση πού δύσκολα ἐλέγχεται εἶναι ἡ ἐμμονή στήν ἀρχική ἀτομική τοποθέτηση. Ὅταν ἓνα ἄτομο ἐκφράσει τίς ἀντιλήψεις του γιά ἓνα ὁποιοδήποτε θέμα, εἶναι πολὺ δύσκολο νά τίς ἀνακαλέσει ὁμολογώντας τήν πλάνη του. Ἀκόμα δυσκολώτερο εἶναι νά ἀναγνωρίσει κανεὶς τήν πλάνη του σέ ἐπιστημονικά θέματα, ὅταν μάλιστα ἡ δηλωμένη τοποθέτηση ἔχει δημιουργήσει καταστάσεις πού δέν ἐπιδέχονται διόρθωση. Γιατί κοντά στήν ἐγωϊστική ἀντίδραση προβάλλει τότε καί τὸ ἀτομικὸ συμφέρον.

Παιδαγωγοί, ψυχολόγοι, κοινωνιολόγοι καί γιατροὶ ἐκφράζοντας μιὰν ἀποψή τους, χαράζουν πολλές φορὲς κατευθύνσεις ἀποφασιστικῆς σημασίας γιά τὴ ζωὴ ἄλλων ἀτόμων. Μιά ἀρχική τους πλάνη μπορεῖ νά ἔχει συνέπειες πού καμιά μεταγενέστερη ἐπανόρθωση νά μὴν μπορεῖ νά μεταβάλλει. Τὸ δίλημμα τότε τοῦ υπεύθυνου ἐπιστήμονα εἶναι τρομερό. Καί τρομερώτερο εἶναι ὅταν ἀπὸ τὴ φύση τῶν πραγμάτων ἔχει ὁ ἴδιος τὴν εὐχέρεια νά ἐκθέσει ἢ νά μὴν ἐκθέσει τὸν ἑαυτό του. Ἡ ἀπόκρυψη τῆς πλάνης του μπορεῖ νά τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν παθόντων καί ἀπὸ τὴν καταδίκη τῆς κοινῆς γνώμης. Ἀλλὰ καί ἡ ἐμμονή στὴ σφαλερῆ τοποθέτηση μπορεῖ νά δημιουργήσει νέα ἀνύποπτα θύματα.

Ἐδῶ ἔχει τὸ λόγο ἡ ἐπιστημονικὴ καί ἡ ἀνθρώπινη συνείδηση πού δέν ὑπαγορεύει πάντοτε τὴν ἠθικὰ ἀνώτερη λύση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

Τώρα μποροῦμε νά ἀξιολογήσουμε συγκριτικὰ τὰ στοιχεῖα πού εὐνοοῦν τὴ μεταστροφή τῆς ἀριστεροχειρίας μὲ τὰ στοιχεῖα πού τὴν ἀποκροῦν.

Ἡ ὑπεροχὴ τῶν στοιχείων ὑπὲρ τῆς μεταστροφῆς εἶναι μεγάλη. Γιατί ἐνῶ τὰ ἀτομικὰ δεινὰ τοῦ ἀριστερόχειρου καί τὰ κοινωνικά ἐπακόλουθα εἶναι ἀναπόφευκτα καί γενικά, οἱ παθολογικὲς συνέπειες τῆς μεταστροφῆς εἶναι μόνον ἐνδεχόμενες καί ἀφοροῦν περιορισμένες περιπτώσεις. Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ ἔστω καί σπάνιες δυσάρεστες συνέπειες ἀπειλοῦνται τόσο σοβαρές, ὥστε νά μὴ μᾶς ἐπιτρέπεται νά τίς ἀγνοήσουμε. Ἀπαραίτητο λοιπὸν εἶναι, ἡ ἐκπαιδευτικὴ παρέμβαση νά γίνεται μὲ κάθε προσοχή. Γι' αὐτὸ καί θά ἐπιχειρήσουμε μιὰ γενικὴ μεθόδευση τῶν παρεμβάσεων στὴ φυσικὴ πλευρῶση, μὲ ἀφετηρία τὴ δι α β ἄ θ μ ι σ η τῆς

ανάγκης μεταστροφής ανάλογα με τις πρακτικές και κοινωνικές ανάγκες και με αναφορά στα στοιχειώδη μέτρα που πρέπει να λαμβάνονται για να αποφεύγονται οί κίνδυνοι τής μεταστροφής.

Τήν ὅλη μεθόδευση τῶν παρεμβάσεων στήν ἀριστεροχειρία μπορούμε νά συνοψίσουμε σέ τρεῖς βασικούς κανόνες :

1. Αἰτιολογημένη καί ὄχι γενική μεταστροφή. Ἡ προτίμηση πρὸς τὸ ἀριστερὸ χέρι δὲν χρειάζεται νά ἐξουδετερωθεῖ γενικά. Εἶναι ἀρκετὸ νά ἀσκεῖται τὸ δεξιὸ χέρι γιὰ τὶς περιπτώσεις πού εἶναι πρακτικά καὶ κοινωνικά ἀπαραίτητο.

2. Ἐλκυστικὴ καί ὄχι καταπιεστικὴ παρέμβαση. Ἡ μεταστροφή νά μὴ γίνεται σὰν καταστολὴ ἐλαττώματος, ἀλλὰ σὰν εὐχάριστη ἀσκηση πού θά προσθέτει στήν προνομιῶχο ἱκανότητα τοῦ ἀριστεροῦ χεροῦ μιά νέα ἱκανότητα τοῦ δεξιοῦ.

3. Εἰδικὴ μέριμνα σέ περιπτώσεις ἀνωμαλιῶν. Ὅταν προϋπάρχει κάποιον φυσικὸ ἐλάττωμα ἢ ὅταν μὲ τὴν κανονικὴ ἀσκηση τοῦ δεξιοῦ χεροῦ προκαλοῦνται σοβαρὲς ἀντιδράσεις, ἢ ἐξατομίκευση τῶν περιπτώσεων πρέπει νά κρίνεται ἀπὸ εἰδικούς.

Στὴν ἀνάλυση τῶν τριῶν αὐτῶν κανόνων, πού ἀκολουθεῖ, διατυπώνονται ὁρισμένες εἰδικότερες σκέψεις γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τους.

1. Αἰτιολογημένη καί ὄχι γενική μεταστροφή.

Διαβάθμιση ἀνάγκης μεταστροφής.

Ἀπὸ τὴ στιγμή πού θά ἀποδεχτοῦμε ὅτι ἡ ἀσκηση τῶν λιγότερο ἱκανῶν μελῶν τοῦ ἀνθρώπου δὲν παραβιάζει τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἔχουμε εὐχέρεια νά προχωροῦμε σέ διάφορους τομεῖς ἀσκήσεων, ἀνάλογα μὲ τὶς πρακτικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀνάγκες τῶν ἀτόμων.

Ἐπειδὴ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀσκήσεων ἀρχίζει σέ πολὺ νεαρὴ ἡλικία, ἡ ἀξιολόγησή τους μὲ βάση τὶς μελλοντικὲς βιοτικὲς ἀνάγκες τῶν ἀτόμων δὲν μπορεῖ νά εἶναι ἀπόλυτη. Ὑπάρχουν ὅμως πολλὰ κριτήρια γιὰ νά ἀποφασίσει κανεὶς, σέ ποιὲς χρήσεις τοῦ δεξιοῦ χεροῦ πρέπει νά δώσει μεγαλύτερη σημασία καὶ γιὰ ποιὲς πρέπει νά ἀδιαφορήσει.

Σέ τρεῖς βασικοὺς βαθμοὺς μπορεῖ κανεὶς νά ταξινομήσει τὴν ἀνάγκη μεταστροφής.

α. Όταν δὲν ὑπάρχει πρακτικὴ ἢ κοινωνικὴ ἀνάγκη. Εἶναι οἱ περιπτώσεις πού ἡ ἀριστεροχειρία πρέπει νὰ μᾶς ἀφήνει ἀδιάφορους.

β. Όταν ἡ πρακτικὴ ἢ κοινωνικὴ ἀνάγκη δὲν εἶναι ἐπιτακτικὴ. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἀρκοῦν ἀπλὲς περιστασιακὲς παρεμβάσεις.

γ. Όταν ἡ πρακτικὴ ἢ κοινωνικὴ ἀνάγκη εἶναι ἐπιτακτικὴ. Τότε χρειάζεται ἐγκαιρὴ καὶ συστηματικὴ ἀσκησι.

Παράδειγματα :

α. "Όταν δὲν ὑπάρχει πρακτικὴ ἢ κοινωνικὴ ἀνάγκη.

Ἄν τὸ παιδὶ πετάει τὴν μπάλα ἢ ρίχνει πετονιὰ στὴ θάλασσα ἢ σαπουνίζετὰ ἢ χτενίζετὰ μὲ τὸ ἀριστερὸ του χέρι, τὸ θέμα δὲν χρειάζεται νὰ μᾶς ἀπασχολήσει. Γὰ πάντα θὰ γίνουν ὅσο καλὰ θὰ γίνονταν μὲ τὸ δεξι. Ὑπάρχουν πάρα πολλὲς ἀνάλογες χρήσεις τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ πού πρέπει νὰ μᾶς ἀφήνουν ἀδιάφορους.

β. "Όταν ἡ πρακτικὴ ἢ κοινωνικὴ ἀνάγκη δὲν εἶναι ἐπιτακτικὴ.

Σ' ἓνα τραπέζι στρωμένο, τὸ μαχαίρι εἶναι πάντα δεξιὰ στὸ πιάτο καὶ τὸ πηροῦν ἀριστερά. Καλὸ εἶναι νὰ μάθει τὸ παιδὶ νὰ τὰ μεταχειρίζετὰ ὅπως τὰ βρίσκει, ἐκτὸς ἂν χρειαστεῖ μόνον πηροῦν πού θὰ τὸ πιάσει μὲ τὸ δεξι. Ἡ σημασία αὐτῶν τῶν χειρισμῶν ἀφορᾷ μόνον τὴν ἄνεση καὶ τὴν αἰσθητικὴ. Τὸ κουτάλι καὶ τὸ ποτήρι, καλὸ εἶναι νὰ κρατιῶνται πάντα μὲ τὸ δεξι γιὰ λόγους πρακτικούς. Ἡ χειριρμία πρέπει νὰ γίνεται ἀπαραίτητα μὲ τὸ δεξι. Σὰν συμβολικὴ ἐκδήλωση μιὰ χειραψία ἢ πρέπει νὰ εἶναι πετυχημένη ἢ νὰ μὴ γίνεται καθόλου.

"Όλ' αὐτὰ εἶναι θέματα καλῆς ἀνατροφῆς καὶ δὲν ἔχουν καμιά σχέση μὲ τὴ μεταστροφή τῆς ἀριστεροχειρίας. Τὰ μαθαίνει κανεὶς ὅπως μαθαίνει νὰ κάνει μὲ τὸ δεξι χέρι τὸ σταυρὸ του. Δὲν πρόκειται οὔτε γιὰ ἀσκησι. Πρόκειται γιὰ συνήθειες, πού, ἀνάλογα μὲ τὴ σημασία πού τοὺς ἀποδίδει ἡ οἰκογένεια, θὰ ἀποκτηθοῦν εὐκόλα μὲ τὴ μίμηση, τὴν ἐπανάληψη καὶ τὶς ἀπλὲς ὑποδείξεις γιὰ κάθε περίπτωση.

γ. "Όταν ἡ πρακτικὴ ἢ κοινωνικὴ ἀνάγκη εἶναι ἐπιτακτικὴ.

Ἐκεῖνο πού παίζει σοβαρὸ ρόλο γιὰ τὸ μέλλον ἐνὸς παιδιοῦ εἶναι νὰ ἀσκηθεῖ ἀπὸ μικρὸ νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ χέρι, πού δὲν θὰ τοῦ δημιουργεῖ δυσκολίες, σὲ ἐργασίες πού θὰ τὸ ἀπασχολήσουν συστηματικά :

Τεχνικὲς ἀσχολίες :

Ἀναφέρουμε καὶ πρωτίτερα ὅτι οἱ δεξιόστροφες βίδες βιδώνονται πολὺ καλὰ καὶ μὲ τὸ ἀριστερό, ὅταν πρόκειται γιὰ συμπτωματικὰ μαστορέματα τοῦ σπιτιοῦ. Τέτοιες περιπτώσεις μᾶς ἀφήνουν ἀδιάφορους. Ἄν ὅμως συνέβαινε ἀριστερόχειρος ἐργάτης ἐργοστασίου νὰ βιδώνει ὅλη μέρα δεξιόστροφες βίδες σὲ αὐτοκίνητα, ποὺ περνᾶνε ἀπὸ μπροστὰ τοῦ «ἐν σειρᾷ», τὸ ἄθροισμα τῆς καταβαλλόμενης προσπάθειας θὰ ἐλαττωνόταν σημαντικά, ἂν εἶχε ἀσκήσει τὸ δεξιὸ χέρι.

Τὸ παιδί ἐνὸς μάστορα μὲ δικό του συννεργεῖο, εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ἀκολουθήσει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατέρα του. Τὸ παιδί, ποὺ δουλεύει σὲ συννεργεῖο ἀπὸ μικρὸ ἢ ποὺ παρακολουθεῖ μιὰ μέση τεχνικὴ σχολή, ἔχει κι αὐτὸ πολλὰς πιθανότητες νὰ χειρίζεται ἐργαλεῖα σὲ ὅλη τὴ ζωὴ του. Τόρνος καὶ φρέζα γιὰ ἀριστερόχειρους δὲν ὑπάρχουν. Τὰ παιδιά αὐτὰ πρέπει τὰ ἀσκήσουν ὑποχρεωτικὰ τὸ δεξιὸ χέρι γι' αὐτὰ τὰ μηχανήματα. Ἄν ἐπεκτείνοντας τὴν ἄσκηση συνηθίσουν νὰ βιδώνουν μὲ τὸ δεξιὸ καὶ τὶς βίδες ἢ τὰ παξιμάδια, θὰ διευκολύνουν καὶ θὰ αὐξήσουν τὴν ἀπόδοσή τους.

Σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις συστηματικῶν τεχνικῶν ἀσχολιῶν ἢ ἀνάγκη νὰ ἀσκεῖται τὸ δεξιὸ χέρι προβάλλει ἀξιώσεις σημαντικὲς.

Γ ρ α φ ῆ :

Ἡ ἄσκηση στὴ δεξιόχειρη γραφὴ φαίνεται νὰ ἀπαιτεῖ πολὺ μεγαλύτερη γενίκευση. Ὅποιος μάθει νὰ γράφει ἀπὸ μικρὸς μὲ εὐκολία, θὰ γράφει ὀπωσδήποτε ἀρκετὲς ἑκατοντάδες σελίδες στὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του. Γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῶν γραμμάτων τὸ πρᾶγμα εἶναι φανερό. Ὅμως καὶ ἓνας μάστορας ἢ ἓνας βιοτέχνης θὰ κρατᾶει σημειώσεις, θὰ κάνει λογαριασμούς, θὰ γράφει στοὺς γονεῖς ἢ στὰ παιδιά του, θὰ εὐχαριστῆσει ἢ θὰ βρῖσει ἓνα φίλο, θ' ἀνοίξει τὴν καρδιά του στὴ γυναῖκα τῶν ὀνείρων του

Δὲν μπορεῖ κανεὶς ἐξ ἄλλου νὰ εἶναι βέβαιος, πὼς ἓνα παιδί, ποὺ προορίζεται γιὰ ἐργατικὲς ἢ ἀγροτικὲς ἀσχολίες, δὲν θὰ ἐξελιχτεῖ μιὰ μέρα σὲ ἄνθρωπο τοῦ γραφείου, τῶν γραμμάτων ἢ τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐκπαίδευση τείνει, ὅλο καὶ περισσότερό, νὰ προσφέρει ὅλες τὶς εὐκαιρίες σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸ πνεῦμα ἢ τὸ ταλέντο ἀνοίγουν δρόμους ἀπρόβλεπτους. Ἄν δὲν σημειωθεῖ λοιπὸν ἰδιαίτερη ἀντίσταση ἀπὸ τὸ παιδί, ἢ δεξιόχειρη γραφὴ θὰ τοῦ προσφέρει, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς μελλοντικὲς ἀσχολίες του, ἀξιόλογη πρακτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἄνεση. Ἐστω καὶ γιὰ νὰ μὴ στρεβλώνεται ἢ φυσιολογικὴ θέση τοῦ χεριοῦ καὶ νὰ μὴ διαφοροποιεῖται τὸ ἄτομο ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Ἄκόμα καὶ σὲ χῶρες ὅπως οἱ ἀραβικὲς ποὺ ἡ ἀντίστροφη φορὰ τῆς γραφῆς δὲν δημιουργεῖ πρακτικὰς δυσκολίες, τὸ ἀριστερόχειρο ἄτομο θὰ ἀπολαμβάνει ἀδιατάρακτη κοινωνικὴ ἄνεση μόνον ἂν διδαχθεῖ νὰ γράφει ὅμοια μὲ τὸ δεξιόχειρο σύνολο. Ἐς σημειωθεῖ ἀκόμη πὼς ἡ λατινικὴ γραφὴ χρησιμοποιεῖται ὅλο καὶ εὐρύτερα μὲ τὴν αὐξήση τῶν διεθνῶν ἐπικοινωνιῶν καὶ ὅτι σὲ χῶρες μὲ ἀντίστροφη γραφὴ δὲν θὰ γράφεται βέβαια, ἀπὸ τὸ ἴδιο ἄτομο, μὲ διαφορετικὸ χέρι.

Αὐτὰ ὅλα μᾶς πείθουν ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς δεξιόχειρης γραφῆς δὲν ἀφορᾷ μόνον τὰ ἄτομα ποὺ ἐργάζονται στὸ γραφεῖο, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους ὀρισμένων μόνον λαῶν. Γενικὴ θὰ εἶναι ἡ ὠφέλεια ἀπὸ μιὰ μεθοδικὴ καὶ συστηματοποιημένη φροντίδα, ποὺ θὰ προσφέρει τὴν εὐκαιρία σὲ ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερα ἀριστερόχειρα παιδιὰ νὰ ἀσκηθοῦν νὰ γράφουν μὲ τὸ δεξιὸν χέρι.

Οἱ τρεῖς βαθμοὶ κοινωνικῆς ἀναγκαιότητος.

Τὰ παραδείγματα ποὺ ἀναφέραμε ἀντιστοιχοῦν σὲ περιπτώσεις ἐφαρμογῶν ἀριστεροχειρίας, ποὺ ἡ μεταστροφή εἶναι: α) ἄσκησις, β) ἐπιθυμητή, γ) ἀπαράιτη.

Πρέπει ὅμως νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας ὅτι οἱ περιπτώσεις αὐτὲς δὲν ἀντιστοιχοῦν σὲ ἀπόλυτα στεγανὲς κατηγορίες. Ὁ βαθμὸς ἀναγκαιότητος, ποὺ θὰ ὑπολογίζεται γιὰ κάθε περίπτωσιν ἐφαρμογῆς, ἐξαρτᾶται ἀπὸ πολλοὺς ἐξωτερικοὺς παράγοντες ποὺ συντελοῦν σὲ ἀξιόλογες διαφοροποιήσεις. Μὲ ποιὸ πόδι θὰ πηδήξουμε κάποιο ἐμπόδιο, κανονικὰ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολεῖ. Ὅμως γιὰ τοὺς ἀθλητὲς δρόμων μετ' ἐμποδίων θεωρεῖται προτιμότερον νὰ πηδᾶνε μὲ τὸ ἀριστερό. Οἱ λόγοι εἶναι καθαρὰ αἰσθητικοί. Ὁ ἐμποδιστὴς ἔχει τοὺς θεατὲς στὰ δεξιὰ του καὶ ἂν πηδάει μὲ τὸ δεξιὸν χεῖρ τὸ ὠραῖο στυλ τοῦ πηδήματος. Τὸ πῶς θὰ κρατηθεῖ τὸ κουτάλι μπορεῖ γιὰ μία κοινωνικὴ ομάδα νὰ ἔχει σημασίαν, ἐνῶ γιὰ μιὰν ἄλλην νὰ εἶναι τελείως ἀδιάφορο. Ἄκόμα καὶ ἡ γενικότατη ἀνάγκη τῆς δεξιόχειρης γραφῆς διαβαθμίζεται ἀνάλογα μὲ τὶς κοινωνικὰς συνθήκας καὶ τὶς ἀπασχολήσεις. Γιὰ ἓνα βουνήσιο ποὺ βόσκει πρόβατα, ἡ δεξιόχειρη γραφὴ δὲν ἔχει τὴν σημασίαν ποὺ ἔχει γιὰ ἓνα γραφέα τοῦ πρωτοδικείου. Παραμένει ὅμως τὸ γεγονός, ὅτι τὸ μέλλον ἐνὸς παιδιοῦ δὲν προδικάζεται καὶ ὅτι πρέπει νὰ δίνεται σὲ ὅλους ἴση εὐκαιρία νὰ χρησιμοποιοῦν στὸ γράψιμο τὸ δεξιὸν χέρι. Ἡ ἄσκησις τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ, ἀκόμα καὶ ἂν ἀφορᾷ εἰδικὰς χρήσεις του, ἔχει καὶ ἓνα γενικότερον φυσικὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ μὴ ἰκανὸν χέρι δὲν ἀτονεῖ ἀπὸ τὴν ἀχρηστίαν ἀλλὰ ἐνεργοποιεῖται, ὅπως κάθε ἀσκούμενον μέλος τοῦ σώματος. Ἀποκτᾷ δυνατότητες

πὸ τὸ ἑξομοιώνουν μὲ τὸ ἱκανότερο χέρι. Χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸ ἀριστερόχειρο ἄτομο πολὺ πιὸ ἄνετα, παντοῦ ὅπου οἱ ἀνάγκες τῆς ζωῆς τὸ ἐπιβάλλουν.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸν πρῶτο βασικὸ κανόνα παρεμβάσεων στὴν ἀριστεροχειρία, ἢ αἰτιολογημένη καὶ ὄχι γενικὴ μεταστροφή, ἀφορᾷ τὸ διαχωρισμὸ τῶν περιπτώσεων μεταστροφῆς, ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ τῆς πρακτικῆς καὶ κοινωνικῆς τους ἀναγκαιότητας.

Ὁ διαχωρισμὸς αὐτὸς ἔχει σκοπὸ τὴν ἐλάττωση τῶν συνεχῶν παρεμβάσεων στὸ ἀριστερόχειρο παιδί, πράγμα πὸν σχετίζεται μὲ τὶς ψυχικὲς ἀντιδράσεις του, καὶ δίνει εὐχέρεια γιὰ μεγαλύτερη ἐμμονὴ στὶς περιπτώσεις πὸν ὑπάρχει πραγματικὴ ἀνάγκη.

2. Ἐλκυστικὴ καὶ ὄχι καταπιεστικὴ παρέμβαση.

Ἄς διατυπώσουμε σὰν ἀρχὴ τῆς παιδαγωγικῆς μιὰν ἀλήθεια πὸν συνήθως ἀγνοεῖται: «Ἡ ἀπόδοση τῆς διδασκαλίας εἶναι ἀνάλογη πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον πὸν προκαλεῖ». Στὴν περίπτωση τῆς ἀριστεροχειρίας ἡ ἀρχὴ αὐτὴ πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται σχολαστικά. Γιατὶ ἡ ἐλκυστικὴ παρέμβαση ἐξουδετερώνει στὸ σύνολό τους τὰ ἐνδεχόμενα ψυχικὰ τραύματα, πὸν ἀποτελοῦν καὶ τὸν κυριότερο κίνδυνο τῆς μεταστροφῆς.

Τὸ οἰκογενειακὸ καὶ τὸ διδακτικὸ περιβάλλον τοῦ ἀριστερόχειρου παιδιοῦ, πρέπει νὰ ἔχουν πάντοτε ὑπ' ὄψην τους δύο εἰδικότερους περιορισμούς:

α. Ἡ ἀριστεροχειρία δυνατότητα καὶ ὄχι ἐλάττωμα.

Ὁ ὕδεν ποτε νὰ προκαλεῖται ἡ ἐντύπωση στὸ παιδί ὅτι ἔχει ἓνα ἐλάττωμα πὸν πρέπει νὰ καταπολεμηθεῖ. Ἀντίθετα πρέπει νὰ τοῦ καλλιεργεῖται ἡ πεποίθηση ὅτι διαθέτει μιὰ δυνατότητα πὸν θὰ τοῦ παρέχει σημαντικὰ πλεονεκτήματα.

Καὶ πραγματικὰ ἡ θέση τοῦ ἀριστερόχειρου, πὸν ἔχει ἀξιοποιήσει μὲ τρόπο κατάλληλο τὸ δεξιὸ χέρι, εἶναι οὐσιαστικὰ πλεονεκτικὴ. Γιατὶ τὰ δύο χέρια βοηθοῦνται σὲ πολλὰς περιπτώσεις μεταξύ τους, συνδυάζοντας τὴν ἱκανότητα πὸν χάρισε ἡ φύση στὸ ἀριστερό, μὲ τὴν ἱκανότητα πὸν χάρισε ἡ ἄσκηση στὸ δεξί. Ἐνῶ κανένας δεξιόχειρος δὲν διαθέτει αὐτὸ τὸ πλεονέκτημα, γιατί ποτὲ δὲν θὰ ἀσκήσει συστηματικὰ τὸ ἀριστερό του χέρι. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ πὸν ὁ ἀριστερόχειρος παρουσιάζεται προσαρμοσμένος πρὸς τὸ κοινωνικὸ του περιβάλλον στὰ ἐνοχλητικὰ

σημεῖα, ἐκλείπουν καὶ οἱ ἀφορμὲς ἀντιπαθειῶν καὶ ἀντιθέσεων. Ὅχι μόνον δὲν δημιουργοῦνται πᾶς δυσάρεστες καταστάσεις, ἀλλὰ οἱ εἰδικὲς ἱκανότητες τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ ἢ ποδιοῦ του μπορεῖ νὰ τὸν κάνουν νὰ διακρίνεται.

β. Ὅχι ὑποχρέωση ἀλλὰ εὐχαρίστηση.

Οὐδέποτε νὰ ἀσκεῖται βία ἢ νὰ ἐπιβάλλεται τιμωρία πού νὰ ἀφορᾷ ἄμεσα τὴν ἀριστεροχειρία. Ἡ μεταστροφή πρέπει νὰ βασίζεται στὴν ἔμφυτη περιέργεια τοῦ παιδιοῦ, τὴν ἱκανοποίηση ἀπὸ τὴ διαπίστωση τῶν ἱκανοτήτων του, τὴν τάση γιὰ ἐπίδειξη καὶ τὴ διάθεση γιὰ παιχνίδι.

Βία καὶ τιμωρία — Ὑποκίνηση ἐνδιαφέροντος.

Ἡ βία εἶναι ἓνα μέσο πού στὴν παιδαγωγικὴ πρέπει νὰ ἀποφεύγεται γενικά. Κτυπώντας ἓνα παιδί γιὰ νὰ μελετήσῃ τὸ μάθημά του, μποροῦμε νὰ τὸ καθλώσουμε γιὰ μερικὲς ὥρες μπροστὰ στὸ ἀνοιχτὸ βιβλίον, ὅμως εἶναι ἀμφίβολον ἂν οἱ ἀντιδράσεις του θὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ μάθῃ πολλὰ πράγματα. Στὴν περίπτωσιν τῆς ἀριστεροχειρίας οἱ ἀντιδράσεις αὐτὲς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀποστροφή πρὸς τὴ χρήση τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ, μποροῦν νὰ προκαλέσουν ἀδικαιολόγητο αἶσθημα ἀνικανότητος, πού νὰ ὀδηγῇ πρὸς τὶς γνωστὰς διαταραχάς. Ἡ βία, ἔξ ἄλλου, σπάνια ἀσκεῖται ἀπὸ τοὺς γονεῖς ἢ τοὺς παιδαγωγοὺς «ἐν ψυχρῷ». Ἡ ὀργὴ πού συνοδεύει τὴ βία εἶναι συναίσθημα ἀτομικὸ καὶ ἄσχετο μὲ τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν. Τὸ παιδί, εὐαίσθητος δέκτης καὶ αὐστηρὸς κριτής, βλέπει τὴν ὀργὴν τῶν μεγαλυτέρων του σὰν ἐγωϊστικὴν τοὺς ἐκδήλωσιν καὶ σὰν ἀδυναμία αὐτοελέγχου. Καὶ ἀντὶ νὰ συμμορφωθῇ καταδικάζεται.

Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τὴν τιμωρία πού ἡ ὀργισμένη ἐπιβολὴ τῆς τὴν παρουσιάζει στὸ παιδί ὄχι σὰν ἐπακόλουθον τῶν κακῶν του πράξεων ἀλλὰ σὰν ἐκδίκηση τοῦ ἰσχυροτέρου. Ἡ τιμωρία πρέπει λοιπὸν νὰ προέρχεται φυσιολογικὰ ἀπὸ τὸ σφάλμα καὶ νὰ μὴν πηγάζει ἀπὸ τὴν ὀργήν. Τὸ παιδί πού δὲν τελείωσε τὴ μελέτην του δὲν θὰ τὸ ἀφήσουμε νὰ παίξῃ ὥσπου νὰ μελετήσῃ. Ἀλλὰ ἡ ἀπαγόρευση θὰ τοῦ ἐπιβληθῇ ἀπλὰ καὶ ἥρεμα καὶ σὰν φυσικὴ συνέπεια ἀπὸ τὴν παράλειψήν του. Τότε τὸ παιδί θὰ διακρίνῃ τὴν εὐθύνην του καὶ θὰ βιαστῇ νὰ μελετήσῃ ὥστε νὰ παίξῃ ὕστερα ἀνενόχλητον.

Εἰδικότερα στὴν περίπτωσιν τῆς ἀριστεροχειρίας ἡ τιμωρία, ὅταν εἶναι ἀπαράιτη, θὰ ἀφορᾷ τὴν παράλειψιν τῆς μελέτης πού εἶχε ὑποχρέωσιν νὰ τελειώσῃ

τὸ παιδί, χωρίς νὰ τοῦ τονίζεται ὅτι ἡ μελέτη αὐτὴ ἀποβλέπει στὴ διόρθωση τῆς ἀριστεροχειρίας του. Αὐτὴ ἡ λεπτὴ διαφορὰ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὀρίσουμε σὰν κανόνα ὅτι «τὸ ἀριστερόχειρο παιδί δὲν πρέπει ποτὲ νὰ τιμωρεῖται μὲ ἄμεση αἰτιολογία ὅτι δὲν χρησιμοποιοεῖ ὅπως πρέπει τὸ δεξιὸ του χέρι». Ἡ ἀσκηση τοῦ δεξιοῦ χειροῦ πρέπει νὰ γίνεται μὲ ὑπομονὴ καὶ μὲ τὸν πιὸ εὐχάριστο δυνατὸ τρόπο.

Ὅρισμένες ψυχικὲς τάσεις τῶν παιδιῶν μᾶς διευκολύνουν νὰ τοὺς κινήσουμε τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν ἐπιθυμητὴ κατεύθυνση. Ἐξετάσουμε μὲ ποιὸ τρόπο μποροῦν νὰ ἀξιοποιηθοῦν ἡ φυσικὴ περιέργεια, ἡ ἀνάγκη γιὰ διαπίστωση ἱκανοτήτων, ἡ τάση πρὸς τὴν ἐπίδειξη, ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ παίχνιδι*.

Ἀναλύοντας τὸν δεύτερο βασικὸ κανόνα παρεμβάσεων στὴν ἀριστεροχειρία, ποὺ ἀφορᾷ τὴν ἐλκυστικὴ καὶ ὄχι καταπιεστικὴ παρέμβαση, διαπιστώσαμε ὅτι ἡ διαδικασία τῆς μεταστροφῆς θὰ ἀποδώσει φυσιολογικὰ τὰ καλύτερα ἀποτελέσματα: α) ὅταν ἡ ἀριστεροχειρία προβάλεται στὸ παιδί σὰν εἰδικὴ ἱκανότητα καὶ ὄχι σὰν ἐλάττωμα καὶ β) ὅταν δὲν καταπιέζεται καὶ δὲν τιμωρεῖται τὸ παιδί γιὰ νὰ ἀσκήσει τὸ δεξιὸ του χέρι, ἀλλὰ προτρέπεται νὰ δοκιμάσει καὶ νὰ δείξει τὶς ἱκανότητές του διασκεδάζοντας μὲ τὶς ἐφαρμοζόμενες ἀσκήσεις.

3. Εἰδικὴ μέριμνα σὲ περιπτώσεις ἀνωμαλιῶν.

Οἱ ἀνωμαλίες, ποὺ θεωροῦνται ὅτι ἔχουν σχέση μὲ τὴν ἀριστεροχειρία, μποροῦν νὰ ὑπάρχουν ἀπ' ἀρχῆς ἢ νὰ ἐμφανιστοῦν ἀργότερα σ' ἓνα παιδί. Καὶ εἶναι, ἢ φανερὲς καὶ ἔκδηλες, ὅπως ὁ τραυλισμὸς, ἢ δυσδιάκριτες ὅπως μιὰ ἐλαφρὰ πνευματικὴ βραδύτητα. Γενικὰ οἱ ἀνωμαλίες μποροῦν νὰ διακριθοῦν, ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν διαπιστώθηκαν πρὶν ἢ κατὰ τὴ διάρκεια ἢ ὕστερα ἀπὸ τὴν προσπάθεια μεταστροφῆς.

α. Ἀνωμαλίες ποὺ προϋπάρχουν.

Ὅταν ἓνα παιδί παρουσιάζει μιὰ ὁποιαδήποτε ἀνωμαλία ἢ δημιουργεῖ τὴν ὑποψία ὅτι ἔχει κάποια ἐλαττωματικότητα, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐξετάζεται ἀπὸ

* Γιὰ λόγους ὀρίου ὕλης παραλείπεται ἡ ἀνάπτυξη τῶν τεσσάρων αὐτῶν παραγόντων.

ειδικούς, πρὶν ἐπιχειρηθεῖ ὁποιαδήποτε παρέμβαση στὴ φυσικὴ του πλευρίωση. Κάθε ἐκδήλωση τοῦ παιδιοῦ, πὸν δὲν φαίνεται ἀπόλυτα φυσιολογική, πρέπει νὰ ἀπασχολεῖ τοὺς γονεῖς ἀμέσως μὲν παρατηρηθεῖ. Πολλοὶ γονεῖς ἀποκρούουν τὴν ἰδέα ὅτι τὸ παιδί τους εἶναι ἐλαττωματικὸ καὶ δὲν ὁμολογοῦν τὶς ὑποψίες τους οὔτε στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τους. Αὐτὴ ἡ στάση εἶναι ζημιόγωνα. Πολλὲς ἀνωμαλίες διορθώνονται εὐκόλα ἂν ἐφαρμοστεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἢ κατ'ἀλλήλη θεραπευτικὴ ἀγωγή, ἐνῶ μονιμοποιοῦνται ὅσο περνάει ὁ καιρὸς χωρὶς ἐπιστημονικὴ παρακολούθηση.

Οἱ ἐλαττωματικὲς καταστάσεις εἶναι πολλῶν εἰδῶν: Πνευματικὴ καθυστέρηση, καθυστέρηση στὴν ὁμιλία, τραύλισμα, ἀστάθεια, φοβία κ. ἄ. Τὸ ἂν τὸ παρουσιαζόμενο ἐλάττωμα σχετίζεται ἢ ὄχι μὲ τὴν ἀριστεροχειρία, εἶναι ἔργο τοῦ ἐιδικοῦ νὰ τὸ προσδιορίσει. Ἐξειδικευμένες ψυχο-νευρικὲς διερευνήσεις παρέχουν μεγάλη πιθανότητα νὰ προσδιοριστεῖ ἢ προέλευση, ἢ ἔνταση καὶ ἢ ἔκταση τοῦ κάθε φαινομένου, καὶ νὰ καθοριστοῦν ἢ μέθοδος θεραπείας καὶ οἱ ἐπιτρεπόμενες ἢ ἐπιβαλλόμενες ἐκπαιδευτικὲς παρεμβάσεις.

Ὅποιαδήποτε λοιπὸν ἀνωμαλία καὶ ἂν παρουσιάζει ἕνα ἀριστερόχειρο παιδί, πρέπει νὰ μὴ ἐπιχειρεῖται ἄσκηση τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ του, παρὰ μόνον ὑπὸ τὶς ὁδηγίες καὶ τὴν παρακολούθηση τοῦ, κατὰ περίπτωσιν, ἐιδικοῦ.

β. Ἀνωμαλίες κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἀσκήσεων.

Ἡ δυσκολία πὸν ἀντιμετωπίζει κάθε παιδί ὅταν πρωτοδοκιμάζει νὰ γράφει εἶναι φυσικὴ καὶ δὲν ἔχει καμία σχέση μὲ ἀνωμαλία. Ἀκόμα καὶ γιὰ τὸ χέρι πὸν διευκολύνεται ἀπὸ τὴ φυσικὴ πλευρίωση, θὰ χρειαστεῖ κάποιον χρονικὸ διάστημα, ὅπου νὰ ἀποκτηθεῖ μία στοιχειώδης εὐχέρεια στὴ γραφὴ. Τὸ ἀριστερόχειρο παιδί, πὸν ἐπιχειρεῖ νὰ γράφει μὲ τὸ δεξιὸ χέρι, εἶναι φυσικὸ νὰ ἀντιμετωπίσει ἀκόμα μεγαλύτερη δυσκολία, πὸν θὰ ἀπαιτήσῃ λίγη ἢ περισσότερη ἐπιμονὴ γιὰ νὰ ξεπεραστεῖ.

Δὲν πρέπει λοιπὸν οἱ πρῶτες αὐτὲς δυσκολίες νὰ μᾶς τρομάζουν. Ἄν ὅμως διαπιστώσουμε ὅτι, πέρα ἀπὸ τὰ φυσικὰ ὅρια δυσκολιῶν, τὸ ἀριστερόχειρο παιδί παρουσιάζει μία ἔντονη ἀρνητικότητα ἢ προθυμοποιεῖται καὶ προσπαθεῖ, ἀλλὰ δὲν σημειώνει καμία λογικὴ πρόοδο στὴ δεξιόχειρη γραφὴ, τότε εἶναι ἡ περίπτωσιν νὰ ἐξετάσῃ ὁ ἐιδικός, μήπως θὰ πρέπει νὰ μεθοδευτεῖ διαφορετικὰ ἢ προσπάθεια τῆς μεταστροφῆς ἢ καὶ νὰ διακοπεῖ τελείως.

Σὲ τέτοιες περιπτώσεις τὸ θέμα γιὰ τοὺς παιδοψυχιάτρους ἢ ἄλλους ἐιδικούς ἐπιστήμονες εἶναι ἰδιαίτερα λεπτό. Ἄν τὸ παιδί εἶχε ἀρχίσει νὰ διδάσκεται ἀρι-

στερόχειρη και ὄχι δεξιόχειρη γραφή θὰ ἀντιμετώπιζε και πάλι δυσκολίες. Ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ἀρχίζουν οἱ δυσκολίες ποὺ προκάλεσε ἡ δεξιόχειρη προσπάθεια;

Οἱ Hécaen και Ajuíaguerra ἀναφέρουν χαρακτηριστικὲς ἀπόψεις γιὰ τὶς δυσκολίες ποὺ παρουσιάζει ἡ ἀριστερόχειρη γραφή: «Ὅταν τὸ παιδί γράφει μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι, ἂν και ἡ ποιότητα γραψίματος ποικίλλει στὰ διάφορα παιδιά, πάντως ὁμως κατὰ κανόνα και γιὰ πολὺν καιρὸ δὲν γράφει σὲ εὐθεία γραμμὴ, ὄχι μὲ τὸν τρόπο ποὺ τὸ κάνει τὸ δεξιόχειρο παιδί, ἀλλὰ κάνοντας ἀνεβοκατεβάσματα, γιὰ τὸ χέρι του καθὼς προχωρεῖ, κρύβει αὐτὸ ποὺ γράφει. Τὸ γράψιμο μπορεῖ νὰ εἶναι τρεμουλιαστό, τὰ γράμματα κακοσχηματισμένα, μὲ τὶς καμπύλες σπάνια πετυχημένες, οἱ γραμμὲς κακοκαμωμένες, πολλὲς μουτζοῦρες, γιὰ τὸ παιδί σέρνει τὸ χέρι του πάνω στὸ γράψιμο ποὺ εἶναι ἀκόμα νωπό. Μερικὰ γράμματα εἶναι γραμμένα σὲ ἀντικατοπτρισμὸ και ἀκόμα μπορεῖ νὰ συναντήσουμε μιὰ τάση στὸ νὰ γράφει ἀπὸ τὰ δεξιὰ πρὸς τὰ ἀριστερά».

«Φυσιολογικά, λέει ὁ Hildreth, κανένας ἀριστερόχειρος δὲν γράφει ὅπως ἓνας δεξιόχειρος. Γιὰ νὰ φτάσει στὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα, πρέπει νὰ κάνει μιὰ σειρὰ ἀπὸ διαφορετικὲς κινήσεις και κινητικὲς προσαρμογές. Ἡ φυσικὴ και αὐθόρμητη τάση του, στὸ ὀριζόντιο ἐπίπεδο, εἶναι νὰ γράφει ἀπὸ τὰ δεξιὰ πρὸς τὰ ἀριστερά. Οἱ κεντρομόλες κινήσεις εἶναι λιγότερο ἀρμονικὲς και πιὸ δύσκολες ἀπὸ τὶς κεντροφύγετες κινήσεις. Ὁ ἀριστερόχειρος πρέπει νὰ σπρώχνει τὴν πέννα του, ἀντὶ νὰ τὴν τραβᾷ...».

Μένει λοιποῦ νὰ ἐντοπιστεῖ ἀπὸ τοὺς εἰδικούς ἡ πηγὴ τῶν δυσκολιῶν και νὰ διαπιστωθεῖ, ἂν ἀνάλογες δυσκολίες δὲν θὰ προκύπτανε και κατὰ τὴ γραφή μὲ τὸ εὐκολυνόμενο ἀριστερὸ χέρι ἢ ποιοὶ εἰδικότεροι λόγοι παρεμποδίζουν τὴν ἄσκηση τοῦ δεξιοῦ. Γενικά οἱ διερευνήσεις τοῦ εἰδικοῦ θὰ ὀδηγήσουν και πρὸς τὴν ἐνδεικνυόμενη ἀγωγή, σύμφωνα μὲ τὶς ὀδηγίες του και ὑπὸ τὴν ὑπεύθυνη παρακολούθησή του.

γ. Ἀνωμαλίες μεταγενέστερες.

Οἱ ἀνωμαλίες ποὺ συμβαίνει νὰ διαπιστωθοῦν ἀφοῦ ἄσκηθεῖ τὸ παιδί νὰ γράφει μὲ τὸ δεξιὸ χέρι, μπορεῖ νὰ σχετίζονται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα μὲ τὴ γραφή ἢ νὰ εἶναι τελείως ἄσχετες. Ἄν ἡ γραφὴ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀδέξια ἢ ἐκδηλώνεται ἐπίμονη τάση νὰ χρησιμοποιεῖται τὸ ἀριστερὸ χέρι, καλὸ εἶναι ἡ περίπτωση νὰ ἐξετάζεται ἀπὸ εἰδικούς. Ἄν τὸ παιδί ἀρχίσει νὰ παρουσιάζει τραυλισμὸ, δυσλεξία, ἢ ἄλλες ἀνωμαλίες ἀπὸ ὅσες θεωροῦνται ὅτι σχετίζονται μὲ τὴν πλευρίωση, πρέπει νὰ ἐξετάζεται ἀμέσως ἀπὸ τὸν εἰδικὸ ἐπιστήμονα.

Στις περιπτώσεις που η άνωμαλία παρουσιάζεται ύστερα από τις ασκήσεις μεταστροφής της άριστεροχειρίας, η αποκατάσταση δεν είναι εύκολη και οι επισημονικές απόψεις γύρω από τις ένδεικνυόμενες μεθόδους δεν είναι κατασταλλαγμένες. Από τις δυσκολίες αυτές πηγάζουν και οι φόβοι των γονέων αλλά και η προτίμηση των ειδικών προς την «κατ' αρχήν» απόκρουση της μεταστροφής.

Τέλος οι άνωμαλίες που συμβαίνει να παρουσιαστούν σ' ένα μεταστρεμμένο άριστερόχειρο παιδί, μπορεί να οφείλονται σε αίτια τελείως ξένα προς τη μεταστροφή. Είναι η περίπτωση που αν δεν αναζητηθούν και έντοπισθούν τα πραγματικά αίτια, μπορεί και ο ειδικός ακόμα να παραπλανηθή από το γεγονός ότι προϋπάρχει μεταστροφή άριστεροχειρίας.

Πιθανοί κίνδυνοι και σύγκριση μεθόδων.

Πριν κλείσουμε το κεφάλαιο που αφορά τη μεθόδευση των παρεμβάσεων στην άριστεροχειρία, μās μένει ακόμα να βεβαιωθούμε αν οι αναφερόμενοι περιοριστικοί κανόνες μεταστροφής μπορούν να εφαρμόζονται, σε μεγάλη και μη έλεγχομένη κλίμακα, από τους γονείς και τους δασκάλους, χωρίς μεθοδολογικά και ψυχολογικά λάθη που θα δημιουργούσαν κινδύνους περιπλοκών.

Στις εκπαιδευτικές σχέσεις των ώριμων ατόμων με τα παιδιά δεν είναι εύκολο να ερμηνεύονται πάντοτε σωστά οι απαιτήσεις της παιδικής ψυχολογίας. Μπορεί να θεωρούμε παιχνίδι, κάτι που για το παιδί είναι άγγραφεία. Μπορεί να παραβιάζουμε τα όρια από την προτροπή προς τον καταναγκασμό ή από την επίβλεψη προς την καταπίεση. Η παιδική ψυχή παρουσιάζει αποχρώσεις λεπτές και δυσδιάκριτες και οι αντιδράσεις που προκαλούνται από αδιόρατα έρεθίσματα είναι απρόβλεπτες και συχνά όδυνηρές.

Μήπως λοιπόν η θεωρητικά ακίνδυνη μεθοδική μεταστροφή προσκρούει σε δυσχέρειες που θα την έκαναν πρακτικά ανεφάρμοστη; Μήπως η γενική εφαρμογή της δεξιόπλευρης άγωγής θα προκαλούσε αύξηση των τραυματικών καταστάσεων; Μήπως θα εξαγοράζαμε τα κοινωνικά πλεονεκτήματα των πετυχημένων μεταστροφών, με το βαρύν τίμημα της αναπηρίας σε περιπτώσεις άποτυχίας;

Μια σύντομη επισκόπηση στην ιστορική και την τρέχουσα κοινωνική πραγματικότητα, μās πείθει για το άβάσιμο των άνησυχιών αυτών:

Οι διαταραχές θα είναι έλαττωμένες.

Όπως έπισημάνθηκε από την ιστορική θεώρηση που έπιχειρήσαμε, η κοινωνική αντίθεση προς την άριστεροχειρία δεν είναι κάτι το νέο. Ένω ή προσπά-

θεια για συμφιλίωση με την ιδέα της άριστεροχειρίας, με διατήρηση των άριστεροχειρων στη φυσική τους κατάσταση, αντιπροσωπεύει θεωρία πρόσφατη.

Στους αιώνες που προηγήθηκαν η έναντίωση προς το άριστερόχειρο παιδί αντιπροσώπευε το πνεῦμα του συνόλου. Το άριστερό χέρι ήταν αντικανονικό και η μεταστροφή των άριστερόχειρων παιδιών γινόταν κατά γενικό κανόνα από τους γονείς και τους δασκάλους, αυτόματα και άμεθόδευτα.

Οι σύγχρονες ζερενες επισήμαναν τα ευαίσθητα σημεία των άμεθόδευτων μεταστροφών και τις διαταραχές που μπορεί να προκαλέσει η έναντίωση στην άριστεροχειρία. Η γραφή διδάσκεται τώρα πια στα μικρά παιδιά στο σχολείο και όχι στο σπίτι από τους γονείς.

Στην άγνοια λοιπόν που χαρακτηρίζει το παρελθόν αντιπαρατάσσονται οι γνώσεις και η εκπαιδευτική οργάνωση της εποχής μας. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι οι μεταστροφές που θα επιχειρούνται στην ίδια ποσοτική κλίμακα με το παρελθόν θα παρουσιάζουν μια γενική ποιοτική βελτίωση. Οι περιπτώσεις διαταραχών θα είναι κατ' αρχήν ελαττωμένες.

Μεγαλύτερη μείωση διαταραχών θα συμβαδίζει με την καλύτερη μεθόδευση των μεταστροφών στα σχολεία και την ευρύτερη διαφώτιση του κοινού. Με τη συστηματοποίηση λοιπόν των μεταστροφών, όχι μόνον αποκλείεται να αυξηθούν οι τραυματικές καταστάσεις συγκριτικά με το παρελθόν, αλλά είναι βέβαιο πως η ελάττωσή τους θα επιτευχθεί άμέσως από την αρχή και θα ευννοείται με την πάροδο του χρόνου.

Η μεθοδική μεταστροφή συγκριτικά και απόλυτα ένδεδειγμένη.

Ας εξετάσουμε τώρα τί ακριβώς επιχειρείται με κάθε μία από τις μεθόδους της «ελεύθερης» και της «μεθοδικά μεταστροφόμενης» άριστεροχειρίας και ποιά είναι στην πρακτική εφαρμογή τα ευεργετικά ή βλαβερά τους αποτελέσματα.

Ανάμεσα στα πολλά και διάφορα παθολογικά και ψυχολογικά αίτια που επιφέρουν ψυχο-νευρικές διαταραχές, μία ειδική αίτια είναι και η έναντίωση στην άριστεροχειρία, που σε περιπτώσεις ειδικής ευαισθησίας μπορεί να προκαλέσει τραυματισμούς.

Το ποσοστό λοιπόν άνωμαλιών που επιχειρεί να προλάβει η μέθοδος «ελεύθερης άριστεροχειρίας», είναι ένα περιορισμένο μέρος σε σχέση με το πολύπτυχο έτερογενές σύνολο άνωμαλιών του ίδιου κύκλου. Και το μέρος αυτό των άνωμαλιών δεν απειλεί το σύνολο των εκπαιδευομένων άριστεροχειρων, αλλά μόνο τους ευαίσθητους σε τραυματισμούς.

Ἡ ἀντίστοιχη θυσία γιὰ τὴν περιορισμένη αὐτὴ σὲ ὀρισμένα εὐπρόσβλητα ἄτομα πρόληψη ἀνωμαλιῶν, εἶναι ὅτι τὸ σύνολο τῶν ἐπιδεκτικῶν μεταστροφῆς παιδιῶν θὰ ὑποχρεωθῆι νὰ ἀντιμετωπίσει στὴν πρακτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τὰ πολλαπλὰ μειονεκτήματα τοῦ ἀνεκπαιδευτοῦ ἰδιότυπου ἀτόμου, προκαλώντας καὶ εὐρύτερες ἐπιζήμιες ἐπιπτώσεις. Εἶναι φανερὸ πὼς τὸ ἐγγείωμα εἶναι ἀσύμφορο, τόσο γιὰ τὴ μεγάλη πλειονότητα τῶν ἀριστερόχειρων ἀτόμων, ὅσο καὶ γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Ὅπως συμβαίνει μὲ τὴ μέθοδο «ἐλεύθερης ἀριστεροχειρίας», πρόληψη ἀνωμαλιῶν ἐπιδιώκεται καὶ μὲ τὴ «μεθοδικὴ μεταστροφή». Δὲν καταδικάζονται ὅμως ἐκ τῶν προτέρων τὰ ἐπιδεκτικὰ μεταστροφῆς ἄτομα, οὔτε προκαλεῖται ἡ ἐπικίνδυνη διαταραχὴ ἰσορροπίας πού θὰ ἐπέφερε ἡ ἐμφάνιση αὐξημένου ἀριθμοῦ ἀριστερόχειρων σ' ἓνα κοινωνικὸ σύνολο πού ἀπὸ δεοντολογικὸ αἰσθητήριό διατήρησε πάντοτε τὴν ἀριστεροχειρία ὑπὸ ἔλεγχο. Δὲν διακινδυνεύεται ἡ ἀνατροπὴ προαιωνίων συνθηκῶν. Ἐξασφαλίζεται ἡ βελτίωσή τους μὲ τὴ βοήθεια τῶν συγχρόνων γνώσεων.

Κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων μεταστροφῆς σὲ μεγάλη κλίμακα, ἀδέξιοι χειρισμοὶ εἶναι πιθανόν ὅτι θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ προκαλοῦν σποραδικὰ κρούσματα ἀνωμαλιῶν, πού ἀποφεύγονται μὲ τὴ μέθοδο «ἐλεύθερης ἀριστεροχειρίας». Μήπως ὅμως, σὲ μία κοινωνία πού θὰ ἐπιβαλλόταν ἡ καινοτομία τῆς «ἐλεύθερης ἀριστεροχειρίας», ἡ ἔμφυτη ἀντίθεση πρὸς τοὺς ἀριστερόχειρους δὲν θὰ ἄφηνε κατάλοιπα πού νὰ προκαλοῦν ἀνάλογους τραυματισμούς; Μήπως ἡ διαφοροποίηση ἀπὸ τὸ σχολικὸ καὶ τὸ εὐρύτερο σύνολο καὶ οἱ τεχνικὲς δυσκολίες δὲν θὰ προκαλοῦσαν σὲ ἓνα ποσοστὸ ἀριστερόχειρων δυσάρεστες καταστάσεις, μὲ πιθανὲς ψυχολογικὲς συνέπειες πού ἀποφεύγονται μὲ τὴ «μεθοδικὴ μεταστροφή»;

Ὁ παραλληλισμὸς τῶν δύο μεθόδων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τους ἐπιβεβαιώνει τὶς βλαβερὲς συνέπειες τῆς μεθόδου «ἐλεύθερης ἀριστεροχειρίας» καὶ προβάλλει τὰ συγκριτικὰ καὶ ἀπόλυτα πλεονεκτήματα τῆς «μεθοδικῆς μεταστροφῆς».

Ἡ ἀτελής κοινωνιολογικὴ διερεύνηση τοῦ προβλήματος τῆς ἀριστεροχειρίας, σὲ συνδυασμὸ μὲ μονόπλευρη ἐρμηνεία τῶν πορισμάτων διεξοδικῶν ἱατρικῶν ἐρευνῶν, προκάλεσαν κυρίως κατὰ τὸ δεύτερο ἡμισυ τοῦ αἰῶνα μας στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερικὴ ἓνα ἔντονο ρεῦμα ὑπὲρ τῆς «ἐλεύθερης ἀριστεροχειρίας». Κατὰ τὸ διάστημα αὐτό, πολλὰ ἄτομα ὑποχρεώθηκαν, χωρὶς νὰ ὑπάρχει ὀργανικός λόγος, νὰ ἀντιμετωπίζουσαν τὶς δυσκολίες τῆς ἀριστεροχειρίας στὴν πρακτικὴ καὶ κοινωνικὴ

τους ζωή. Ἡ περιορισμένη σὲ χρόνο καὶ ἔκταση ἐπικράτηση αὐτοῦ τοῦ ρεύματος δὲν ἐπέτρεψε ἀκόμα νὰ δημιουργηθεῖ, σὲ παγκόσμια κλίμακα, μία ἰδιόμορφη μειονότητα ἀριστερόχειρων, πού τὸ μέγιστο μέρος της θὰ εἶχε ὑποχρεωθεῖ νὰ ἀκολουθήσει τὴν κοινωνικὴ τύχη τῶν μὴ προσαρμοσίμων μελῶν της. Οὔτε προκάλεσε σὲ βαθμὸ ἐπιζήμιο τὸν ἀποσυντονισμό τῆς κοινωνικῆς ὁμοιογένειας.

Εἶναι ὅμως ἀπαραίτητο νὰ ληφθεῖ ἄμεση πρόνοια, ὥστε νὰ ἐκλείψουν οἱ ἀνασταλτικὲς ἐπιδράσεις πού ἀποκλείουν στὰ ἀριστερόχειρα παιδιά νὰ ἀσκοῦν τὸ δεξιὸν χεῖρ καὶ νὰ συστηματοποιηθεῖ ὅσο εἶναι ἀκόμη καιρὸς, ἡ γενικὴ ἐφαρμογὴ τῆς μεθοδικῆς μεταστροφῆς. Μὲ κατάλληλη προετοιμασία τῶν ἐκπαιδευτικῶν ὑπευθύνων καὶ χρησιμοποίησι τῶν συγχρόνων μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας γιὰ τὴ μετάδοσι τῶν βασικῶν γνώσεων πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τὸ κοινόν, τὰ ἀριστερόχειρα παιδιά θὰ ἐκπαιδεύονται μὲ τὶς εὐνοϊκότερες δυνατὲς προϋποθέσεις.

Τὸ γεγονός ὅτι στὴν ἐποχὴ μας τὰ πρῶτα γράμματα δὲν διδάσκονται πιά στὸ σπίτι ἀλλὰ στὸ σχολεῖο, παρέχει μιὰ πρόσθετη ἐγγύησι γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς «μεθοδικῆς μεταστροφῆς». Γιατὶ ὁ ρόλος τῶν γονέων περιορίζεται στὸ νὰ μὴ δημιουργοῦν ψυχολογικὰ ἐμπόδια κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ ἀριστερόχειρου παιδιοῦ ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους ἐκπαιδευτικούς. Ἡ κατάστασι, πού θὰ δημιουργηθεῖ μὲ τὴ μεθόδευσι τῶν παρεμβάσεων, θὰ προάγει ἐξελικτικὰ τὸ παρὸν σὲ σύγκρισι μὲ τὸ παρελθόν καὶ δὲν θὰ ἀπειλεῖ τὸ μέλλον. Ἐνῶ ἡ ἀμεθόδευσι ἐλεύθερη ἀριστεροχειρία ἀπειλεῖ νὰ προκαλέσει πρωτότυπες κοινωνικὲς διαφοροποιήσεις μὲ ἐπικίνδυνες συνέπειες, πού ὅταν θὰ ἔφταναν νὰ διαπιστωθοῦν, θὰ ἦταν ἴσως ἀδύνατο νὰ ἐξουδετερωθοῦν.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ὁ συνδυασμὸς τῆς κοινωνιολογικῆς πρὸς τὴ βιολογικὴ θεώρησι τοῦ φαινομένου τῆς ἀριστεροχειρίας — τοῦ οὐσιαστικότερου ἀπὸ τὰ φαινόμενα πού σχετίζονται μὲ τὴν πλευρίωσι ἢ πλευρικὴ ἐπικράτησι — μᾶς ἀπέδειξε τὰ ἀκόλουθα:

1. Ἡ ἀριστεροχειρία παρουσιάζει σοβαρὰ μειονεκτήματα στὴν πρακτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωή.
2. Ἀπὸ τὴ μειονετικὴ αὐτὴ θέσι τοῦ ἀριστερόχειρου προκύπτει ἡ γενικὴ ἀνάγκη νὰ ἀσκεῖται τὸ δεξιὸν χεῖρ, γιὰ τὶς περιπτώσεις πού τὸ ἀριστερόχειρο δημιουργεῖ πρακτικὲς ἢ κοινωνικὲς δυσκολίες.

3. Ὁ ὄργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀποκλείει «κατ' ἀρχὴν» τὴν ἄσκηση τοῦ χεριοῦ πὸν ὑστερεῖ σὲ ἱκανότητα.
4. Σὲ περιπτώσεις φυσιολογικῆς, ἢ μεταστροφῆς μπορεῖ νὰ γίνῃ εὐκόλα ἢ νὰ συναντήσῃ διαφορῶν βαθμῶν δυσκολίες πὸν ἔξουδετερῶνται μὲ τὴν κανονικὴν ἄσκηση.
5. Τὸ λιγότερο ἱκανὸ χέρι μπορεῖ νὰ ἀποκτήσῃ μὲ τὴν ἄσκηση ἀπόλυτη ἱκανότητα.
6. Σὲ εἰδικῆς περιπτώσεις ἐμφανίζονται στὸν ἐκπαιδευόμενον ἀνωμαλίες πὸν προϋπήρχαν ἢ πὸν προκαλοῦνται ἀπὸ τὴν μεταστροφή.
7. Γενικὴ πρόνοια ὑπαγορεύει νὰ τηροῦνται κατὰ τὴν μεταστροφή ὁρισμένοι ἀπλοὶ κανόνες.
8. Ἰδιαιτέρη φροντίδα πρέπει νὰ καταβάλλεται, ὥστε νὰ μὴν προκαλεῖται κανενὸς εἴδους μείωση ἢ καταπίεση κατὰ τὴν διαδικασίαν μεταστροφῆς.
9. Σὲ φυσιολογικῆς καταστάσεις καὶ μὲ σωστὴ μέθοδο, ἢ μεταστροφῆς δὲν παρουσιάζει περιπλοκές.
10. Στὶς εἰδικῆς περιπτώσεις, πὸν θὰ παρατηρηθοῦν ἀνωμαλίες, ἀπαιτεῖται ἐπιστημονικὴ παρακολούθησις.

Γενικὰ συμπεράσματα τῆς μελέτης αὐτῆς εἶναι ὅτι :

1. Ἀντίθετα ἀπὸ τὴν ἄποψη πὸν ἔχει ἐπικρατήσῃ, ἢ γενικὴ διατήρησις τῆς ἀριστεροχειρίας δημιουργεῖ δυσάρεστες καταστάσεις γιὰ τοὺς ἀριστερόχειρους καὶ γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο.

2. Ἀπὸ τὶς μέχρι σήμερον νευρο-ψυχολογικῆς ἔρευνες δὲν συνάγεται, ὅπως εὐρύτερα νομίζεται, ὅτι ἀντενδείκνυται νὰ ἀσκοῦν οἱ ἀριστερόχειροι τὸ δεξιὸν χέρι στὴ γραφὴν καὶ σὲ ἄλλες χρήσεις.

3. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀριστεροχειρίας ἀντιμετωπίζεται μὲ ἀπλὴ καὶ ψυχολογικὴν διαπαιδαγώγησις.

4. Μόνον γιὰ εἰδικῆς περιπτώσεις ἀπαιτεῖται εἰδικὴ μεταχείρισις.

5. Ἀπὸ τὶς διαπιστώσεις αὐτῆς προκύπτει ἢ ἀνάγκη νὰ ἀναθεωρηθῇ ἢ σύγχρονη, ἀρνητικὴ πρὸς τὴν μεταστροφή θέσις. Καὶ νὰ ἀντικατασταθῇ μὲ διάδοσιν τῶν γενικῶν ἀρχῶν πὸν θὰ ἐπιτρέπουν τὴν ἀνετώτερην παρέμβασιν, γιὰ νὰ χρησιμοποιεῖται, ὅπου χρειάζεται, τὸ δεξιὸν χέρι.

Συνοπτικὰ, ἢ χρῆσις τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ στὶς κύριες ἀσχολίες εἶναι καὶ δυνατὴ καὶ ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν διαβίωσιν καὶ τὴν συμβίωσιν τῶν ἀτόμων.

S U M M A R Y

The currently prevailing approach, i.e. that left-handed children must not train their right hand to write or otherwise use it, originated from an exaggerated fear of eventual neuro-psychic disorders observed in a certain number of sensitive children. With the generalized application of the «free left-handedness» system however, the practical and social difficulties that left-handed people face throughout their lives are in fact ignored, along with the social repercussions which such difficulties bear on society as a whole. Furthermore, no consideration is given to the fact that eminent researchers, specializing in neuro-psychiatry such as H. Hécaen, J. Ajuriaguerra, et al., did not exclude «systematic exercise» for children with no signs of pathological resistance, although they have underlined, the dangers resulting from opposition and oppression, which seem to be the main causes of disorders. On the contrary, it is believed that the prevalence of one of the cerebral hemispheres does not necessarily imply an incapacity in the other, and that the abilities of the easily used hand, may, under normal circumstances, be acquired also by the other hand. Such excessive fear, results in the condemnation of the great majority of children capable of change, who meet the same fate as the non adaptable cases.

A sociological review of the problem in conjunction with biological elements, investigates the position of left-handed persons (as individuals or as a minority) within the right-handed social environment, as well as situations and reactions occurring in such an environment and the subsequent degree of necessity to use the right hand.

Practical disadvantages. Writing. While a left-handed person is writing towards the right, he meets with natural difficulties and is forced to resort to atypic manipulations unpleasant to the uniform social environment. He pushes forward the pen instead of drawing it along; he hides with his hand and smudges the sentence he is writing; he works in the shadow of his hand wherever light is provided from the left side (as in classrooms etc.). In an attempt to overcome such difficulties he reverses the physiological position of the hand and paper, making left-handedness appear like an infirmity.

Technical tasks. A left-handed person is usually obliged to use objects — be it complex machinery, household appliances or even simple screws — manufactured for the right-handed majority. He makes a major effort to obtain a minor result. This is of primary importance for routine or professional tasks.

Social disadvantages. A left-handed person being a nonconforming unit in a uniform whole, causes minor or major everyday disturbances and contradictions. An awkward handshake or unorthodox table manners, as well as the opposite movement of a fiddlestick among the violins in an orchestra, or still more the risky dis-coordination of movements in a surgical team, present a left handed person as a disrupting agent in an otherwise harmonious coexistence and cooperation. As a member of an increasing minority, he tends to raise claims for the special needs of his category, thus increasing social, technical and economic problems for the historically harmonized whole. This is in contradiction to the tendencies of modern developments which lead towards adjustment and not towards differentiation.

Historical elements. The overwhelming numerical preponderance of right-handed people is historically established. The left-handed have always represented a small minority. The conditions of social readjustments exclude the pre-existence of an equivalent proportion, disturbed by mere prejudice without any organic need. Assuming that approximately half of the population of the globe had been converted towards right-handness, we then should have to observe the corresponding neuro-psychic disorders or, otherwise, the problem-free change of a vast number of left-handed people, would have established it as a risk-free venture.

Another historical factor is dealing with the dislike of the social whole towards left-handedness and generally towards left-sided orientation. Since ancient times, the Greek language related good or bad characterizations corresponding to the two opposite directions, as: «ΔΕΞΙΟΣ» - «ΑΛΕΞΙΟΣ». The French say «adroit» — «maladroit, gauche»; The British «you are right, all right» — «left-handed, left witted»; The Germans say «Das Recht, rechtschreiben, rechte Weg» — «linkisch, Linkheit». The honoured person is always placed on the right. Christian religion conse-

crates the sign of the cross with the right hand. This bad predisposition towards the left side has contributed to the relative control of left-handedness at all times.

It may, therefore, be observed that practical and social reasons dictate that left-handed people exercise their right hand for every indispensable use. We also conclude that there are broader social dangers resulting from the historically original increase of the universal minority of left-handed people. A left-handed person not appropriately trained is condemned to belong to a maladjusted and historically undesirable category of people. On the contrary, a trained left-handed person acquires additional skills; he possesses capacities both in the more able hand and the trained one and thus he has an advantage over the right-handed.

The training of the left-handed child in contemporary schools will enhance the present in comparison to the past, because, on the basis of modern knowledge, it is possible to promote such training in conformity with certain rules of «systematic intervention». Such training must be made attractive and non-oppressive; it must be applied in view of developing skills and not appearing as if one were eliminating a defect; it must be restricted to writing and certain technical and conventional needs.

The systematic informing of the public will render the cooperation of the parents more efficient.

General Conclusions: 1. Contrary to the view that has prevailed, the general preservation of left-handedness is a cause of unpleasant conditions, both for the left-handed and the social environment.

2. From up-to-date neuro-psychological research, it is not to be concluded — as is widely believed — that training of the right hand of left-handed people in writing and other skills is contra-indicated.

3. The problem of left-handedness may be confronted with simple and psychologically correct education.

4. Special treatment is required only for special cases.

5. The above conclusions indicate the need to *revise the present negative attitude towards educational intervention in left-handedness. Instead of this, it is necessary to disseminate the general principles, allowing a more suitable intervention in view of using the right hand whenever required.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Gaston Berger, L'homme moderne et son éducation. Paris 1962.
- Lycien Goldmann, La création culturelle dans la société moderne. Paris 1971.
- William Ogburn, On culture and social change. University of Chicago 1964.
- David Glass, Environment influences. N. York 1968.
- James Bossard and Eleanor Boll, Ritual in family living. University of Pennsylvania 1950.
- Herbert Spenser, Ἡ Ἀγωγή (Μετ. Δ. και Π. Α. Λασκάρεως). 1914.
- Eduard Spranger, Ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας (Μετ. Ν. Ι. Λούβαρι). 1956.
- Orville Brim, Education for child rearing. N. York 1965.
- Haim Ginott, Μεταξύ γονέων και παιδιῶν (Μετ. Ν. Παπαρόδου). University of N. York 1965.
- Maurice Merleau - Ponty, Les relations avec autrui chez l'enfant (Κείμενα παραδόσεων). Sorbonne.
- Ernest Hilgard - R. C. Atkinson - R. L. Atkinson, Introduction to Psychology. Stanford University 1971.
- W. S. H. Sprott, Psychologie Sociale. Nottingham University, Paris 1954.
- Vance Packard, The Hidden Persuaders. N. York 1957.
- Alvin Toffler, Future Shock. N. York 1971.
- C. G. Jung, Ψυχολογικοί τύποι (Μετ. Μ. Ζωγράφου - Μεραναίου). 1954.
- Henry Hécaen - Julian Ajuriaguerra, Les Gauchers - Prévalence manuelle et dominance cérébrale. Paris 1963.
- Flower - Gofman - Lawson, Reading Disorders. Philadelphia 1965.
- Gerald Jampolsky, Ψυχιατρικές θεωρήσεις στις ἀναγνωστικές ἀνωμαλίες (Μετάφραση). 1965.
- Leon Whitself, Νευρολογικές ἀπόψεις τῶν ἀναγνωστικῶν ἀνωμαλιῶν (Μετάφραση). 1965.
- Bakwin and Bakwin, Clinical Management of Behavior Disorders in Children.
- Helmer Myklebust, Development and Disorders of written Language. N. York 1965.
- Carl Delacato, The diagnosis and treatment of speech and reading problems. Illinois 1965.

★

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Νικ. Λοῦρος**, παρουσιάζων τὴν ἀνωτέρω ἀνακοίνωσιν, εἶπε τὰ ἑξῆς :

Ἔχω τὴν τιμὴ νὰ ἀνακοινώσω στὴν Ἀκαδημία ἀνέκδοτη μονογραφία τοῦ κ. Ρήγα Ρηγοπούλου μὲ 59 σελίδες καὶ τίτλο : «Τὸ πρόβλημα τῆς ἀριστεροχειρίας καὶ ἡ ἀγωγή τῶν ἀριστερόχειρων παιδιῶν». Πρόκειται γὰρ κοινωνιολογικὴ καὶ

παιδαγωγική εργασία με αναφορά σε νευροψυχολογικά δεδομένα. Τò αν πρέπει ή δέν πρέπει νά εκπαιδεύονται οί αριστερόχειροι νά γράφουν με τò δεξί τους χέρι, εἶναι ἕνα θέμα πού ἐνδιαφέρει, σέ παγκόσμια κλίμακα, ὄχι μόνο τούς ἴδιους τούς αριστερόχειρους γιά τήν καλύτερη διαβίωσή τους, ἀλλά καί τò κοινωνικό σύνολο γιά τήν ικανοποιητικότερη ἀπόδοση καί τήν ἁρμονικότερη συμβίωση τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους.

Τò ἐνδιαφέρον τῆς μονογραφίας αὐτῆς συνίσταται στό ὅτι ὁ κ. Ρηγόπουλος, ἐξετάζοντας μεθοδικά καί ἀναλυτικά τò θέμα ἀπό πολλές πλευρές του, κατέληξε σέ συμπεράσματα ἀντίθετα πρὸς ὅσα ὑποστηρίζουν σήμερα οί περισσότεροι εἰδικοί. Θεωρεῖ ὅτι ὄχι μόνο δέν ἀντενδείκνυται ἀλλά ἐπιβάλλεται νά διδάσκονται τὰ αριστερόχειρα παιδιά νά χρησιμοποιοῦν, ὅταν γράφουν καί σέ πολλές ἄλλες περιπτώσεις, τò δεξί τους χέρι.

Ἡ δομὴ τῆς μελέτης αὐτῆς παρουσιάζει εἰδικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ συνδυάζει τὴ διερεύνηση τῆς κοινωνιολογικῆς πλευρᾶς τοῦ φαινομένου, πού δέν τῆς ἔχει ὡς τώρα δοθεῖ ἡ πρέπουσα σημασία, με τὴν τοποθέτηση τῶν βιο-ψυχολογικῶν δεδομένων στὴν πραγματικὴ τους διάσταση.

Στὸ πρῶτο μέρος, με τὴν «κοινωνιολογικὴ θεώρηση» τῆς αριστεροχειρίας διερευνῶνται: 1. Τὰ πρακτικὰ μειονεκτήματα. Δυσκολίες στὴ γραφικὴ εργασία καί δυσκολίες στὶς τεχνικὲς ἐργασίες. 2. Τὰ κοινωνικὰ μειονεκτήματα. Δυσκολίες στὴ συμβίωση, δυσκολίες στὴν ἐπαγγελματικὴ ἀπόδοση, καθημερινὲς μικροενοχλήσεις καί ἀπομόνωση ἀπὸ ἀνομοιότητα. Τὰ μειονεκτήματα αὐτὰ εἶναι πολλὰ καί σοβαρά.

Ἀκολουθεῖ ἡ ἱστορικὴ διαπίστωση τῆς μικρῆς ἀριθμητικῆς ἀναλογίας τῶν αριστερόχειρων στὸ κοινωνικὸ σύνολο καί τῶν δυσαρέστων αἰσθημάτων τοῦ συνόλου ἀπέναντί τους. Χαρακτηριστικὰ ἀναφέρονται ἐκφράσεις σέ διάφορες γλῶσσες, ὅπως: Εἶναι ἀδέξις, *il est maladroit*, *il est gauche*, *he is left handed*, *er ist linkisch* κ. ἄ.

Τέλος προδιαγράφεται ἡ μελλοντικὴ θέση τῆς μειονότητας πού ἀποτελοῦν οί αριστερόχειροι, ἀνάλογα με τὶς ἐξελικτικὲς τάσεις τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, πού δέν εἶναι τὸν ἐπιμερισμὸ ἀλλ' ἀπαιτεῖ ὁμαδικὴ ἐξυπηρέτηση ὁμοειδῶν ἀναγκῶν.

Στὸ δεύτερο μέρος τῆς μελέτης ἐξετάζονται ἀπὸ «βιολογικὴ σκοπιὰ» καί με ἀναφορά σέ κείμενα εἰδικῶν συγγραφέων τὰ ἀνατομικὰ δεδομένα (καί εἰδικότερα ἡ πλευρίωση ὡς πρὸς τὴν κίνηση καί ὡς πρὸς τὸ λόγο) καί τὰ ψυχολογικὰ δεδομένα. Παρέχονται πληροφορίες γιά τὶς σχετικὲς μελέτες καί παρατηρήσεις περιστατικῶν καί συνάγονται συμπεράσματα γύρω ἀπὸ τὶς ἔρευνες καί τούς ἐκφραζόμενους φόβους.

Χαρακτηριστική είναι η ανακεφαλαίωση τῶν δύο βασικῶν ἀπαντήσεων πού προκύπτουν ἀπὸ τὴ διερεύνηση τοῦ φαινομένου.

Γράφει ὁ κ. Ρηγόπουλος :

«Πρὶν προχωρήσουμε σὲ τελικὰ πορίσματα, χρήσιμο θὰ εἶναι νὰ συνοψίσουμε τὶς ἀπαντήσεις πού προκύπτουν ἀπὸ τὴν κοινωνιολογικὴ καὶ τὴ βιολογικὴ θεώρηση τοῦ προβλήματός μας.

» Σχετικὰ μὲ τὸ ἐρώτημα ἂν ἡ ἀριστεροχειρία παρουσιάζει μειονεκτήματα στὴν πρακτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ, διαπιστώσαμε ὅτι τὰ μειονεκτήματα εἶναι πολλὰ καὶ σοβαρά, μὲ ἀντίκτυπο στὴν ἀτομικὴ ψυχοσύνθεση, τὴν ἀτομικὴ ἀπόδοση, τὸν ἀποσυντονισμό τῆς κοινωνικῆς συνεργασίας καὶ τὴ δυσαρμονία τῶν κοινωνικῶν σχέσεων.

» Δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται λοιπὸν μὲ κανένα τρόπο νὰ ἀγνοήσουμε τὸν παράγοντα τῶν κοινωνικῶν συνεπειῶν καὶ νὰ ἀποδεχτοῦμε ἀνεπιφύλακτα τὴ λύση τῆς παραμονῆς τῶν ἀριστερόχειρων στὴ φυσικὴ τους κατάσταση.

» Στὸ ἐρώτημα ἂν ἡ ἐκπαιδευτικὴ παρέμβαση στὴν ἀριστεροχειρία εἶναι βιολογικὰ δυνατὴ ἢ ἂν καὶ σὲ ποιά ἔκταση ὑπάρχουν κίνδυνοι διαταραχῶν, ἀνατρέξαμε στὰ φῶτα τῶν εἰδικῶν γιὰ νὰ διαπιστώσουμε, πὼς οὔτε οἱ περιορισμένες δυνατότητες τῶν ἐρευνητῶν, οὔτε ἡ διαφοροποίηση τῶν συμπερασμάτων κατὰ περιπτώσεις, οὔτε τὰ ἀδιερεύνητα πεδία στὸν ὄργανισμό καὶ τὴν ψυχοσύνθεση τῶν ἀτόμων, οὔτε οἱ ἀμφιβολίες πού ἐκφράζουν πολλοὶ καὶ σοβαροὶ ἐρευνητές, τεκμηριώνουν μιὰν ἀπόλυτη ἀντίθεση πρὸς τὴ δεξιόχειρη ἄσκηση.

» Δὲν φαίνεται λοιπὸν νὰ ὑπάρχει ὀργανικὴ ἀδυναμία πού νὰ ἀποκλείει τὴ μεταστροφή. Ὁ πιεστικὸς ἢ ὁ ἑλκυστικὸς τρόπος πού ἐφαρμόζεται κατὰ τὴν ἐκπαίδευση τῶν νεαρῶν ἀτόμων, ὥσπου νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐπιθυμητὴ εὐχέρεια, φαίνεται νὰ παίζει πολὺ σημαντικότερο ρόλο».

Ὁ συγγραφεὺς προχωρεῖ ὕστερα σὲ μία ἐνδιαφέρουσα ἀνάλυση τῆς ψυχολογίας τῶν ὑπευθύνων καὶ ἔξετάζει γιατί ἄραγε «τόσοι παιδαγωγοὶ καὶ ψυχολόγοι καὶ γονεῖς καὶ οἱ ἴδιοι τέλος οἱ ἐνήλικοι ἀριστερόχειροι, νὰ υἱοθετήσουν μιὰν ἀντίληψη πού δὲν ἀνταποκρίνεται οὔτε στὴν κοινωνικὴ οὔτε στὴ βιολογικὴ πραγματικότητα». Ὡς ὑπεύθυνο θεωρεῖ κυρίως τὸ συναίσθημα φόβου γιὰ τὶς ἔστω καὶ ἀπίθανες ἄμεσες διαταραχὲς σὲ σχέση μὲ τὶς μελλοντικὲς καὶ δυσπροσδιόριστες δυσκολίες τοῦ ἀριστερόχειρα στὴν πρακτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ. Καὶ ἔξετάζει ἀναλυτικὰ: Τὴν ἀλτροῦστικὴ πηγὴ τοῦ φόβου, τὴν ἐγωϊστικὴ πηγὴ τοῦ φόβου, τὴν

παραπλάνηση τῶν ὑπευθύνων ἀπὸ τοὺς ἀμυνόμενους ἀριστερόχειρους καὶ τὴν τάση ἐμμοιῆς στὴν ἀτομικὴ ἀποψη γιὰ νὰ μὴν ὁμολογηθεῖ μιὰ διατυπωμένη πλάνη.

Στὸ τελευταῖο κεφάλαιο ἀναπτύσσονται τὰ συμπεράσματα γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς μεταστροφῆς καὶ εἰδικότερα: 1. Αἰτιολογημένη καὶ ὄχι γενικὴ μεταστροφή. Ἡ μεταστροφή δηλαδὴ πρέπει νὰ ἐπιχειρεῖται ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ τῆς πρακτικῆς ἢ κοινωνικῆς ἀνάγκης ποὺ τὴν ὑπαγορεύει. 2. Ἐλκυστικὴ καὶ ὄχι καταπιεστικὴ παρέμβαση. Ἡ ἀριστεροχειρία πρέπει νὰ ἐμφανίζεται, κατὰ τὴν περίοδο ποὺ ἐπιχειρεῖται ἢ μεταστροφή, σὰν δυνατότητα καὶ ὄχι σὰν ἐλάττωμα. Ἡ ἀσκηση τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ νὰ μὴν ἐπιβάλλεται σὰν ὑποχρέωση, νὰ μὴν ἀσκεῖται βία ἀλλὰ νὰ ἀξιοποιεῖται ἢ φυσικὴ περιέργεια τοῦ παιδιοῦ, ἢ τάση γιὰ διαπίστωση τῶν ἱκανοτήτων του, ἢ τάση γιὰ ἐπίδειξη καὶ ἢ προδιάθεση γιὰ παιχνίδι. 3. Εἰδικὴ μέριμνα χρειάζεται μόνον σὲ περιπτώσεις ἀνωμαλιῶν, ὅπως ὁ τραυλισμὸς κ. ἄ. ὅταν προϋπάρχουν ἢ ὅταν παρουσιάζονται σοβαρὲς ἀντιδράσεις τοῦ παιδιοῦ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἀσκήσεων.

Τελικὸ συμπέρασμα τῆς μελέτης, εἶναι ὅτι ἡ χρῆση τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ στὶς κύριες ἀσχολίες εἶναι καὶ δυνατὴ καὶ ἀπαράιτη, καὶ ὅτι ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν διαπιστώσεων προκύπτει ἡ ἀνάγκη νὰ ἀναθεωρηθεῖ ἡ σύγχρονη, ἀρνητικὴ πρὸς τὴ μεταστροφή, θέση καὶ νὰ ἀντικατασταθεῖ μὲ διάδοση τῶν γενικῶν ἀρχῶν ποὺ θὰ ἐπιτρέπουν τὴν ἀνετώτερη παρέμβαση, γιὰ νὰ χρησιμοποιεῖται, ὅπου χρειάζεται, τὸ δεξιὸ χέρι.

Ἡ κατάσταση ποὺ θὰ δημιουργηθεῖ μὲ τὴ μεθόδευση τῶν παρεμβάσεων, καταλήγει ὁ συγγραφεύς, θὰ προάγει ἐξελικτικὰ τὸ παρὸν σὲ σύγκριση μὲ τὸ παρελθὸν καὶ δὲν θὰ ἀπειλεῖ τὸ μέλλον. Ἐνῶ ἡ ἀμεθόδευτη ἐλεύθερη ἀριστεροχειρία ἀπειλεῖ νὰ προκαλέσει πρωτότυπες κοινωνικὲς διαφοροποιήσεις μὲ ἐπικίνδυνες συνέπειες, ποὺ ὅταν θὰ ἔφταναν νὰ διαπιστωθοῦν, θὰ ἦταν ἴσως ἀδύνατο νὰ ἐξουδετερωθοῦν.

Ἐπὶ τῆς μελέτης τοῦ κ. Ρ. Ρηγοπούλου ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Παναγ. Κανελλόπουλος, ὅστις ἐξῆρε τὴν ἀξίαν καὶ τὰ πορίσματα αὐτῆς. Μέχρι τοῦδε, εἶπεν ὁ κ. Παναγ. Κανελλόπουλος, τὸ βῆρος τῆς ἐρεύνης τῆς ἀριστεροχειρίας εἶχε ριφθῆ εἰς τὴν βιολογικὴν καὶ τὴν ψυχολογικὴν πλευράν. Ὁ κ. Ρηγόπουλος, διὰ πρῶτην φορὰν εἰς τὸν διεθνή χῶρον, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἐρευνᾷ ἐκτεταμένως καὶ τὴν κοινωνιολογικὴν ἀποψιν, ἢ ὅποια ἔχει παραμεληθῆ.

Ὁ ἀριστερόχειρ ὡς ἀνομοιότυπος μονάς, μέλος τοῦ δεξιόχειρος συνόλου, ἀντιμετωπίζει συνεχῆ κοινωνικά, ψυχολογικά καὶ τεχνικά προβλήματα. Ἡ μειονότης εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει εἶναι θέσει μειονεκτική. Τὸ κοινωνικὸν μέλλον τοῦ ἀριστερόχειρος καὶ αἱ ἐπιπτώσεις ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου εἶναι παράγοντες σοβαροί, ποὺ δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦνται ὅταν ἀποφασίζεται ὁ τρόπος ἐκπαιδεύσεως τῶν νεαρῶν ἀριστεροχείρων.

Ὁ κ. Ρηγόπουλος ἐξετάζει καὶ τὸ θέμα τῶν ψυχοπαθολογικῶν ἀνωμαλιῶν ποὺ ἐνδέχεται νὰ ἐμφανισθοῦν κατὰ τὴν προσπάθειαν τῆς μεταστροφῆς καὶ διατυπώνει πολλὰς ἐνδιαφερούσας παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι δίδουν ἀφορμὴν εἰς βαθυτέραν ἐξέτασιν τοῦ θέματος.

Πόρισμα τῆς μελέτης, ἄξιον πάσης προσοχῆς, εἶναι ὅτι οἱ κίνδυνοι τῆς μεταστροφῆς ἔχουν ἐσχάτως ὑπερτιμηθῆ ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν παιδικὴν ἀγωγὴν, πολὺ πέραν τῶν ἱστορικῶν διαπιστώσεων καὶ τῶν συγχρόνων συμπερασμάτων εἰδικῶν συγγραφέων ἐρευνητῶν. Ἐνῶ ἀντιθέτως ἔχουν ὑποτιμηθῆ τὰ σοβαρὰ καὶ ἀναπόφευκτα κοινωνικά μειονεκτήματα τῶν ἀπροσαρμόστων ἀριστεροχείρων, ποὺ δημιουργοῦν προβλήματα ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἰδίους ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ εὐρύτερον κοινωνικὸν σύνολον.

Κρίνεται λοιπὸν ἀπαραίτητον νὰ ἐπιχειρῆται γενικῶς ἡ μεθοδικὴ ἀσκήσις τῶν ἀριστεροχείρων παιδιῶν εἰς ὅσας χρήσεις τῆς δεξιᾶς ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα, ἐξαιρουμένων μόνον τῶν παθολογικῶς μὴ προσαρμοσίμων.

Ἡ ὅλη μελέτη τοῦ κ. Ρ. Ρηγοπούλου εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα.